

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ ΧΑΟΣ ΚΑΙ ΤΥΧΗ (Ακαδημαϊκού Γ. Κοντοπούλου)	65
◆ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (Βασ. Κ. Σταθάκη)	75
◆ ΟΙ ΗΡΩΕΣ (Ποίημα Ί. Α. Νικολαΐδη)	79
◆ ΘΕΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΤΙΘΕΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΗΘΙΚΗΝ (Φιλόλαου Δ. Δημητρίου)	80
◆ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ (Βασ. Χ. Χααραλαμποπούλου)	87
◆ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ ΚΑΙ Η ΝΕΟΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ (Δημ. Ν. Παπαθανασοπούλου)	90
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΠΡΟΓΟΝΟΛΑΤΡΕΙΑ (Πανορομίτη)	92
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	93
◆ ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ (Καθηγητού Χρήστου Γιαμβριά)	95
◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Χ.Γ.)	96
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.) 97	
◆ «Ο ΘΕΟΣ ΑΓΑΠΗ ΕΣΤΙ» (Ποίημα Φιλίμωνος Κατάσογλου)	99
◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γ.)	100
◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	102

ΕΤΟΣ 66ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2003

ΑΡΙΘ. 639

€ 0,90

Ἐκδόσεις
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»
ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Ἐπιμέλεια: Ἀναστασία Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδοῦλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 66ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2003

Άριθ. 639

ΧΑΟΣ ΚΑΙ ΤΥΧΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλές φορές τὰ χαστικά φαινόμενα θεωρούνται από τούς μη ειδικούς, ως τυχαία. Έν τούτοις υπάρχει μιὰ βασική διαφορά μεταξύ χάους και τύχης. Τὸ χάος εἶναι ντετερμινιστικό, δηλαδή διέπεται από αὐστηροὺς νόμους, ἐνῶ ἡ τύχη δὲν ὑπόκειται σὲ γνωστοὺς αὐστηροὺς νόμους. Ἀκριβέστερα ἡ κίνηση κάθε σωματίου σὲ ἕνα χαστικό σύστημα εἶναι ἀπολύτως καθωρισμένη ἀπὸ ὠρισμένους φυσικοὺς νόμους, ἐνῶ σὲ ἕνα τυχαῖο σύστημα ἡ κίνηση κάθε σωματίου εἶναι ἀπρόδλεπτη, μέσα πάντως σὲ ὠρισμένα ὄρια.

Στὰ τυχαία συστήματα μόνον ἡ στατιστικὴ συμπεριφορὰ πολλῶν σωματίων ἀκολουθεῖ ὠρισμένες κανονικότητες. Π.χ. τὰ σωματῖα αὐτὰ ἔχουν μιὰ κατανομή Gauss. Ἐνα τέτοιο παράδειγμα τύχης εἶναι ἡ κίνηση Brown, σωματίων σκόνης μέσα σὲ ἕνα ὑγρό. Ἡ κίνηση κάθε σωματίου εἶναι ἀκαθόριστη, ἀλλὰ γίνεται μὲ μικρὰ δῆματα, ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν σωματίων κινεῖται βραδέως πρὸς τὸν πυθμένα (ἂν τὰ σωματῖα τῆς σκόνης ἔχουν εἰδικὸ βάρος ἀρκετὰ μεγαλύτερο τοῦ εἰδικοῦ βάρους τοῦ ὑγροῦ).

Μιὰ μορφή τύχης εἶναι ὁ «θόρυβος», δηλαδή μικρὲς ἀτακτὲς ἐκτροπὲς ἀπὸ τὴν μέση συμπεριφορὰ ἐνὸς συστήματος. Οἱ ἐκτροπὲς αὐτὲς ὀφείλονται σὲ κρούσεις μὲ τὰ ἄτομα τοῦ περιβάλλοντος (π.χ. τὰ μό-

ρια τοῦ περιβάλλοντος ἀέρος ἢ ὑγροῦ), ἢ ἀκόμη σὲ ἀτακτὲς ἀλληλεπιδράσεις μὲ τὰ ὄργανα μετρήσεως.

Ἄλλὰ ὑπάρχουν πραγματικὰ τυχαῖα φαινόμενα; Μήπως κάθε τυχαῖο φαινόμενο εἶναι στὴν πραγματικότητα καθωρισμένο και ἀπλῶς δὲν γνωρίζουμε τὶς διαφορὲς ἐπιδράσεις ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε σωματῖο ἀπὸ τὸ περιβάλλον; Π.χ. μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι ἡ κίνηση Brown κάθε σωματίου θὰ ἦταν δυνατόν νὰ προβλεφθεῖ μὲ ἀκρίβεια ἂν γνωρίζαμε τὶς θέσεις και τὶς ταχύτητες τῶν μορίων τοῦ ὑγροῦ ποὺ περιβάλλει τὸ σωματῖο και τὰ ὁποῖα μόρια συγκρούονται ἐκάστοτε μὲ τὸ ὑπ' ὄψιν σωματῖο.

Ἐν τούτοις ἀκόμη και σὲ ἕνα ἀπολύτως ντετερμινιστικό σύστημα ὑπάρχουν σημεῖα ἀσταθοῦς ἰσορροπίας ἢ ἀσταθοῦς κινήσεως. Ἐν ἕνα μολύβι ἰσορροπεῖ κάθετα πάνω στὴ μύτη του (ἢ ὁποῖα θεωρεῖται ἕνα σημεῖο), τότε ἡ παραμικρὴ ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος, τὸ δῆξιμο ἐνὸς προσώπου, ἢ ὁ τρανταγμὸς ἐνὸς αὐτοκινήτου ποὺ περνᾷ ἀπὸ τὸ δρόμο εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσει ἐκτροπὴ πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ πρὸς τὰ ἀριστερά.

Ἀκόμη και ἂν εἶχαμε πλήρη ἔλεγχο τοῦ περιβάλλοντος γύρω ἀπὸ τὸ μολύβι ποὺ βρίσκεται σὲ ἀσταθὴ ἰσορροπία θὰ μπορούσε ἕνα πολὺ μακρινὸ ἀνεπαίσθητο γεγονός, ἕνα αὐτοκίνητο στὴν Ἰαπωνία ἢ ἔστω μιὰ

έκρηξη άστéρος σé ένα μακρινó γαλαξία, νά προκαλέσει έκτροπή πρós τήν μία ή τήν άλλη κατεύθυνση.

Μόνον αν γνωρίζαμε τις θέσεις και τις κινήσεις όλων των σωματίων του Σύμπαντος θά μπορούσαμε νά προβλέψουμε απόλυτα τήν κίνηση του μολυβιού από τήν άσταθή του θέση. Άλλά αυτή ή γνώση μας θά ήταν άρκετή για νά επιδράσει στις κινήσεις μας και έμμέσως νά προκαλέσει ανάλογη έκτροπή του μολυβιού. Έξ άλλου οί πολύ μικρές επιδράσεις, άτομικής κλίμακος, υπάγονται στην θεμελιώδη κβαντική άπροοδιοριστία Heisenberg, ή όποία δέν επιτρέπει καν τήν απόλυτη γνώση των θέσεων και ταχυτήτων όλων των σωματίων του Σύμπαντος.

Έπομένως όπου υπάρχουν άσταθείς καταστάσεις (άσταθείς ισορροπίες ή κινήσεις) υπάρχει περιθώριο τύχης, τό όποϊον δέν μπορέι με κανένα τρόπο νά έξουδετερωθεί.

Άπό τό άλλο μέρος ή έννοια του χάους συνδέεται με τήν *άδυναμία προβλέψεως, μετά από μεγάλα χρονικά διαστήματα*. Συγκεκριμένα μία τροχιά ενός σωματίου λέγεται χαοτική αν ή απόσταση ενός άλλου σωματίου, πού αρχικά είναι πολύ κοντά στο πρώτο, αυξάνει έκθετικά με τόν χρόνο. Στην περίπτωση αυτή λέμε ότι υπάρχει μία ευαίσθητη έξάρτηση των κινήσεων από τις αρχικές συνθήκες. Η άπομάκρυνση ξ δίνεται κατά μέσον όρο από ένα τύπο τής μορφής

$$\xi = \xi_0 e^{at} \quad (1)$$

όπου ξ_0 είναι ή αρχική απόσταση και t ό χρόνος.

Ό συντελεστής a ονομάζεται «χαρακτηριστικός αριθμός Lyapunov» και εις τό χάος είναι θετικός.

Όταν ή άπομάκρυνση δύο γειτονικών τροχιών είναι μικρότερη, π.χ. γραμμική στο χρόνο, τότε άποδεικνύεται ότι ό χαρακτηριστικός αριθμός Lyapunov είναι μηδέν και ή κίνηση ονομάζεται οργανωμένη. Π.χ. αν ένας άστροναύτης βγει έξω από τό δορυφόρο του και άποκολεϊ από αυτόν θά άρ-

χίσει νά άπομακρύνεται, αλλά με γραμμικό ρυθμό. Η άπόστασή του από τό δορυφόρο θά γίνει κάποτε πολύ μεγάλη, αλλά ή τροχιά του άστροναύτη εύρίσκεται πολύ κοντά στην τροχιά του δορυφόρου. Έτσι, αν οί περίοδοι των δύο τροχιών είναι T και $T + \delta T$, μετά μία περιστροφή ή άπόστασή τους θά είναι $2\pi (\delta T/T)$, (σε γωνία ως πρós τή γη) και μετά από $N = T/\delta T$ περιστροφές ό άστροναύτης θά έχει κάνει μία πλήρη περιστροφή ως πρós τή γη περισσότερη (ή λιγότερη) από ότι ό δορυφόρος και θά βρεθεί πάλι κοντά στον δορυφόρο του.

Δυναμικά συστήματα ονομάζονται σύνολα σωματίων πού οί κινήσεις τους διέπονται από ώρισμένους φυσικούς νόμους, π.χ. τό νόμο τής βαρύτητας, τους νόμους των ηλεκτρομαγνητικών δυνάμεων, ή άλλους νόμους πού καθορίζονται από τις έξισώσεις τής κινήσεως.

Όταν σé ένα δυναμικό σύστημα όλες οί κινήσεις είναι οργανωμένες, τότε τό σύστημα λέγεται ολοκληρωσίμο. Τά μη ολοκληρωσίμα συστήματα διαρουνται σε διάφορες κατηγορίες. Άν σé ένα περατωμένο σύστημα (δηλαδή ένα σύστημα πού δέν εκτείνεται στο άπειρο) κάθε κίνηση περνάει άπειρες φορές κοντά από κάθε σημείο του διαθεσίμου χώρου τότε τό σύστημα λέγεται έργοδικό. Άν σé ένα έργοδικό σύστημα δύο γειτονικές τροχιές άπομακρύνονται πολύ μεταξύ τους τό σύστημα λέγεται άναμειγνύομενο. Και αν τέλος ό ρυθμός άπομακρύνσεως γειτονικών τροχιών είναι έκθετικός στο χρόνο με χαρακτηριστικό αριθμό Lyapunov θετικό (μέσα σé ώρισμένα όρια) τό σύστημα λέγεται Anosov.

Ένα κλασικό παράδειγμα συστήματος Anosov είναι ό «μετασχηματισμός του φούρναρη» πού δίνεται από τις έξισώσεις:

$$x' = 2x$$

(modulo 1) (2)

$$y' = y/2 + [2x]/2$$

όπου $[2x]$ είναι ό μεγαλύτερος άκέραιος πού είναι μικρότερος του $2x$. Τό modulo 1 σημαίνει ότι αν ένας αριθμός γίνει μεγαλύ-

τερος του 1 τότε αφαιρούμε μία μονάδα, ώστε να γίνει πάλι μικρότερος του 1.

Ένα τετράγωνο (1x1) με τον μετασχηματισμό αυτό γίνεται αρχικά ορθογώνιο (2x1/2). Κατόπιν όλα τα 2x τα μεγαλύτερα του 1 μικραίνουν κατά 1, ενώ τα αντίστοιχα y αυξάνουν κατά 1/2 (δεδομένου ότι τότε $\lfloor 2x \rfloor = 1$). Δηλαδή είναι σαν να πλάθει ο φούρναρης ένα τετράγωνο καρτέλι ψωμί σε ένα παραλληλόγραμμο που έχει συνολικά διαστάσεις (2x1/2). Κατόπιν κόβει στη μέση το ψωμί και βάζει το δεξιό κομμάτι πάνω από το αριστερό ώστε να ξαναγίνει το ψωμί τετράγωνο. Μετά από μερικές επαναλήψεις του μετασχηματισμού αυτού τα διάφορα σημεία του αρχικού τετραγώνου αναμειγνύονται πλήρως. Αποδεικνύεται ότι ο χαρακτηριστικός αριθμός Lyapunov είναι 2, δηλαδή θετικός και σταθερός, επομένως το σύστημα αυτό είναι Aposov. Ένα τέτοιο σύστημα είναι από τα πιο χαοτικά που υπάρχουν στα μαθηματικά και στη φυσική.

Παλαιότερα ενομιζετο ότι ένα σύστημα είναι η ολοκληρώσιμο ή εργοδικό. Σήμερα όμως είναι γνωστό ότι εν γένει ένα σύστημα έχει και οργανωμένες και χαοτικές κινήσεις, δηλαδή έχει περιοχές με χαρακτηριστικό αριθμό Lyapunov μηδέν και άλλες περιοχές με θετικό χαρακτηριστικό αριθμό Lyapunov. Δηλαδή εν γένει τα δυναμικά συστήματα έχουν συγχρόνως περιοχές τάξεως και χάους.

Η τάξη και το χάος οφείλονται στους ίδιους φυσικούς νόμους, δηλαδή υπάγονται εξ ίσου στον ντετερμινισμό. Η τύχη από το άλλο μέρος δεν επιτρέπει την πρόβλεψη ούτε του πρώτου δήματος μετά την αρχική θέση. Εάν όμως υπάρχει και μία αρχική ταχύτης τότε τα γειτονικά σωματία κινούνται κατά μέσον όρο με αυτή την αρχική ταχύτητα, αλλά τώρα οι *έκτροπές* από αυτή την ταχύτητα, που αποτελούν τον θόρυβο, είναι τυχαίες και έντελως απρόβλεπτες. Μπορούμε να πούμε ότι ο χαρακτηριστικός αριθμός Lyapunov των τυχαίων τρο-

χιών είναι άπειρος.

Παρ' όλον ότι η διάκριση χαοτικών και τυχαίων τροχιών είναι σαφής, εν τούτοις οι χαοτικές τροχιές μετά από μεγάλο χρόνο είναι απρόβλεπτες και κατά συνέπειαν ή συμπεριφορά τους είναι φαινομενικά τυχαία. Έτσι μερικοί κάνουν το λάθος να ταυτίζουν το χάος με την τύχη, τουλάχιστον όσον αφορά τις πρακτικές εφαρμογές τους.

Για το λόγο αυτό είναι ενδιαφέρον να δούμε ωρισμένες χαρακτηριστικές διαφορές μεταξύ χάους και τύχης που αφορούν τις *στατιστικές* τους ιδιότητες που έχουν αναμφισβήτητα πρακτική σημασία. Τα κατωτέρω παραδείγματα αναφέρονται σε συστήματα δύο διαστάσεων.

Στην περίπτωση ενός δυναμικού συστήματος δύο βαθμών ελευθερίας έχουμε δύο βασικές μεταβλητές, έστω x και y . Έχουμε όμως ακόμη τις αντίστοιχες ταχύτητες $\dot{x} = dx/dt$ και $\dot{y} = dy/dt$, δηλαδή συνολικά 4 μεταβλητές, οι οποίες δίνονται από 4 διαφορικές εξισώσεις 1ης τάξεως. Θεωρώντας ότι το σύστημα είναι συντηρητικό (ιδε §2) εκφράζουμε την ενέργεια E σαν συνάρτηση των τεσσάρων μεταβλητών x, y, \dot{x} και \dot{y} . Δηλαδή για κάθε τροχιά (που κατ' ανάγκη έχει σταθερή ενέργεια) οι ανεξάρτητες μεταβλητές είναι τρεις έστω οι x, y, \dot{x} . Αν τώρα πάρουμε μία τομή όλων των τροχιών από μία «επιφάνεια τομής» $\dot{y} = 0$ τότε τα σημεία τομής ορίζουν μία άπεικόνιση $(x, y) \rightarrow (x', y')$. Δηλαδή μία τροχιά που αρχίζει στο σημείο (x, y) τέμνει πάλι την επιφάνεια τομής σε ένα σημείο (x', y') που θεωρείται η εικών του (x, y) στην άπεικόνιση. Μία τέτοια άπεικόνιση ήταν η «άπεικόνιση του φούρναρη» που είδαμε πιο πάνω. Πιο κάτω θα δούμε και άλλες άπεικονίσεις. Όλες αυτές οι άπεικονίσεις οι οποίες είναι δύο διαστάσεων όταν το αρχικό σύστημα (x, y) έχει δύο διαστάσεις λέγονται «άπεικονίσεις Poincaré».

2. Συστήματα με φαινομενικές απώλειες ενέργειας.

Τα δυναμικά συστήματα είναι δυνατόν

νά διαιεθεοῦν σὲ συντηρητικὰ συστήματα (conservative) καὶ σὲ συστήματα μὲ ἀπώλειες (dissipative). Στὰ συντηρητικὰ συστήματα ἡ ὀλικὴ ἐνέργεια κάθε σωματίου διατηρεῖται, ἐνῶ στὰ συστήματα μὲ ἀπώλειες χάνεται βαθμηδόν.

Συνέπεια αὐτοῦ εἶναι ὅτι τὰ συστήματα μὲ ἀπώλειες ἔχουν ἑλκυστὲς (attractors). Μία ἀπλουστάτη μορφή ἑλκυστοῦ εἶναι ἓνα σημεῖο, εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει κάθε κινούμενο σωμάτιο ὅταν χάσει τὴν ἐνέργειά του. Ἐνα τέτοιο παράδειγμα εἶναι ἓνα ἔκκρεμὲς τὸ ὁποῖον χάνει ἐνέργεια λόγω τριβῶν. Τελικὰ τὸ ἔκκρεμὲς σταματᾷ. Ἐνα δεύτερο εἶδος ἑλκυστοῦ εἶναι ἓνας «ὀριακὸς κύκλος» δηλαδὴ μία γραμμὴ. Σωμάτια ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ κύκλου πλησιάζουν τὸν κύκλο ἀσυμπτωτικὰ ἐκ τῶν ἔσω, ἐνῶ σωμάτια ἐκτὸς τοῦ κύκλου πλησιάζουν τὸν ἴδιο κύκλο ἀσυμπτωτικὰ ἐκ τῶν ἔξω.

Τέλος μία ἰδιάζουσα μορφή ἑλκυστοῦ εἶναι ὁ «παράδοξος ἑλκυστὴς», ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄπειρες ὀριακὲς γραμμές. Ἐνα σωμάτιο ἐκτὸς τῶν γραμμῶν αὐτῶν πλησιάζει (ἀσυμπτωτικὰ) διαδοχικὰ διάφορες γραμμές τοῦ ἑλκυστοῦ μὲ ὠρισμένη κανονικότητα. Ὁ ἑλκυστὴς εἶναι φράκταλ (δηλαδὴ ἔχει παρόμοια δομὴ σὲ ὀλοένα μικρότερες κλίμακες), καὶ ἡ κίνηση ἀπὸ τὴν μία γραμμὴ στὴν ἄλλη δὲν σταματᾷ ποτέ.

Τὰ συντηρητικὰ συστήματα δὲν ἔχουν ἑλκυστὲς. Ἐν ὅμως τὸ σύστημα ἔχει λίγο θόρυβο (τέτοιος θόρυβος ὑπάρχει πάντοτε λόγω τῆς πεπερασμένης ἀκριθείας τῶν ἀριθμητικῶν ὑπολογισμῶν σὲ ἓναν ὑπολογιστὴ) τότε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφανισθεῖ ἓνας ἑλκυστὴς εἰς τὸν ὁποῖον θὰ κατατείνει κάθε κίνηση μετὰ ἀπὸ μεγάλο χρόνο.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ παρουσιάζεται σὲ ἀριθμητικούς ὑπολογισμοὺς συντηρητικῶν συστημάτων καὶ εἶναι πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πὸν ἀναμένει κανεὶς γιὰ καθαρῶς συντηρητικὰ συστήματα. Εἶναι προφανὲς ὅτι αὐτὸ ὀφείλεται στὸν ἀριθμητικὸ θόρυβο τοῦ ὑπολογιστοῦ, δηλαδὴ σὲ ἓνα τυχαῖο φαινόμενο.

3. Φαινομενικὸ χάος σὲ ὀλοκληρώσιμα συστήματα.

Ὅπως ἀναφέραμε προηγουμένως στὰ ὀλοκληρώσιμα συστήματα δὲν ὑπάρχει χάος. Ἐν τούτοις ὅταν λύσουμε ἀριθμητικὰ τὶς διαφορικὲς ἐξισώσεις κινήσεως ὀλοκληρωσίμων συστημάτων, διαπιστώνουμε τὴν ὑπαρξὴ ὠρισμένων περιοχῶν χάους κοντὰ σὲ ἀσταθεῖς περιοδικὲς τροχιές. Αὐτὲς οἱ περιοχὲς εἶναι μικρὲς, ἀλλὰ ἔχουν ὀλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν χαοτικῶν περιοχῶν τῶν μὴ ὀλοκληρωσίμων συστημάτων. Συγκεκριμένα ἐκεῖ ὑπάρχουν εὐσταθεῖς περιοδικὲς τροχιές ἀνωτέρας τάξεως, καὶ παρουσιάζονται γύρω τους μικρὲς νησίδες εὐσταθείας, ἐνῶ τὸ χάος παρουσιάζεται πλησίον τῶν ἀσταθῶν περιοδικῶν τροχιῶν.

Ἐπειδὴ γνωρίζουμε ὅτι τὰ ὀλοκληρώσιμα συστήματα δὲν ἔχουν χάος, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ φαινομενικὸ χάος πὸν παρατηροῦμε ὀφείλεται στὴν περιορισμένη ἀκρίβεια τῶν ὑπολογισμῶν μας. Αὐτὸ ἐπιβεβαιώνεται ἂν αὐξήσουμε τὴν ἀκρίβεια τῶν ὑπολογισμῶν μας. Τότε οἱ περιοχὲς τοῦ χάους μικραίνουν, ἀλλὰ δὲν ἔξαφανίζονται ἀκριβῶς.

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ τοῦ φαινομενικοῦ χάους δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀποδείξουμε ἀριθμητικὰ ὅτι ἓνα δεδομένο σύστημα εἶναι ὀλοκληρώσιμο ἢ ὄχι. Μόνον ἂν τὸ χάος εἶναι πολὺ μικρὸ ἔχουμε ἐνδείξεις (ἀλλὰ ὄχι ἀποδείξεις) περὶ ὀλοκληρωσιμότητας τοῦ συστήματος. Ἐ ἀπόδειξη θὰ δοθεῖ μόνον ἂν εὐρεθεῖ ἀναλυτικὰ ἓνα νέο ὀλοκληρώσιμα τῆς κινήσεως.

4. Αὐξηση τῆς διαχύσεως λόγω θορύβου

Στὶς ὀργανωμένες περιοχὲς ἐνὸς συντηρητικοῦ συστήματος δύο διαστάσεων ὑπάρχουν πολλὲς κλειστὲς «ἀμετάβλητες καμπύλες» (Σχ. 1α), δηλαδὴ κλειστὲς καμπύλες τῶν ὀποίων τὰ σημεῖα ἀπεικονίζονται σὲ ἄλλα σημεῖα τῆς ἴδιας καμπύλης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς κλειστὲς αὐτὲς καμπύλες ὑπάρχουν καὶ ἀμετάβλητες καμπύλες πὸν ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα ἀριθμὸ «νησίδων» δηλαδὴ κλειστῶν καμπυλῶν γύρω ἀπὸ τὰ κέντρα

των νησίδων, πού παριστάνουν μία ευσταθή περιοδική τροχιά πολλαπλότητας m . Είς τὸ Σχ. 1α υπάρχουν κλειστές αμετάβλητες καμπύλες γύρω ἀπὸ τὸ κέντρο O καὶ τριπλῆς νησίδες. Μεταξὺ τῶν νησίδων ὑπάρχουν διάσπαρτα σημεῖα πού χαρακτηρίζουν τὸ χάος. Ἐπίσης ἔξω ἀπὸ τὶς κλειστὲς αμετάβλητες καμπύλες ὑπάρχει πολὺ χάος, ἢ λεγομένη «μεγάλῃ χασοτικῇ θάλασσᾳ».

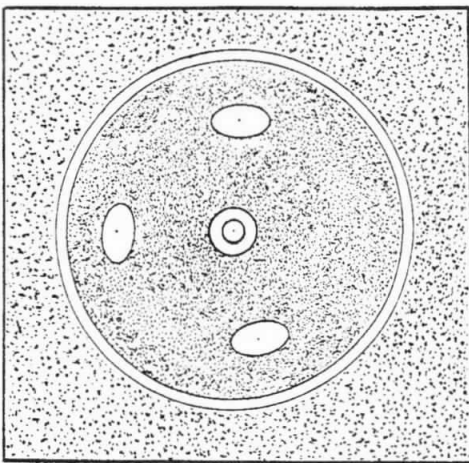
Τὸ χάος μεταξὺ τῶν νησίδων δὲν ἐπικοινωνεῖ μὲ τὴν μεγάλη χασοτικῇ θάλασσα. Ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ σημεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ χάους δὲν μποροῦν νὰ διασχίσουν τὶς κλειστὲς αμετάβλητες καμπύλες καὶ νὰ φθάσουν στὴν μεγάλη χασοτικῇ θάλασσα. Ἐν τούτοις καθὼς ἡ ἐνέργεια E τῶν τροχιῶν αὐξάνει ὑπάρχει μία κρίσιμη τιμὴ $E = E_{crit}$, τέτοια ὥστε γιὰ μεγαλύτερες τιμὲς ὅλες οἱ κλειστὲς καμπύλες πού περιβάλλουν τὸ ἐσωτερικὸ χάος γύρω ἀπὸ τὶς τρεῖς νησίδες «σπάζουν», δηλαδὴ δημιουργοῦν ἄπειρες ὁπὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὸ ἐσωτερικὸ χάος ἐπικοινωνεῖ μὲ τὴν ἐξωτερικῇ μεγάλη χασοτικῇ θάλασσα (Σχ. 1β). Ἔτσι ἓνα σημεῖο μεταξὺ τῶν τριῶν νησίδων μετὰ ἀρκετὲς ἐπαναλήψεις τῆς ἀπεικονίσεως μπορεῖ νὰ βρεθεῖ πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ κέντρο. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ὀνομάζεται «διάχυση» καὶ ἔχει πολλὰ

κοινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ ἄλλα φαινόμενα διαχύσεως στὴν φύση.

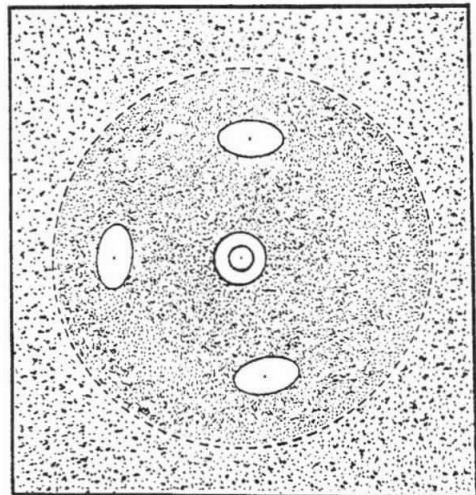
Ὅταν ἡ ἐνέργεια E εἶναι λίγο μόνο μεγαλύτερη τῆς κρίσιμης τιμῆς E_{crit} , ἡ διάχυση εἶναι βραδεία. Π.χ. ἔχουμε περιπτώσεις ὅπου ἀπαιτοῦνται ἑκατομμύρια διαδοχικῶν ἀπεικονίσεων ὥστε ἓνα ἐσωτερικὸ σημεῖο νὰ φθάσει στὸν ἐξωτερικὸ χῶρο. Ἄν ὅμως ὑπάρχει ἐπιπλέον ἓνας τυχαῖος θόρυβος, τὸ φαινόμενο ἐπιταχύνεται κατὰ πολὺ, ἐνδεχομένως κατὰ 1.000 ἢ 1.000.000 φορές. Ὁ λόγος εἶναι ὁ ἔξης. Κοντὰ στὶς κλειστὲς αμετάβλητες καμπύλες τοῦ Σχ. 1α ὑπάρχουν πολλῆς (στὴν πραγματικότητά ἄπειρες) ἀσταθεῖς περιοδικὲς τροχιές. Ἀπὸ κάθε περιοδικῇ τροχιά ξεκινοῦν δύο καμπύλες πρὸς ἀντίθετες διευθύνσεις οἱ ὁποῖες ὀνομάζονται «ἀσταθεῖς ἀσυμπτωτικὲς καμπύλες». Αὐτὲς εἶναι στὴν πραγματικότητά αμετάβλητες καμπύλες (δηλαδὴ τὰ σημεῖα πάνω σ' αὐτὲς τὶς καμπύλες ἀπεικονίζονται σὲ σημεῖα πάνω στὶς ἴδιες καμπύλες σὲ μεγαλύτερη ἀπόσταση), ἀλλὰ δὲν εἶναι κλειστὲς ὅπως οἱ συνήθεις αμετάβλητες καμπύλες. Πάντως οἱ καμπύλες αὐτὲς ὅταν ἡ ἐνέργεια E εἶναι μικρότερη τῆς κρίσιμου E_{crit} περιβάλλουν ἄπειρες φορές τὸ κέντρο O καὶ παραμένουν πολὺ κοντὰ στὴν τελευταία

ΣΧΗΜΑ 1

(α)

(β)

(πρὸς τὰ μέσα) κλειστή ἀμετάβλητη καμπύλη τοῦ Σχ. 1α πού περιβάλλει τὶς τρεῖς νησίδες.

Μία βασικὴ ιδιότης τῶν ἀσταθῶν ἀσυμπτωτικῶν καμπυλῶν, καὶ ὅλων τῶν ἀμεταβλήτων καμπυλῶν εἶναι ὅτι δὲν τέμνουν τὸν ἑαυτό τους, οὔτε ἡ μία τὴν ἄλλη. Ἐπομένως δὲν εἶναι δυνατόν μιὰ ἀσταθῆς ἀσυμπτωτικὴ καμπύλη νὰ τμήσει τὶς κλειστὲς ἀμετάβλητες καμπύλες τοῦ Σχ. 1α καὶ νὰ βγῆ ἔξω, στὸ χωρὸ τῆς μεγάλης χασοτικῆς θάλασσας.

Ὅταν ὅμως ἡ ἐνέργεια E γίνεῖ μεγαλύτερη τοῦ E_{crit} οἱ ἐσωτερικὲς ἀσυμπτωτικὲς καμπύλες μετὰ ἀπὸ πολλὰς περιελίξεις (στροφὲς γύρω ἀπὸ τὸ κέντρον O) περνοῦν ἀπὸ κάποια ὀπή καὶ ἀφοῦ κάνουν ἐπὶ πλέον πολλὰς περιελίξεις τελικὰ ἀπομακρύνονται σὲ μεγάλη ἀπόσταση μέσα στὴν χασοτικὴ θάλασσα. Ὅλα τὰ λοιπὰ σημεῖα τοῦ χάους μετὰ τῶν τριῶν νησίδων τῶν Σχ. 1α καὶ 1β ἀνήκουν σὲ ἀνοικτὲς ἀμετάβλητες καμπύλες, πού δὲν μποροῦν νὰ τμήσουν οὔτε τὶς κλειστὲς οὔτε τὶς ἀνοικτὲς καμπύλες πού περιγράψαμε. Ἀναγκαστικὰ οἱ καμπύλες αὐτὲς βρίσκονται μέσα ἀπὸ τὶς ἀσυμπτωτικὲς καμπύλες πού ἀναφέραμε καὶ μόνον ἀκολουθώντας ἐκ τοῦ πλησίον τὶς καμπύλες αὐτὲς μποροῦν τελικὰ νὰ βγοῦν ἔξω ἀπὸ τὶς ὀπὲς πρὸς τὴν χασοτικὴ θάλασσα.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ θόρυβος, δηλαδὴ οἱ μικρὲς τυχαῖες μεταβολὲς ἐνὸς σημείου πού ξεκινᾶ ἐντὸς τῶν κλειστῶν ἀμεταβλήτων καμπυλῶν, δὲν ἀναγνωρίζεῖ οὔτε ἀμετάβλητες καμπύλες οὔτε ἀσυμπτωτικὲς καμπύλες καὶ μπορεῖ νὰ τὶς διασχίσει κατὰ τυχαῖο τρόπο. Ἐν τούτοις ἡ πιθανότης νὰ διασχίσει ἓνα σημαντικό πάχος ἀπὸ τέτοιες καμπύλες εἶναι ἐξαιρετικὰ μικρὴ. Μόνον ἂν τὸ πάχος τοῦ συνόλου τῶν καμπυλῶν εἶναι πολὺ μικρὸ ἢ πιθανότης μιὰ τυχαία μεταβολὴ νὰ τὸ διασχίσει παύει νὰ εἶναι ἀμελητέα.

Αὐτὸ γίνετα ὅταν ἓνα σημεῖο τῆς ἀπεικόνισεως φθάσει πολὺ κοντὰ σὲ ἓνα χάσμα τῶν ἀρχικὰ κλειστῶν ἀμετάβλητων καμπυ-

λῶν. Οἱ διάφορες ἀσυμπτωτικὲς καμπύλες δὲν διασχίζουν τὸ χάσμα αὐτὸ κάθετα πρὸς τὰ ἔξω ἀλλὰ σχεδὸν ἐφαλτομενικὰ. Ἡ ἀκριβῆς ἀπεικόνιση ἐνὸς ἐσωτερικοῦ σημείου ἀναγκάζεῖ τὶς εἰκόνες του νὰ ἀκολουθήσουν ἐκ τοῦ πλησίον μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς σχεδὸν ἐφαλτομενικὲς καμπύλες. Μία τυχαία ὅμως μεταβολὴ μπορεῖ νὰ φέρει κάποια εἰκόνα τοῦ σημείου αὐτοῦ ἀμέσως πρὸς τὰ ἔξω, ἔτσι ὥστε οἱ ὑπόλοιπες εἰκόνες του νὰ θρῖσκονται πλέον στὸν ἐξωτερικὸ χωρὸ τῆς μεγάλης χασοτικῆς θάλασσας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐπιταχύνετα ἡ διάχυση τῶν χασοτικῶν τροχιῶν κατὰ πολὺ.

Ἡ διάχυση πρὸς τὰ ἔξω μέσω τῶν ὀπῶν τῶν ἀρχικὰ (γιὰ $E < E_{crit}$) κλειστῶν ἀμεταβλήτων καμπυλῶν ἀπαιτεῖ τὴν ὑπαρξὴ χασοτικῶν τροχιῶν πλησίον τῶν ὀπῶν. Ἀλλὰ ἡ ἐπὶ πλέον ὑπαρξὴ τυχαίου θορύβου ἐπιταχύνει τὴν διάχυση αὐτὴ σημαντικὰ.

5. Διαφορὰ τῶν φασμάτων τῶν χασοτικῶν καὶ τῶν τυχαίων τροχιῶν

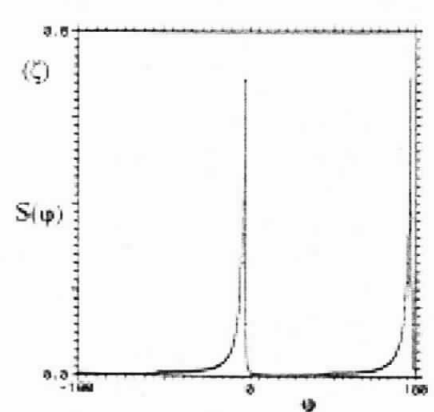
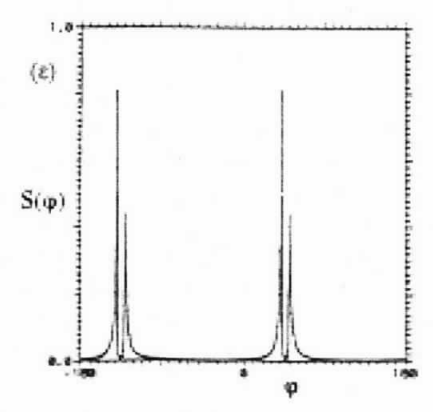
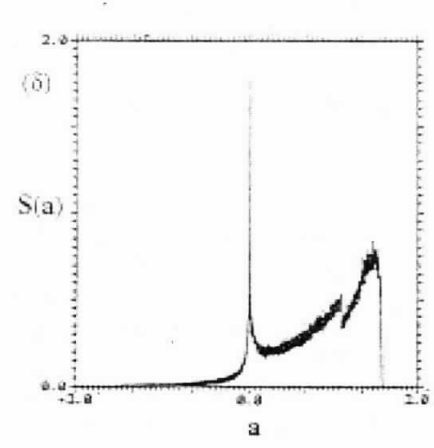
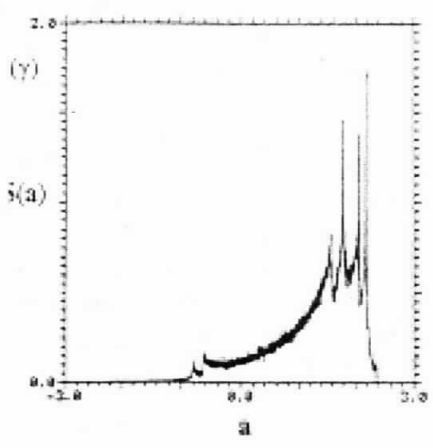
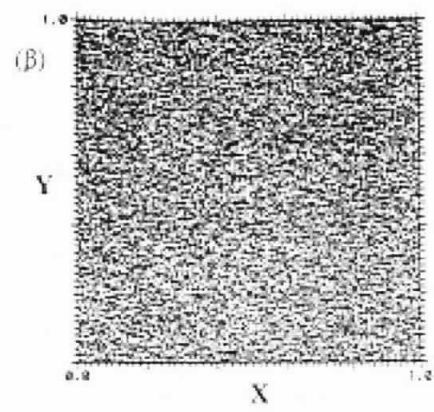
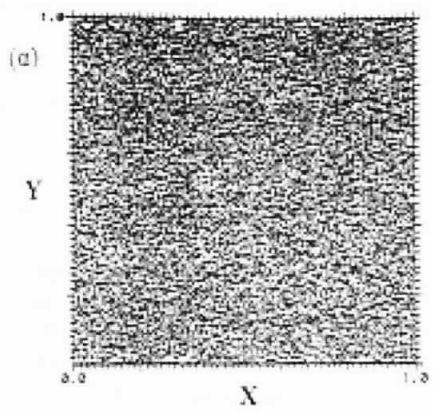
Ἐρχόμεστε τώρα στὴν πιὸ σημαντικὴ διάκριση μετὰ τῶν χασοτικῶν καὶ τῶν τυχαίων τροχιῶν.

Ὅταν ἓνα σημεῖο $x(x, y)$ μίας ἀπεικόνισεως (ὅπου τὸ x παριστάνει διάνυσμα μὲ προβολὲς x καὶ y) ἀπεικονίζεται σὲ ἓνα σημεῖο x' (x', y'), τότε ἓνα γειτονικὸ σημεῖο $x + \xi$ ἀπεικονίζεται σὲ ἓνα σημεῖο $x' + \xi'$. Τὸ μέτρον τοῦ ξ' γράφετα ξ καὶ τὸ ποσὸν

$$a = \log (\xi' / \xi) \quad (3)$$

λέγετα «ἀριθμὸς διαστολῆς». Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι ὁ χαρακτηριστικὸς ἀριθμὸς Lyapunov μετὰ μιὰ μόνον ἀπεικόνιση. Ὁ μέσος ὄρος τοῦ a εἶναι ὁ γνωστὸς χαρακτηριστικὸς ἀριθμὸς Lyapunov. Ἡ κατανομὴ τῶν ἐπὶ μέρους τιμῶν τοῦ a γύρω ἀπὸ τὴν μέση τιμὴ ἀποτελεῖ τὸ φάσμα τῶν ἀριθμῶν διαστολῆς. Ἐχεῖ διαπιστωθεῖ ὅτι τὸ φάσμα τῶν ἀριθμῶν διαστολῆς γιὰ διαφορὰ x καὶ ξ στὴν ἴδια χασοτικὴ περιοχὴ εἶναι ἀμετάβλητο, δηλαδὴ ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὸ x καὶ τὸ ξ .

Ἐνα ἄλλου τύπου φάσμα ὀρίζετα ἀπὸ

ΣΧΗΜΑ 2

τήν κατανομή τῶν γωνιῶν φ τοῦ διανύσμα-
τος ξ μέ τόν ἄξονα x . Οἱ γωνίες αὐτές δὲν
εἶναι τυχαῖες, ἀλλὰ ἀκολουθοῦν μία κατα-
νομή, ἡ ὁποία πάλι εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ
τὸ x καὶ ἀπὸ τὸ ξ .

Τὰ δύο αὐτὰ φάσματα λέγονται «δυνα-
μικά φάσματα» καὶ χαρακτηρίζουν τὶς στα-
τιστικὲς ιδιότητες ἐνὸς δυναμικοῦ συστή-
ματος πολὺ καλύτερα ἀπὸ τὸν χαρακτηρι-
στικὸ ἀριθμὸ Lyapunov.

Σὰν παραδείγμα θεωροῦμε δύο ἀπεικονί-
σεις μέ μεγάλο βαθμὸ χάους.

$$1) \text{ Τὴν τυπικὴ ἀπεικόνιση} \\ x' = x + y' \pmod{1} \quad (4)$$

$$y' = y + (K/2\pi) \sin 2\pi x \\ \text{καὶ}$$

$$2) \text{ τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Hénon} \\ x' = 1 - K' x^2 - y \pmod{1} \quad (5)$$

$$y' = x$$

Οἱ σταθερὲς K καὶ K' χαρακτηρίζουν τὴν
μὴ γραμμικότητα τῶν δύο συστημάτων. Ἄν
 $K = 0$, ἢ $K' = 0$, τὸ ἀντίστοιχο σύστημα εἶ-
ναι γραμμικὸ καὶ δὲν ἔχει καθόλου χάος.
Ἄν τὸ K ἢ τὸ K' εἶναι σχετικὰ μεγάλον
(μεγαλύτερον τοῦ 5) τότε ὁ βαθμὸς τοῦ χάους
εἶναι μεγάλος. Π.χ. ὅταν τὸ $K = 7$ τὸ σύστη-
μα (4) ἔχει χαρακτηριστικὸ ἀριθμὸ Lyapunov
 $LCN = 1.276$ καὶ αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς εἶναι
ὁ ἴδιος γιὰ σχεδὸν κάθε ἀρχικὸ σημεῖο x στὸ
τετράγωνον (1×1) . Ὑπενθυμίζουμε ὅτι τὸ
 $\text{modulo } 1$ σημαίνει πὼς ὅταν τὸ x ἢ τὸ y
γίνει μεγαλύτερον τοῦ 1 ἀφαιροῦνται μονά-
δες ὥστε νὰ ἐπαναφέρουν τὸ σημεῖο (x, y)
στὸ τετράγωνον (1×1) .

Ἄν ἐπιλέξουμε τὸ K' τῆς ἀπεικονίσεως
τοῦ Hénon νὰ εἶναι $K' = 5.321$, τότε ὁ χα-
ρακτηριστικὸς ἀριθμὸς Lyapunov τῆς δευ-
τέρας ἀπεικονίσεως εἶναι πάλι $LCN = 1.276$.
Ἄν πάρουμε τυχαῖα ἀρχικὰ σημεῖα στὶς
ἀπεικονίσεις (1) καὶ (2) ἡ κατανομή 10000
εἰκόνων τοὺς δίνεται στὰ Σχήματα 2α, 2β
καὶ φαίνεται πανομοιότυπη. Ἄν μάλιστα
συγκρίνουμε τὶς δύο κατανομὲς αὐτὲς μέ μία
ἐντελῶς τυχαία κατανομή σημείων (x, y) τοῦ

τετραγώνου (1×1) θὰ ἰδοῦμε ὅτι ὅλες οἱ κα-
τανομὲς εἶναι οἱ ἴδιες μέ μεγάλη προσέγγι-
ση.

Ὅμως οἱ δύο κατανομὲς (4) καὶ (5) δὲν
χαρακτηρίζονται μόνο ἀπὸ τὴν πυκνότητα
τῶν σημείων τοὺς (ποὺ δίνεται στὰ Σχ. 2α,
2β), οὔτε μόνο ἀπὸ τὸν χαρακτηριστικὸ ἀριθ-
μὸ Lyapunov, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἴδιος. Χαρα-
κτηρίζονται κυρίως ἀπὸ τὰ δυναμικὰ φάσμα-
τά τοὺς, δηλαδή τὰ φάσματα τῶν ἀριθμῶν
διαστολῆς (Σχ. 2γ, 2δ) καὶ τὰ φάσματα τῶν
γωνιῶν (Σχ. 2ε, 2ς). Τὰ φάσματα αὐτὰ εἶ-
ναι πολὺ διαφορετικὰ μεταξὺ τοὺς.

Παρατηροῦμε ὅτι τὰ φάσματα 2γ, 2δ
ἔχουν ὡς μέση τιμὴ τὸ $LCN = 1.276$ δηλαδή
τὴν ἴδια τιμὴ. Ἀλλὰ ἡ κατανομή τῶν ἀριθ-
μῶν διαστολῆς a (τῶν χαρακτηριστικῶν
ἀριθμῶν Lyapunov μιᾶς περιόδου) γύρω ἀπὸ
τὴν μέση τιμὴ εἶναι πολὺ διαφορετικὴ.
Ὑπενθυμίζουμε ὅτι τὰ φάσματα αὐτὰ εἶναι
ἀμετάβλητα, δηλαδή ἀνεξάρτητα τῶν ἀρχι-
κῶν συνθηκῶν x καὶ ξ .

Τὰ ἴδια ἰσχύουν γιὰ τὰ φάσματα τῶν
γωνιῶν (Σχ. 2ε, 2ς). Αὐτὰ τὰ παραδείγματα
ἀρκοῦν γιὰ νὰ δείξουν ὅτι δύο φαινομενικὰ
πανομοιότυπες κατανομὲς σημείων διαφέ-
ρουν βασικὰ στὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τοὺς καὶ
ὅτι ἡ κατανομή τῶν πυκνοτήτων ποὺ δίνε-
ται ἀπὸ τὰ Σχήματα 2α, 2β δὲν εἶναι ἀρκε-
τὴ γιὰ νὰ περιγράψει τὰ συστήματα αὐτὰ.

Ἐξ ἄλλου μία τυχαία κατανομή σημείων,
ἐνῶ δίνει τὴν ἴδια κατανομή πυκνότητος,
ὅπως στὰ Σχ. 2α, 2β, ἔχει ἐντελῶς διαφορε-
τικὰ φάσματα. Ὁ ἀριθμὸς διαστολῆς σὲ μιὰ
τυχαία μεταβολὴ εἶναι ἄπειρος. Πράγματι
ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ τοῦ x εἶναι τυχαία, αὐτὸ ση-
μαίνει ὅτι τὸ $x' + \xi'$ ἔχει τυχαία τιμὴ στὸ
τετράγωνον (1×1) , δηλαδή τὸ ξ' εἶναι πεπε-
ρασμένο καὶ ὄχι ἀπειροστό, ἐνῶ τὸ ξ λαμβά-
νεται σὲ ἀπειροστὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ x .
Κατὰ συνέπειαν ὁ λόγος ξ'/ξ εἶναι ἄπειρος
καὶ τὸ a εἶναι ἄπειρο.

Ἡ κατανομή τῶν ἀριθμῶν διαστολῆς a
ὅταν τὸ K γίνεται πολὺ μεγάλο (π.χ. $K = 100$)
συγκεντρώνεται γύρω ἀπὸ ἓνα μέγιστο a , τὸ
ὁποῖον τείνει στὸ ἄπειρο ὅταν τὸ K τείνει

στό άπειρο. Δηλαδή όταν $K \rightarrow \infty$ οι άριθμοί διαστολής τείνουν στό άπειρο όπως σε μία τυχαία άπεικόνιση.

Άπό τό άλλο μέρος όμως όταν $K \rightarrow \infty$ ή κατανομή τών γωνιών τείνει σε δύο μέγιστα στις γωνίες 45° και 135° . Άντίθετα, σε μία τυχαία κατανομή οι γωνίες κατανέμονται τυχαία, δηλαδή δέν έχουν προτίμηση πρός μία ώρισμένη τιμή. Η κατανομή ή αντίστοιχη του $\Sigma\chi$, 2ε για μία τυχαία κατανομή είναι μία εϋθεία παράλληλη πρός τόν άξονα y .

Επομένως ένα τυχαίο σύστημα δέν είναι ισοδύναμο με μία τυπική άπεικόνιση ούτε όταν τό K τείνει στό άπειρο.

Τά παραδείγματα πού άναφέραμε δείχνουν ότι υπάρχουν ώρισμένα χαρακτηριστικά τών τυχαίων συστημάτων πού προσεγγίζονται από δυναμικά συστήματα με μεγάλη παράμετρο μη γραμμικότητας. Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό είναι ή κατανομή πυκνοτήτων τών σημείων στό τετράγωνο (1×1) τών $\Sigma\chi$, 2α και 2β. Έν τούτοις άλλα χαρακτηριστικά τών μη γραμμικών συστημάτων δέν αντιπροσωπεύονται από τυχαία συστήματα. Οι διαφορές δέν είναι μικρές ποσοτικές διαφορές, αλλά σημαντικές ποιοτικές διαφορές. Τά μη γραμμικά συστήματα έχουν στατιστικά χαρακτηριστικά πολύ διαφορετικά από τά τυχαία συστήματα.

6. Συμπεράσματα

Η διάκριση μεταξύ χάους και τύχης έχει φιλοσοφικές προεκτάσεις. Υπήρξαν μερικοί, οι όποιοι άμφισβήτησαν την ίδια την ύπαρξη τών φυσικών νόμων και θέλησαν να τούς άντικαταστήσουν με τούς στατιστικούς νόμους τών τυχαίων γεγονότων. Πράγματι όταν έχουμε πολλά τυχαία φαινόμενα, όπως στην κίνηση Brown, πού περιγράψαμε στην άρχή του άρθρου μας, αυτά οδηγούν σε ώρισμένες κανονικότητες, οι όποιες είναι στατιστικής φύσεως, και οι όποιες έπαληθεύονται πειραματικά.

Άλλά ή ύπαρξη τυχαίων γεγονότων δέν είναι άρεκτη για να έξηγήσει τά περισσότερα φυσικά φαινόμενα, όπως είναι οι κινήσεις τών πλανητών και τών άστέρων, τά

φαινόμενα του ήλεκτρομαγνητισμού, ή τά φαινόμενα της άτομικής και πυρηνικής φυσικής και τών στοιχειωδών σωματιδίων.

Άντίθετα ή ύπαρξη τύχης δέν είναι άσυμβίβαστη με την άυστηρότητα τών ντετερμινιστικών νόμων. Εκεί όπου υπάρχουν άσταθεις (άσταθεις ισορροπίες ή άσταθεις τροχιές) έμφανίζονται και τυχαία φαινόμενα πού όφείλονται στις πολύ μικρές έπιδράσεις του περιβάλλοντος, του έγγυς και του μακράν.

Έδω ακριβώς επανέρχεται τό βασικό «φιλοσοφικό» έρώτημα. Υπάρχουν πραγματικά τυχαία γεγονότα πού δέν ύπάγονται σε κανένα νόμο; Π.χ. στους ύπολογιστές όταν θέλουμε ένα σύνολο τυχαίων άριθμών, στην πραγματικότητα χρησιμοποιούμε ένα άλγόριθμο πού δίνει με άπόλυτα ντετερμινιστικό νόμο τούς λεγομένους «ψευδοτυχαίους» άριθμούς. Π.χ. παίρνουμε τό 100ό, 200ό, κ.λ.π. ψηφίο του άριθμού π . Άυτοί οι άριθμοί είναι άπολύτως καθορισμένοι, αλλά για κάθε πρακτική έφαρμογή φαίνονται ως τυχαίοι. Έν τούτοις δέν ύπάρχει ένας άλγόριθμος ό όποιος να διακρίνει άν μία άκολουθία φαινομενικά τυχαίων άριθμών είναι πραγματικά τυχαία ή ψευδοτυχαία. Επομένως ή διάκριση μεταξύ τυχαίων και έξαιρετικά πολυπλόκων συστημάτων δέν είναι έν γένει δυνατή.

Έξ' άλλου άπάντηση στό έρώτημα άν ύπάρχουν πραγματικά τυχαία φαινόμενα δέν μπορεί να δοθεί με παρατηρήσεις. Πράγματι τά αίτια τά όποια προκαλούν την α ή β συμπεριφορά ενός συστήματος κοντά σε μία άστάθεια είναι τόσο πολλά και τόσο μικρά, ώστε είναι άδύνατον να παρατηρηθούν και να έλεγχθούν πειραματικά. Υπάρχουν έπί πλέον άνυπέροβλητα όρια άκριβείας, πού δίνονται από τις σχέσεις άπροοδιοριστίας του Heisenberg, πέραν τών όποιών δέν μπορούμε ούτε θεωρητικά να επέκτεινουμε τις μετρήσεις μας.

Επομένως στα φαινόμενα αυτά, κλασικά ή κβαντικά, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιηθεί μία στατιστική μέθοδος ή όποία να

βασίζεται σε πολλά τυχαία γεγονότα, και όχι στην άβεβια εφαρμογή νόμων με πολλές άπροσδιόριστες παραμέτρους.

Επειδή με το θέμα της διακρίσεως τυχαίων και ντετερμινιστικών γεγονότων συνδέεται πολλές φορές το πρόβλημα της ελευθερίας της βουλήσεως θα πρέπει να τονισθεί ότι η ελευθερία της βουλήσεως δεν είναι ένα τυχαίο γεγονός. "Όταν ένας άνθρωπος αποφασίζει να κάνει το α και όχι το β δεν το κάνει αυτό ρίχνοντας ζάρια, ή περιμένοντας να πέσει ένα νόμισμα κορώνα ή γράμματα. Λαμβάνει υπ' όψιν του όλα τα υπάρχοντα στοιχεία υπέρ της α ή της β λύσεως και τότε αποφασίζει. Και είναι ελεύθερος αν δεν εξαναγκάζεται με τη βία να ακολουθήσει την α ή την β λύση. Η ελευθερία του συνίσταται σε μία συνειδητή έσωτερική διεργασία, κάτι που όλες οι μέχρι τώρα έπιστημονικές έρευνες δεν έχουν κατορθώσει ακόμη να εξηγήσουν.

Το γεγονός ότι η στατιστική μέθοδος είναι χρήσιμη σε πολλά φυσικά φαινόμενα, και το ότι η μέθοδος αυτή είναι συμβατή με την ύπαρξη τυχαίων γεγονότων, δεν σημαίνει ότι η ακριβής περιγραφή δεν είναι ποτέ δυνατή, ούτε ότι η επί μακρό χρονικά διαστήματα συμπεριφορά των τροχιών, που υπάγονται σε άστυρητους ντετερμινιστικούς νόμους είναι άχρηστη και περιττή.

Τα παραδείγματα που δώσαμε στο άρθρο μας αυτό, τόσο για τις οργανωμένες, όσο και για τις χαοτικές τροχιές δείχνουν ότι η μελέτη των τροχιών δίνει ώριμα βασικά χαρακτηριστικά κάθε συστήματος. Άκόμη και σε πολύ μεγάλους χρόνους, όποτε η άβεβαιότης των χαοτικών τροχιών είναι πολύ μεγάλη, πάλι οι στατιστικές μελέτες των χαοτικών τροχιών δίνουν άποτελέσματα πολύ διαφορετικά από ότι θα έδιναν οι τυχαίες τροχιές.

Κατόπιν αυτόν είναι περίεργο ότι υπάρχουν σήμερα ώριμοί έπιστήμονες, οι οποίοι κάνουν ακόμη σύγχυση μεταξύ χάους και τύχης και ύποστηρίζουν ότι οι τροχιές είναι εν γένει άχρηστες στην περιγραφή των φυσικών φαινομένων. Μία τέ-

τοια άποψη ύποστηρίξε πριν από λίγα χρόνια ο νομπελίστας Πια Prigogine στο διβλίο του «The end of certainty», Free Press, 1997.

Ο Prigogine κάνει διάκριση μεταξύ δύο τύπων τροχιών, ντετερμινιστικών τροχιών (deterministic trajectories) και τυχαίων τροχιών (random trajectories), οι οποίες ακολουθούν άκαθόριστη πορεία (wander erratically). Λόγω αυτής της άβεβαιότητος προτείνει να χρησιμοποιούμε, αντί τροχιών, κατανομές πιθανοτήτων. Είναι προφανές ότι οι άπόψεις αυτές στηρίζονται σε δύο παρεξηγήσεις: (1) ότι οι χαοτικές τροχιές είναι τυχαίες και (2) ότι δεν μπορούμε να έχουμε περισσότερες πληροφορίες γι' αυτές από όσες μās δίνει μία κατανομή πιθανοτήτων.

Οι άπόψεις αυτές του Πια Prigogine άπετέλεσαν το άντικείμενο άστυρητης κριτικής από τους ειδικούς. Έτσι ένας γνωστός ειδικός στα θέματα του χάους ο Per Bak σε μία διβλοκρισία του διβλίου του Prigogine (New Scientist, 6 - 9 - 97, p. 42) έγραψε: «Η θεωρία του χάους ύποστηρίζει την κλασική άποψη, όχι αυτή του Prigogine». Και καταλήγει: «Κάθε τόσο υποβάλλονται προς δημοσίευση σε έπιστημονικά περιοδικά «παράξενες» εργασίες (crackpot papers). "Όταν όμως η ψευδοεπιστήμη παρουσιάζεται από ένα πολύ έκτιμώμενο χημικό με βραβείο Nobel, ή βλάβη δεν είναι τόσο εύκολο να περιοριστεί».

Θά άγνοήσουμε λοιπόν τις «παράξενες» ιδέες του Prigogine και θά περιορισθούμε σ' αυτά που μās διδάσκει η σύγχρονη θεωρία του χάους. Αυτή μās δίνει πλούσιες πληροφορίες για το χάος, τις οποίες δεν μπορεί να μās δώσει μία άσαφής εικόνα των φαινομένων τύχης.

Γ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Άκαδημαϊκός

Για όσους θά ήθελαν να μελετήσουν περισσότερο τα θέματα της τάξεως, του χάους και της τύχης θά μπορούσα να συστήσω ένα πρόσφατο σχετικό διβλίο μου: G. Contopoulos, «Order and Chaos in Dynamical Astronomy», Springer Verlag, 2002.

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ*

Τò θέμα τῆς Παιδείας στὰ τετρακόσια -καὶ πλέον γιὰ πολλές ἑλληνικές ἐπαρχίες- χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἀποτελεῖ μία ἐπιπρόσθετη πνευματικὴ ἐποποιΐα τῆς φυλῆς μας γιὰ τὴν διατηρήσῃ τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας καὶ τὴν ὠρίμανση τοῦ πόθου γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀποκατάσταση.

Τετρακόσια χρόνια ὑπὸ ἓνα καθεστῶς δουλείας εἶναι ἱκανὰ νὰ σθῆσουν λαοὺς. Εἶναι πάντως ἱκανά, ὅταν ὁ κατακτητὴς, παρὰ τὶς ἀνθρώπινες ἀρετὲς ἀσιατικοῦ τύπου, εἶναι ἀπόλυτος ξένος πρὸς τὸ νόημα τῆς Παιδείας, ὅπως αὐτὸ γεννήθηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπεκράτησε στὴν Εὐρώπη νὰ μαράνουν τοὺς ὑπόδουλους λαοὺς σὲ σημεῖο πού νὰ χάσουν τὴν συνείδηση τῆς ιστορικῆς των ἀποστολῆς, ἀκόμη καὶ τὴν μνήμη των. Αὐτὸ ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ συμβεῖ μὲ τοὺς Ἕλληνες. Καὶ δὲν συνέβη. Οἱ Ἕλληνες κατάφεραν κάτι πού εἶναι μοναδικὸ στὴν παγκόσμια ἱστορία καὶ πού κάνει περιττὴ κάθε ἄλλη προσπάθεια νὰ ἀποκρουσθεῖ ἢ ἀνόητη

ἀμφισβήτηση τοῦ γεγονότος ὅτι κάτω ἀπὸ τὸν γαλάζιο οὐρανὸ ἐξακολουθοῦσε νὰ ζεῖ στὸ 1821 ὁ ἴδιος λαός, πού χάρισε στὴν Εὐρώπη τὴν ἰδέα τῆς Παιδείας. Ὁ μόνος λαὸς πού ἦταν ἀδύνατος νὰ χάσει τὴν Παιδεία του ἦταν ἐκεῖνος πού εἶχε ἐφεύρει τὴν Παιδεία.

Ὁ μελετητὴς τῆς Ἱστορίας διαπιστώνει ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Παιδεία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον βαθειὰ καὶ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Ἦρθαν ὅμως τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο ἢ ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως στὶς 29 Μαΐου 1453 ἐσήμανε καὶ τὴν συρρίκνωση τῆς Παιδείας. Ὁ βάρβαρος κατακτητὴς τὰ πρῶτα χρόνια ζήτησε νὰ ἐκμηδενίσει κάθε παιδευτικὴ κίνηση τοῦ Γένους μας. Ἐκλείσε σχολεῖα, κατέστρεψε βιβλιοθήκες, κατεδίωξε δασκάλους. Καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι μέσα σὲ αὐτὸν τὸν κατατρεγμὸ τῆς Παιδείας πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι κατέφυγαν στὰ πνευματικὰ κέντρα τῆς Δύσεως. Καὶ ἔμεινε ὁ ἑλληνικὸς χώρος ἀπογυμνωμένος χωρὶς σχολεῖα, χωρὶς δασκάλους. Καὶ πλάκωσαν βαρεῖα τὰ σύννεφα τῆς ἀμάθειας.

Σὲ αὐτὴν τὴν κατάσταση, χωρὶς ἰδική του κρατικὴ ὑπόσταση, ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς, μὲ ὑποκατάσταση τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἔστω καὶ αὐτὴ σὲ κατάσταση αἰχμαλωσίας, ἀντέδρασε θετικὰ καὶ ἐνεργητικὰ. Κατὰ κανόνα

* Στὴν πλούσια συγγραφικὴ δραστηριότητα τοῦ μακαριστοῦ πατρὸς Ἰωάννου Ἀλεξίου προστέθηκε στὰ τέλη τοῦ παρελθόντος ἔτους ἓνα νέο του βιβλίον -τὸ κύκνειον ἄσμα- μὲ τίτλον: «Ἡ παιδεία στὴν Τουρκοκρατία», τὸ ὁποῖον εἶχε ἐπεξεργασθεῖ μὲ ἐπιμέλεια, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν πλούσια βιβλιογραφία πού παρεντίθεται καὶ τὸ ὁποῖον δὲν πρόλαβε, λόγω τῆς ἀσθένειάς του, νὰ τὸ προωθήσει γιὰ ἐκτύπωση. Ἔτσι μετὰ τὸν θάνατό του οἱ συνεργάτες του τὸ ἐπιμελήθηκαν γιὰ τὴν ἐκδόσή του. Τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀποτελεῖ περίληψη τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου αὐτοῦ.

οί πρωτοβουλίες για την ίδρυση και την λειτουργία σχολείων ανήκουν στους Έλληνες Όρθοδόξους κληρικούς στους διαφόρους τόπους, όπου κατοικούσε ο υπόδουλος Έλληνισμός.

Σημαντικό γεγονός στην ανόρθωση της Παιδείας στα χρόνια αυτά υπήρξε η Σύνοδος η οποία συνήλθε το έτος 1593 υπό την αιγίδα του Πατριάρχου Ήρεμίου Β΄, του επιλεγμένου τρανοῦ, στην Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα με τον 7ο κανόνα της Συνόδου αυτής προέτρεπε: «Έκαστον Ήπίσκοπον έν τῇ έαυτοῦ παροικία φροντίδα και δαπάνην τών δυναμένων ποιείν, ὡστε τὰ θεία και ιερά γράμματα διδάσκεσθαι, βοηθείν δέ κατά δύναμιν τοῖς έθελούσιν διδάσκειν και τοῖς μαθείν προαιρουμένοις, εάν, τῆν έπιτηδειάν χρείαν έχωσιν». Η έγκύκλιος αυτή έδωσε τῆν ὠθηση σέ πολλούς έπισκόπους νά συμβάλλουν έντονότερα στο έργο τῆς Παιδείας.

Ίδιαίτερη αγάπη για τῆν ανάπτυξη τῆς Παιδείας έδειξε και ο Πατριάρχης Κύριλλος ο Λούκαρις τρεῖς δεκαετίες μετέπειτα ο «έπ' άρετῆ και παιδεία διαβόητος». Έκανε πολλές προσπάθειες και με θερμά λόγια ξεσήκωσε πολλούς νά ιδρύσουν σχολεία και βοήθησε στην διατήρηση άλλων σχολείων. Έφερε τὸ πρῶτο τυπογραφείο στή βασιλεύουσα και με τὸν τρόπον αυτόν βοήθησε πολύ στην αναγέννηση τῆς Παιδείας.

Με τῆς πατριαρχικές αυτές προτροπές και τὸν ένδόμηχο ζήλον πολλών κληρικῶν και δασκάλων τοῦ γένους ιδρύθηκαν και έλειτούργησαν σχολεία σέ πολλές πόλεις και κωμοπόλεις τοῦ μεζονος Έλληνισμοῦ. Στην Κωνσταντινούπολη και στην εύρύτερη περιοχή τῆς Θράκης δέν ήταν μόνον η Πατριαρχική Σχολή που έλάμπρυνεν τῆν Βασιλεύουσα. Ύπῆρχαν

και πολλά άλλα σχολεία τὰ οποία συντηροῦσαν οἱ Έκκλησίες στις διάφορες συνοικίες και έποπτεύονταν από τὸ Πατριαρχείο. Η Πατριαρχική Σχολή έφοδίαζε τὰ σχολεία τῆς Βασιλεύουσας με δασκάλους, που έστελνε και ὡς τὰ πέρατα τοῦ Έλληνισμού. Ήταν δηλαδή μία κατά κάποιον τρόπον Παιδαγωγική Άκαδημία.

Στὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνα ιδρύεται στην μονή Βατοπεδίου η περίφημη Άθωνιάδα Σχολή ένισχυμένη ήθικά και ὕλικά από τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη τὸν Κύριλλο Ε΄. Η Σχολή αυτή, τῆν ὁποίαν έλάμπρυναν με τῆν διδασκαλία τους και μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους έγινε τόπος συγκεντρώσεως σπουδαστῶν από τῆν ήπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα, τὸν εύρύτερο Έλληνισμό τῆς Βαλκανικής και τῆς Μικρᾶς Άσίας. Από τούς μαθητές αυτής βγήκαν πολλοί κληρικοί και δάσκαλοι με γερή μόρφωση και φλογερή πίστη, ὅπως ο Άθανάσιος ο Πάριος που έγινε άργότερα σχολάρχης στην Χίο, ο Σέργιος Μακραίος καθηγητής τῆς Σχολῆς Άγράφων και τῆς Πατριαρχικής Άκαδημίας και ο έθναπόστολος Κοσμάς ο Αἰτωλὸς ο ὁποῖος παρακολούθησε και ένα ιδιαίτερο μορφωτικό κύκλο, τὸν ὁποῖο διηύθυνε ο Βούλγαρης.

Η Ήπειρος με κέντρο τὰ Γιάννενα αλλά και τὸ βόρειο και μέχρι σήμερα αλύτρωτο τμήμα τῆς με τὰ εκπαιδευτήρια αυτής στην Μοσχόπολη, στην Χειμάρρα, στο Άργυρόκαстро, τῆν Πρεμετῆ και τὸ Μπεράτι αποτελοῦσαν κέντρα άκτινοβολίας τῆς Έλληνικής Παιδείας. Γνωστή είναι η ρήση: «Τὰ Γιάννενα ὀνομαστά και πρῶτα στα γρόσια και στα γράμματα».

Τὸ Πήλιο με πλειάδα σχολείων, με πλέον ὀνομαστά εκείνα τών Άμπε-

λακίων (μὲ στήριγμα τοὺς οικονομικοὺς συνεταιρισμοὺς αὐτῶν) καὶ τῶν Μηλεῶν ὑπῆρξαν φυτώρια γιὰ τὴν ἀνάδειξη πλήθους κληρικῶν καὶ νεομαρτύρων καὶ ἔθνεγερτῶν, μὲ κορυφαῖον τὸν ἔθνομάρτυρα Ρήγα Φεραῖο.

Δοξασμένη στὴν ἀρχαιότητα μὰ φτωχὴ κωμόπολη στὴν Τουρκοκρατία ἡ Ἀθήνα εἶχε ὡστόσο ἀξιόλογη ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότητα. Καὶ ἐδῶ μοχλοὶ τῆς δραστηριότητος ἦσαν κληρικοί, μοναχοὶ καὶ μοναχές.

Ἀπὸ τὶς Σχολὰς τοῦ Μωρηῆ ξεχωρίζει ἐκείνη τῆς Δημητσάνας ἡ ὁποία ἀναδείχθηκε σπουδαῖο πνευματικὸ κέντρο τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ ἐμαθήτευσαν πολλοὶ μαθητὲς ἀπὸ ὅλη τὴν Πελοπόννησο καὶ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἴδρυσαν σχολεῖα καὶ σὲ ἄλλα μέρη καὶ συνετέλεσαν στὴν διάδοση τῆς Παιδείας καὶ σὲ ἄλλους τόπους. Ἀπὸ τὶς τάξεις τῆς Σχολῆς αὐτῆς πέρασαν καὶ δύο μεγάλοι ἱεράρχες, ὁ Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ὁ Ἐθνομάρτυρας Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος Ε΄. Ὁ τελευταῖος ἀγαποῦσε καὶ ἐφρόντιζε πολὺ γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς Σχολῆς τῆς πατρίδας του.

Ἡ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης, τὰ σχολεῖα στὰ μεγάλα καὶ μικρότερα νησιὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Δωδεκανήσου, στὴν Κρήτη καὶ τὴν Κύπρο, ἡ Κεντρικὴ Σχολὴ τῆς Χίου συμπλήρωναν τὸν ἐκπαιδευτικὸν χάρτη τοῦ ὑπόδουλου Γένους στὰ χρόνια τῆς ὕστερης Τουρκοκρατίας, ποὺ σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴν ἐμπορικὴ καὶ ναυτιλιακὴ δραστηριότητα τῶν κατοίκων τῆς προετοίμασαν τὴν Ἐθνεγεροσύνη τοῦ 1821.

Γιὰ τὸ «Κρυφὸ Σχολεῖο» ὁ π. Ἰωάννης γράφει: «Μὰ πάντα τὸ Κρυφὸ Σχολεῖο θὰ μείνει σὰν ἀναλαμπὴ γιὰ

τὶς σκοτεινότερες περιόδους τῆς πιὸ μαύρης σκλαβιάς. Καὶ θὰ διαλαλεῖ, ὅτι ὅταν ἡ ψυχὴ μένει ἀδούλωτη βρίσκει διεξόδους καὶ στὶς πιὸ ἀπαίσιες σήραγγες γιὰ νὰ μεταδώσει πίστη καὶ γνώση στὶς ἀθῶες καρδιές».

Σημειώνουμε ἐπίσης ὅτι ὑπῆρξαν ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὰ χρόνια ἐκεῖνα γιὰ μικρὰ ἢ μεγαλύτερα χρονικὰ διαστήματα καὶ σὲ ἄλλες χώρες, ὅπως στὴν Αὐστροουγγαρία, Πολωνία, Γερμανία, Γαλλία, Ἀγγλία καὶ Ἰσπανία, ὅπου ὑπῆρχε Ἑλληνισμὸς τῆς διασποράς. Ὅλα αὐτὰ τὰ σχολεῖα ἔξω ἀπὸ τὴν τουρκοκρατούμενη ἑλληνικὴ γῆ μας, ἐπαιξαν ἀξιόλογο ρόλο ὄχι μόνον στὸ ὅτι ἡ Δύση ἐγνώρισε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ καὶ τὴν Ὀρθοδοξία -γεγονὸς ποὺ καλλιέργησε καὶ ἓνα πνεῦμα φιλελληνισμοῦ, μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων κατοίκων, ποὺ ἐπαιξε ρόλο στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως,- ἀλλὰ καὶ σὰν φυτώρια παιδείας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ, ποὺ συνέβαλαν στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ λαοῦ στοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους αἰῶνες.

Χῶροι διδασκαλίας, ἀναλυτικὰ προγράμματα μαθημάτων, διδακτικὰ βιβλία δὲν ὑπῆρχαν κατὰ κανόνα. Αὐτὰ ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὶς περιστάσεις. Νάρθηκες ναῶν, κελλιά μοναστηριῶν, οἰκήματα πλησίον τῶν ναῶν ἦσαν συνήθως οἱ χῶροι ὅπου συγκεντρῶντο οἱ μαθητὲς γιὰ νὰ ἀκούσουν τὸν διδάσκαλον σὲ ἓνα αὐτοσχέδιο καὶ σύμφωνα μὲ τὶς γνώσεις τοῦ διδάσκοντος πρόγραμμα διδασκαλίας, ἐνώπιον ἐνὸς ἀκροατηρίου ποικίλης ἡλικιακῆς συνθέσεως, ἐνῶ πλούσιοι χορηγοὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν λαϊκῶν καὶ φωτισμένοι κληρικοὶ ἐστήριζαν οικονομικὰ τὸ ἔργον τῆς Παιδείας τῶν ὑποδούλων.

Στοὺς αἰῶνες αὐτοὺς τῆς δουλείας καὶ στὰ σχολεῖα τὰ ὁποῖα λει-

τουργοῦσαν στίς διάφορες ἐπαρχίες τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπου ἐκατοικοῦντο ἀπό ἐλληνικούς πληθυσμούς, ποικίλα ἦσαν τὰ μαθήματα τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκοντο καί ποικίλα τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο ἀπό σπουδαστές καί μαθητές. Καί ὅταν λέμε διδακτικά βιβλία, ἐννοοῦμε βιβλία, τὰ ὁποῖα δέν ἐκδίδοντο μόνον γιά τήν χρήση ἀποκλειστικά στά σχολεῖα, ἐφθάναν ὅμως καί στά χέρια μαθητῶν καί σπουδαστῶν, ὅπως βιβλία Γραμματικῆς καί Συντακτικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας, κείμενα ἀρχαίων Συγγραφέων, ἐγχειρίδια Μαθηματικῶν, Φυσικῆς, Χημείας καί Ἀστρονομίας. Κοντὰ σέ αὐτὰ ὑπῆρχαν καί τὰ σχολικά χειρόγραφα ἐγχειρίδια μέ κείμενα ἀπό τήν ἀρχαία καί βυζαντινὴ γραμματεία πού ὀνομάζονταν «Μαθηματάρια».

Ἐφ' ὅσον ὅμως κατὰ κύριον λόγον ἡ Παιδεία στά χρόνια αὐτὰ τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν στά χέρια τῆς Ἐκκλησίας ἦταν φυσικὸ νὰ δίδεται ἰδιαίτερη βαρύτητα στήν θρησκευτικὴ ἀγωγή τῶν διδασκομένων. Καί ἀσφαλῶς δέν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει χριστιανικὴ ἀγωγή χωρὶς γνωριμία μέ τήν Ἁγία Γραφή. Τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης ἐνισχύουν καί καταρτίζουν τοὺς σπουδαστές καί ἡ ἐρμηνευτικὴ αὐτῶν εἶναι ἡ βάση καί τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν μαθημάτων. Τὸ βιβλίον τῆς «Γενέσεως» καί ἄλλα βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἦταν στὸν κατάλογο τῶν διδακτικῶν γιά μαθητὲς ἀνωτέρων τάξεων ἢ σπουδαστὲς ἀνωτέρων Σχολῶν βιβλίων. Ἀνάμεσα σέ αὐτὰ ἓνα ξεχώριζε καί ἦταν ἀγαπητὸ σέ δασκάλους καί μαθητές. Ἦταν τὸ ψαλτήρι ἢ «οἱ Ψαλμοὶ τοῦ προφητάνακτα Δαυῖδ».

«Ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Καλλίνικος, κατὰ τοὺς σκο-

τεινούς τῆς αἰῶνας, τοὺς προηγηθέντας τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας τῆς ἄλλο διδακτικὸν βιβλίον ἀντὶ φωτιστικῆς δαδὸς δέν ἐκράτει εἰμὴ τὸ ψαλτήριον καί τοῦτο εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ναῶν διδασκόμενον».

Συναφὲς μέ τὰ προηγούμενα ἦταν καί τὸ μάθημα τῆς Κατηχήσεως. Καί ἦταν βασικὸ τοῦτο τὸ μάθημα, γιὰ τὴν ἐπρεπε τὰ ἐλληνόπουλα νὰ ξέρουν τὴν πίστη τους. Νὰ ξέρουν τὶς ἀλήθειες τῆς θρησκείας τους, τὴν διδασκαλία τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Καί δέν ἦταν μόνον ὅτι ἐπρεπε νὰ τὰ ξέρουν ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας των, ἀλλὰ ἀκόμη ἐπρεπε νὰ τὰ ξέρουν γιὰ τὴν ζοῦσαν κάτω ἀπὸ ἀλλόθρησκους κατακτητές. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἤθελαν νὰ τοὺς γνωρίσουν τὴν θρησκεία τους. Καί τὰ ἐλληνόπουλα ἐπρεπε νὰ γνωρίζουν γιά τὸν Θεό, τὸν Παντοκράτορα, γιά τὸν ἀρχηγὸ τῆς πίστεως τους, τὸν Ἰησοῦ Χριστόν, γιά τοὺς Προφῆτες καί Ἀποστόλους, γιά τὴν διδασκαλία περὶ ἀνθρώπου, γιά τὸν προορισμὸ αὐτῆς τῆς ζωῆς, γιά τὴν μέλλουσα ζωὴ, γιά τὴν αἰωνιότητα καί τόσα ἄλλα. Στὰ τελευταῖα ὅμως χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ὅταν τὸ κύμα τοῦ «διαφωτισμοῦ» ἐφθάνε καί στὸν ἐλλαδικὸν χώρο, ὅταν τὰ κηρύγματα τοῦ ἀθεϊσμοῦ ἀκούγονταν καί στὸν τόπο μας, τότε ἓνα ποσοστὸ τῶν δασκάλων παρουσίασαν κάποια παρέκκλιση παρασύρονταν ἀπὸ τὰ ἀπατηλὰ συνθήματα τῶν ἀρνητῶν, καί μάλιστα τοῦ Βολταίρου, ὁ ὁποῖος μέ τὴν ἀμφιβολία καί τὴν ἄρνηση πού περιήχοντο στὰ συγγράμματά του, κλόνιζε τὴν πίστη πολλῶν καί δημιουργοῦσε ἐρωτηματικὰ στίς ψυχῆς τους γιά τὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως. Σὲ αὐτὴν τὴν κατάσταση ὑπῆρξε ἀντίδραση ἀπὸ κληρικοὺς καί δασκάλους. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐτύπωναν βιβλία

μὲ τὰ ὅποια ἀναιροῦσαν τὶς δοξασίες τῶν «ἐγκυκλοπαιδιστῶν» πολέμοῦσαν τὶς πλάνες τοῦ «διαφωτισμοῦ» τοῦ Βολταίρου καὶ ὑπεστήριζαν τὶς ἀλήθειες τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τέτοια βιβλία ἔγραψαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Ἀθανάσιος Πάριος, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ ἄλλοι.

Προϋπόθεση βασικὴ γιὰ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στὶς 25 Μαρτίου 1821 ὑπῆρξε ἡ κατὰ καιροὺς ἀνά τοὺς αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ὑπὸ ποικίλες περιστάσεις Παιδεία ἢ ὅποια συνετέλεσε στὴν διατήρηση τῆς ἐθνικῆς μνήμης, στὴν

καλλιέργεια τοῦ ἠρωϊκοῦ πνεύματος σὰν ἀποκύημα ἐνὸς ἐνδόξου παρελθόντος, στὴν ἀπόφαση γιὰ ἔνοπλο ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ μακροχρόνιου τουρκικοῦ ζυγοῦ.

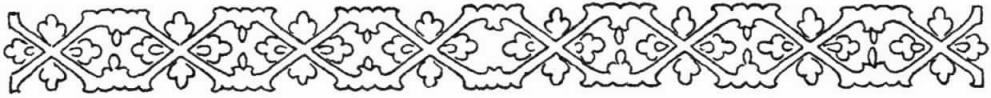
Οἱ πνευματικὲς δυνάμεις τὴν ἱστορικὴ ἐκείνη περίοδο ὑπῆρξαν ἡ Ὁρθόδοξη χριστιανικὴ πίστη καὶ ἡ ἐθνικὴ παιδεία. Δι' αὐτῶν, ἐκπροσωποῦμένων κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἐποχὴ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπετεύχθη ὄντως ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἐθνικὴ του ἀποκατάσταση.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΟΙ ΗΡΩΕΣ

*Βγαίνει ἡ ψυχὴ μου στὸ μπαλκόνι τῆς
κι ἔκθαμβος τὸν ἀπέραντον ὀρίζοντα ἀγγναντεύω.
Εὐθύς σὲ λόγο θέλω νὰ σαρκώσω
τὶς παρουσίες, τὰ σχήματα, τὰ αἰσθήματα,
μὰ μὲ καθυστεροῦν οἱ λέξεις
ποὺ στροβιλίζονται στὸ νοῦ μου ἀντίμαχες.
Ὡστόσο ἀπόμακρα διακρίνω καθαρὰ
ἀστέρες ἀπλανεῖς ἀγίων ἀνδρῶν
ἢ σύνοδο δημιουργῶν ἀξίων
ποὺ σώζουν τὴν τιμὴ τ' ἀνθρώπου.
Ἄφθαρτα πνεύματα,
τὸν χρόνο καὶ τὶς ἀποστάσεις ξεπερνοῦν,
στέκονται πάνω ἀπ' τὶς κατακρημνίσεις,
ἀπὸ τὸν μῦθο καὶ τὴν ἱστορία ψηλότερα.
Μπορεῖ ἰδεολογήματα, συρμοὶ
νὰ τρέχουνε μ' ὄρμη κειμάρρου,
μπορεῖ καὶ νὰ λυσομανοῦν
οἱ ἄνεμοι τῶν λαῶν καὶ τῶν καιρῶν·
ἐκεῖνοι ἀσάλευτοι ὀριοθετοῦν τοὺς δρόμους
τοῦ λυτρωμοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.
Τοὺς πρέπει δόξας στέφανος ἀπέριττος.*

Ι. Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΘΕΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΤΙΘΕΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΗΘΙΚΗΝ*

Ἡ διαπραγματεύσεις τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον θέματος ἐπιβάλλει νὰ ἐκτεθοῦν ὀρισμένες σκέψεις ἐπὶ τῶν ἐννοιῶν Δίκαιον καὶ Ἠθική, ἐπὶ τοσοῦτον μᾶλλον ὅσον τὸ ἀκροατήριον δὲν εἶναι ἀμύγῳς «νομικόν».

Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ «Πολιτικά» ἔχει εἰπεῖ: «Ἐκ τούτων οὖν φανερόν ὅτι τῶν φύσει ἢ πόλις ἐστὶ. καὶ ὅτι ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῶον, καὶ ὁ ἄπολις διὰ φύσιν καὶ οὐ διὰ τύχην, ἦτοι φαῦλος ἐστὶν ἢ κρείττων ἢ ἄνθρωπος... Φύσει μὲν οὖν ἡ ὀρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν ὃ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος». Εἰς δὲ τὸ ἔργον του «Ἠθικὰ Νικομάχεια» τονίζει συμπερασματικῶς, λέγων:

«Πολιτικὸν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ *συζῆν πεφυκῶς*».

Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸν «Πρωταγόραν» διακηρύσσει ὅτι: «*Πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται*».

Αὐτὴν τὴν εὐρυθμίαν καὶ εὐαρμοσίαν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ποῦ εἶναι βίος ἐν κοινωνίᾳ συμβιούντων ἀνθρώπων, σκοποῦν νὰ ὑπηρετήσουν καὶ ἐξασφαλίσουν τρεῖς θεομοί, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότεροι καὶ βασικώτεροι εἶναι οἱ δύο.

Οἱ τρεῖς θεομοί, ποῦ προβάλλουν ἀξιώσεις ρυθμίσεως τῶν πράξεων ἢ παραλείψεων τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ζῆ σὲ μιὰ ὀργανωμένη Κοινωνία εἶναι:

Τὸ Δίκαιον, ἡ Ἠθική καὶ ἡ Ἐθιμοτυπία.

Καὶ τῶν τριῶν τούτων θεσμῶν σκοπὸς εἶναι ἡ ἁρμονικὴ συμβίωσις τῶν μελῶν μιᾶς

Κοινωνίας, διὰ νὰ ἐπιτύχη ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον τὴν τελειοποίησίν του.

Δίκαιον εἶναι σύνολον κανόνων ρυθμιζόντων τίς σχέσεις τῶν ἐν κοινωνίᾳ βιούντων ἀνθρώπων, *μετὰ δυνάμεως ἐξαναγκασμοῦ*.

Ἡ *ἠθική* περιέχει καὶ αὐτὴ κανόνες ποῦ ρυθμίζουν τὴν συμπεριφορὰ τῶν ἐν κοινωνίᾳ βιούντων ἀνθρώπων, *ὄχι ὅμως μετὰ δυνάμεως ἐξαναγκασμοῦ*.

Ὁ κανὼν τῆς Ἠθικῆς ἔχει ὡς πεδῖον κατεργασίας τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, ἦτοι τὴν σχέσιν ἐκάστου ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτὸν μόνον, καὶ ἐμμέσως πρὸς τοὺς ὁμοίους του, ἐπηρεάζει δὲ καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἐκάστου συνείδησιν.

Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ καὶ συμπεριφέρεται κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ βούλησιν.

Ἦντο τὴν ἀποψιν αὐτὴν εἶναι καὶ θεωρεῖται *αὐτόνομος*.

Ἐνῶ ὁ κανὼν Δικαίου δὲν ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ κυρίως τὸν δεσμεύει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν του συμπεριφορὰν, καὶ ἀξιοῖ ἐπιτακτικῶς νὰ ρυθμίξη τίς πρὸς τοὺς ἄλλους σχέσεις του, περιορίζοντας ἔτσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεώς του. Ἦντο αὐτὴν τὴν ἐννοιαν ὁ πολίτης εἶναι καὶ θεωρεῖται *ἐτερόνομος*.

Ἡ *Ἐθιμοτυπία τέλος*, περιέχει κανόνες, ποῦ ρυθμίζουν καὶ αὐτοὶ τὴν κοινωνικὴν συμπεριφορὰν, ὄχι ὅμως μετὰ δύναμιν ἐξαναγκασμοῦ, ὅπως τὸ Δίκαιον. Οὔτε καὶ ἀπευθύνονται αὐτοί, εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν συνείδησίν του.

Ἀφίενται ἀπλῶς εἰς τὴν προτίμησιν καὶ διάθεσιν ἐκάστου, χωρὶς ἠθικὰς ἢ νομικὰς συνέπειας. Εἶναι οἱ οὕτω καλούμενοι κανόνες «καλῆς συμπεριφορᾶς».

* Ὁμιλία - Διάλεξις γενομένη εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐνωσιν Ἐπιστημόνων τὴν 2αν Φεβρουαρίου 2003

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτόν ὅτι *μόνον* τὸ Δίκαιον καὶ ἡ Ἠθικὴ περιέχουν κανόνες οἱ ὁποῖοι *ἀπαιτοῦν* τὴν πρὸς αὐτοὺς συμμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ παραβάσιν τῶν ὁποίων συνεπάγεται *κινώσεις*: Εἴτε νομικῆς (ποῦ ἐπιβάλλει ὁ νομοθέτης εἰς τὸν παραβάτην τοῦ νόμου), εἴτε ἠθικῆς (ὅπως οἱ τύψεις συνειδήσεως, ποῦ βασανίζουν τὸν ἀθετοῦντα τὶς ἐπιταγές της).

Πηγὴ τῶν κανόνων τῆς Ἠθικῆς εἶναι, διὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸν εὐστοχὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀείμνηστου Χρήστου Ἀνδρούτσου «Ἡ ἐπιτακτικὴ μορφή ὑφ ἦν παρίσταται ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀγαθόν, καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, διακρίνοντος σταθερῶς τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ τὰς πράξεις ἀείποτε χαρακτηρίζοντος ὡς ἀγαθὰς ἢ φαύλας».

Ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὸ περίφημον ἔργον του «Ἀντιγόνη» διακηρύσσει καὶ αὐτὸς τὴν πανανθρώπινη πίστι, εἰς τὴν πανίσχυρη καὶ ἔμφυτη δύναμη τοῦ ἠθικοῦ κανόνος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν Κρέων ἔχει ἐκδώσει νόμον, μὲ τὸν ὁποῖον ἀπαγορεύει τὴν ταφήν τοῦ νεκροῦ Πολυνείκου, ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Ὁ μεγάλος τραγωδὸς θέτει εἰς τὸ στόμα τῆς ἡρωίδος Ἀντιγόνης, ὅτι αὐτὴ τολμᾷ νὰ θάψῃ τὸν νεκρὸν ἀδελφόν της, καὶ ὅτι προτιμᾷ νὰ ὑποστῇ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου ποῦ ἐπιβάλλει ὁ ἀνθρώπινος νόμος, παρὰ νὰ παραβῇ «τὰ ἄγραφα θεῶν νόμιμα», «ἀ οὐδεὶς οἶδεν ὅτου ἐφάνη».

Καὶ διὰ νὰ ὁμιλήσουμε μὲ τὴν γλώσσαν τῆς Καινῆς Διαθήκης πηγὴ τῶν κανόνων τῆς ἠθικῆς εἶναι αὐτὴ ἡ καρδιὰ τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἀφοῦ «Τὸ ἔργον τοῦ νόμου ἐνδείκνυται γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν συμμαρτυρούσης τῆς συνειδήσεως» (Ρωμ. β', 15).

Ἐξ ἄλλου, ἡ λέξις «Δίκαιον» σὲ ὅλες τὶς γλώσσες τοῦ κόσμου ἔχει διπλὴν ἔννοιαν. Ἀφ' ἐνὸς μὲν, ἐκφράζει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀναγκαστικοῦ κοινωνικοῦ κανόνος, τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ θετικοῦ δικαίου. Ἀφ' ἑτέρου δέ, ἀποδίδει τὴν ἰδέαν τῆς ὀρθότητος, τοῦ ὑγινοῦς δικαίου, δηλαδὴ τῆς Δικαιο-

σύνης. Εἶναι κατὰ τὸν ἀείμνηστον Κων. Τριανταφυλλόπουλον «τὸ ἰδεῶδες τῶν ὑγιῶς σκεπτομένων ἀνθρώπων ποῦ συγκεφαλοιοῦται εἰς τὴν εὐχήν: *Νὰ ἀποδοθῇ Δικαιοσύνη!*»!

Τὸ Δίκαιον θεσμοθετεῖται ἀπὸ τὴν Πολιτείαν, τὸ νομοθετικὸν σῶμα (Βουλὴ). Ἡ παντοδυναμία ὅμως τῆς Πολιτείας, λέγει ὁ ἀείμνηστος Γ. Μαριδάκης, περὶ τὴν θέσπισιν κανόνων δικαίου φραγμὸν ἔχει -καὶ πρέπει νὰ ἔχῃ- τὴν Δικαιοσύνην. Ἐὰν πατήρ τοῦ νόμου εἶναι ὁ νομοθέτης, μήτηρ τοῦ νόμου εἶναι ἡ Δικαιοσύνη».

Καὶ συνεχίζει: Τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου πρέπει νὰ εἶναι Δίκαιον. Νόμος μὴ πραγματοποιῶν τὴν Δικαιοσύνην περιέχει κίβδηλον δίκαιον, πραγματοποιῶν δὲ τὴν Δικαιοσύνην συμπίπτει πρὸς τὸ ἀληθές - ὑγιές δίκαιον».

Ἰδιαίτερος, εἰς τὸ Βυζαντινορωμαϊκὸν Δίκαιον οἱ νομοθέται ἔχοντες ὡς στόχον νὰ μὴ ἔρχωνται οἱ κανόνες δικαίου εἰς εὐθείαν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν, μᾶλλον δὲ νὰ προσαρμόζωνται, ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατὸν, πρὸς αὐτήν, αὐτὸν τὸν σκοπὸν προέτασαν, ἐν εἶδει ἐπιγράμματος, λέγοντες:

«Βουλόμενος ὁ νομοθέτης δεῖξαι ὡς οὐδὲν ἄλλο ὁ νόμος ἢ δικαιοσύνη καὶ ὡς ἡ δικαιοσύνη νόμος ἐστὶν ἐς ταυτὸν». (Εἰς Βασ. 2.1.10).

Καὶ ὁ Λέων ὁ σοφός, μὲ τὴν νεαρὰν 36 διεκήρυττεν ὅτι: «Εἰ τῆς πολιτείας ἐρείσματα καὶ κρηπίδες οἱ νόμοι, εἰ γε μέλλοι αὐτὴ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ εἶναι, τοὺς νόμους χρὴ τὸ ὑγιές διασώζειν. Νόμου δὲ ὑγίαν τί ἂν τις ἄλλο ἢ τὸ δίκαιον φαίη;».

Τὸ Δίκαιον περιέχει ἓνα *minimum* ἠθικῶν ἀπαιτήσεων, ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν κρατουσῶν ἠθικῶν ἀντιλήψεων εἰς μίαν ὀργανωμένην κοινωνίαν. Αἱ ἠθικαὶ αὐταὶ ἀπαιτήσεις ἀνάγονται ὑπὸ τῆς Πολιτείας εἰς κανόνες δικαίου διὰ τοὺς πολίτας της καὶ ἡ τήρησις αὐτῶν παρακολουθεῖται ὑπὸ τῶν τεταγμένων ὀργάνων αὐτῆς. Ἔτσι, ὑπάρχουν κανόνες ποῦ εἶναι καὶ κανόνες

Δικαίου και κανόνες Ἠθικῆς. Δίκαιον και Ἠθικὴ παριστάνονται ὡς δύο κύκλοι τεμνόμενοι, τῶν ὁποίων τὸ «κοινὸν» τμήμα εἰκονίζει τὸν κοινὸν ἀμφοτέρων τόπον.

Ἡ ζωὴ ρεεῖ διαρκῶς. Κάθε γενεὰ ἀνθρώπων γεννᾶται μέσα σὲ κανόνες δικαίου. Ἄλλὰ και κάθε γενεὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νέων κανόνων. Τὴν ἀνάγκη αὐτὴν προκαλεῖ ἢ ἀπὸ ποικίλα αἷτια διαμόρφωσης συνθηκῶν μὲ ὑψὴν διαφορετικὴν ἐκείνης, πού εἶχαν οἱ συνθηκῆς κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔζησαν οἱ προηγούμενες γενεές. Ὁρισμένες βιοτικὲς σχέσεις εἶναι δυνατὸν νὰ διαταραχθοῦν ἀπὸ τὶς καινοφανεῖς συνθηκῆς. Ἐπομένως, εἶναι ἀνάγκη νέων κανόνων δικαίου, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐπαναφέρουν τὴν διαταραχθεῖσαν ἰσορροπία.

Τώρα ποιὲς βιοτικὲς σχέσεις πρέπει νὰ ρυθμίζονται ὑπὸ κανόνων δικαίου (ἐννομοὶ σχέσεις) και ποιὲς ὑπὸ κανόνων ἠθικῆς (ἠθικαὶ σχέσεις) κρίνεται ἐπὶ τῆ βάσει τῶν συνθηκῶν, πού κρατοῦν εἰς ὠρισμένην κοινωνία, κατὰ ὠρισμένον χρόνον. Ὡστε, εἰς τὴν αὐτὴν κοινωνία σχέσεις ἐμφανιζομένη ὡς ἠθικὴ δύναται νὰ καταστῆ ἐννομος, και σχέσεις ἐννομος δύναται νὰ μεταπέση εἰς ἠθικὴν. Π.χ. ἡ ὑποχρέωσις διατροφῆς ἀδελφοῦ, ἀπὸ ἠθικὴ ὑποχρέωσις πού ἦτο, ἐγένεν ἐννομος ὑποχρέωσις μὲ τὸ ἄρθρον 1504 τοῦ Α. Κ. Ἀντιστρόφως, ἡ μοιχεία μέχρι τοῦ ἔτους 1982 ἦτο ἐννομος σχέσις (ἀδίκημα τιμωρούμενον ὑπὸ τοῦ νόμου).

Μὲ τὸν νόμον 1272/1982 τὸ ἀδίκημα κατηργήθη και μετέπεσεν εἰς σχέσις ἠθικῆν. Ἔτσι, ἐφθάσαμε εἰς τὸ βασικὸ μας θέμα, πού εἶναι νὰ ἀναπτύξουμε θεσμούς τινος τοῦ Δικαίου πού εἶναι σήμερα ἀντίθετοι εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἠθικὴν.

Ἡ ἔκθεσις και ἀπαρίθμησις, πού γίνεται διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς ὁμιλίας αὐτῆς, εἶναι ἐνδεικτικὴ, και ὄχι περιοριστικὴ, ἀναφέρεται δὲ μόνον εἰς τὸ ἰδιωτικὸν Δίκαιον. Ἐὰν ἤθελε κανεὶς νὰ καταγράψῃ ἐξαντλητικῶς ὅλους τοὺς νόμους πού ἔρχονται εἰς ἀντίθεσις μὲ τὴν Ἠθικὴν και εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ Δικαίου θὰ ἐχρειάζετο νὰ συγ-

γράψῃ ὁλόκληρον βιβλίον!

Α) Ἀρχίζουμε ἀπὸ τὶς Γενικὲς Ἀρχὲς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος.

Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ ἐπιβάλλει τὴν ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης και τὴν ἀλληλοδοθῆσιαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, πέραν τοῦ καθήκοντος τῆς ἐλεημοσύνης.

Ὁ Α ἔμπορος ἔχει μεγάλη ἀνάγκην και καταφεύγει εἰς τὴν βοήθειαν και συναντίληψιν τοῦ Β ἔμπορου, ζητώντας νὰ τὸν δανείσῃ ὠρισμένον ποσὸν δι' ὠρισμένον χρόνον. Ὁ τελευταῖος ἀνταποκρίνεται και τοῦ δανείζει τὸ ἀναγκαῖον ποσόν, διὰ τὸν συμφωνηθέντα χρόνον. Ὁ χρόνος παρέρχεται, χωρὶς ὁ Α νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ποσόν πού ἔδανείσθη. Ζητεῖ παράτασις ὕστερα ἀπὸ παρατάσεις. Ὁ δανειστὴς ἔχει τώρα και αὐτὸς τὶς ἀνάγκης του. Μετὰ τὴν τελικὴν ἄρνησιν, ἐρωτᾷ τὸν δικηγόρον του, ὁ ὁποῖος τὸν πληροφορεῖ ὅτι ἡ ἀξιωσις του *παρεγράφη, σύμφωνα μὲ τὴν σαφὴ διάταξιν τοῦ ἄρθρου 250 τοῦ Α. Κ.*, διότι παρήλθε πενταετία. Λέγει σχετικῶς, ὁ αἰμίμητος καθηγητὴς Γ. Μπαλῆς: «Οἱ κανόνες τῆς παραγραφῆς, ὡς καθιεροῦντες δικαίωμα πρὸς ἄρνησιν τοῦ ἀλλοτρίου δικαίωματος, ἀπλῶς και μόνον ἐκ τῆς παρελεύσεως τοῦ χρόνου, ἔρχονται εἰς ἀντίθεσις πρὸς τὰ παραγγέλματα τῆς Ἠθικῆς. Διότι παρέχεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δικαίωμα ἀρνήσεως τοῦ χρέους εἰς τὸν μὴ πληρώσαντα κακόπιστον ὀφειλέτην». (Γεν. Ἀρχ. σελ. 376).

Ὁ νομοθέτης ὡς δικαιολογητικὸν λόγον διὰ τὴν θεομοθέτησιν τῆς ἀνήθικου παραγραφῆς προβάλλει τὸ συμφέρον τῆς ἐννόμου τάξεως, ὅτι δηλαδὴ τοῦτο ἀπαιτεῖ ἡ ἐκκαθάρισις τῶν εἰς τὸ παρελθὸν ἀναγομένων σχέσεων. Βέβαια ἀντιλαμβάνεται τὸ ἀνήθικον τῆς θεομοθετήσεως, δι' αὐτὸ και δὲν ἐπιβάλλει εἰς τὸν δικαστὴν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του *αὐτεπαγγέλτως* τὴν συμπληρωθεῖσαν παραγραφὴν, ἀλλὰ μόνον κατ' ἔνστασις, ἂν δηλαδὴ τὴν προτεινῇ ὁ ὀφειλέτης. Λέγει, πάλιν ὁ Μπαλῆς:

«Ἡ πρότασις τῆς ἐνοστάσεως παραγραφῆς ἀπόκειται πρὸ παντὸς εἰς τὸν ὀφειλέ-

την, διότι είναι και ζήτημα συνειδήσεως αυτού, ἂν θέλῃ νὰ προτείνῃ τὴν ἔνστασιν τῆς παραγραφῆς, διό και ἡ ἔνστασις αὐτὴ ἀπεκλήθη «ἐνστασις συνειδήσεως».

Β) Ἐρχόμεθα εἰς τὸ Ἐμπράγματον Δίκαιον

Ὁ Α σκοπεύει νὰ μεταναστεύσῃ, νὰ ξενητευθῇ γιὰ κάμποσα χρόνια. Ἐλπίζει ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ τὰ μέσα νὰ καλλιτερεύσῃ τὴν ζωὴν του. Ἐνα ἀξιόλογο προσοδοφόρο κτῆμα τὸ ἀφήνει εἰς τὸν γείτονά του Β νὰ τὸ καλλιεργῇ, ὅσον χρόνον αὐτὸς θὰ λείπῃ. Ἐπιστρέφει ὕστερα ἀπὸ αρκετὰ χρόνια μὲ τὴν οἰκογένειά του και ἐγκαθίσταται εἰς τὸν τόπον του. Ζητεῖ ἀπὸ τὸν γείτονα τὸ κτῆμα, πὺ τοῦ εἶχε ἀφήσει. Ὁ «καλὸς» γείτονας τὸν ἀποπέμπει. Πηγαίνει εἰς τὸν δικηγόρον του, ὁ ὁποῖος τὸν πληροφορεῖ ὅτι τὸ κτῆμα του τὸ ἔχει χάσει, διότι ὁ γείτονάς του ἐπικαλεῖται τὴν χρησικτησίαν. Τὸν ἐρωτᾷ τί εἶναι ἡ χρησικτησία και πληροφορεῖται «Χρησικτησία εἶναι ἡ δι' ἀναλόγου μακρῶς νομῆς κτήσις τῆς κυριότητος». Ἄφου ὁ γείτονας εἶχε και καλλιεργοῦσε τὸ κτῆμα γιὰ 20 χρόνια τὸ ἔκανε «δικό του»! Ἐρωτᾷ ἀφελῶς ὁ μετανάστης. Μὰ ἐγὼ τὸν εὐεργέτησα, ἀφήνοντάς του τὸ κτῆμα μου ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ὁποῖου τόσον ὠφελήθηκε, ἐπὶ τόσα χρόνια χωρὶς νὰ μοῦ δώσει τίποτε ὡς ἀντάλλαγμα. Τώρα μοῦ τὸ παίρνει; Αὐτὸ εἶναι ἀνήθικον. Ὑπάρχει τέτοιος νόμος; Δυστυχῶς διότι τόσα πολλὰ χρόνια ὠφελήθηκε αὐτός, τὸ ἀντάλλαγμα γιὰ σένα εἶναι νὰ τὸ χάσῃς! Ἔτσι ἐπιτάσσει τὸ ἄρθρον 1045 τοῦ Α. Κ. Ὁμως, ὁ Ἠθικὸς Κώδιξ βροντοφωνεῖ:

Οὐ κλέψεις. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου!

Ἡ Ἠθικὴ καταδικάζει ὄχι μόνον τὴν πράξιν ἀλλὰ και τὴν ἀπλήν ἐπιθυμίαν!

Γ) Εἰς τὸ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον.

α) Ἄς ἔλθουμε πρῶτον εἰς τὰ τοῦ γάμου.

Εἰς τὸν ὀρθόδοξον Ἑλλαδικὸν χῶρον ὁ

γάμος ἦτο πάντοτε και εἶναι θεσμὸς ἱερός. Οἱ Ἕλληνες ὁπουδήποτε τῆς Γῆς τὸν γάμον τὸν θεωροῦσαν και τὸν θεωροῦν Μυστήριον. Τὸν ἔθεταν ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μοδεστίνος ἔχει δώσει τὸν ὀρισμὸν τοῦ γάμου ὅτι εἶναι «Ἐνωσις ἀνδρὸς και γυναικὸς και συγκλήρωσις τοῦ βίου παντός, *θείου τε και ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία*».

Ὁ ἰσχύων ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1946 Α. Κ., ἀκολουθώντας τὰ ἀνωτέρω και τὶς βασικὰς ἀρχὰς τοῦ Βυζαντινορρωμαϊκοῦ Δικαίου εἶχε καταστρώσει εἰς τὸ Κεφ. Βον τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου τὰ κωλύματα τοῦ γάμου. Τὸ Βυζαντινορρωμαϊκὸν Δίκαιον εἶχε λάβει ὑπόψιν, ὅσον ἦτο ἀπὸ τὶς τότε συνθήκας δυνατὸν, τὶς θέσεις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἀκολουθῶν ὁ νομοθέτης τοῦ Α. Κ. μεταξὺ τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου, σεβόμενος βασικὰς ἀρχὰς τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, εἶχε καταγράψει και κωλύματα, ἔχοντα ἠθικὰ ἐρείσματα - βάσεις εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἐξῆς: 1) Τὸ κώλυμα ἔνεκα διαφορᾶς τοῦ θρησκευματος, διὰ τοῦ ἄρθρου 1353, πὺ ἔλεγε: «Κωλύεται ὁ γάμος χριστιανοῦ μετ' ἄλλοθρησκου». 2) Τὸ κώλυμα ἔνεκα προϋπάρχοντος τρίτου γάμου, διὰ τοῦ ἄρθρου 1355, πὺ ἔλεγε: «Κωλύεται ὁ τέταρτος γάμος προϋπάρχοντος τρίτου ἐγκύρου». 3) Τὸ κώλυμα γάμου μεταξὺ ἀδελφῶν τῶν συζύγων, διὰ τοῦ ἄρθρου 1358, πὺ ἔλεγε: «Κωλύεται ὁ γάμος συγγενοῦς ἐξ αἵματος μέχρι και τοῦ δευτέρου βαθμοῦ τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων, μετὰ συγγενοῦς ἐξ αἵματος μέχρι και τοῦ δευτέρου βαθμοῦ τοῦ ἐτέρου συζύγου». Τὸ κώλυμα τοῦτο ὑφίσταται και μετὰ τὴν λύσιν ἢ ἀκύρωσιν τοῦ γάμου, ἐξ οὐ παρήχθη». 4) Τὸ κώλυμα ἔνεκα βαπτίσματος, διὰ τοῦ ἄρθρου 1361, πὺ ἔλεγε: «Κωλύεται ὁ γάμος τοῦ ἀναδόχου μετὰ τοῦ ἀναδεκτοῦ ἢ τῆς μητρὸς αὐτοῦ». 5) Τὸ κώλυμα ἔνεκα μοιχείας, τοῦ ἄρθρου 1363, πὺ ἔλεγε: «Κωλύεται ὁ γάμος μεταξὺ προσώπων, καταδικασθέντων ἐπὶ μοιχεία, μετ' ἀλλήλων».

Όλα αυτά τα κωλύματα πού, πέραν τῶν ἐπιταγῶν τῆς ἠθικῆς, ἀποτελοῦσαν καί ἐννομες σχέσεις, δηλαδή ὅπως ἐλέχθη, εἶχαν καί ἀνάλογες νομικῆς κυρώσεις, κατηγογήθησαν μὲ τὸν ἀνήθικον νόμον 1250/1982. Ἔτσι μετέπεσαν σὲ μόνο ἠθικῆς σχέσεις.

β) *Τὸ Διαζύγιον ἢ ὁ θάνατος τοῦ γάμου.*

Τὸ διαζύγιον ὑπῆρξεν ἀνεκάθεν συνδεδεμένον μὲ τὴν χαλαρότητα τῶν ἠθῶν καί ἀποτελεῖ γνώρισμα ὅλων τῶν κοινωνιῶν. Ἡ συχνότης τῶν διαζυγίων ἐποικίλλεν ἀναλόγως τῆς αὐστηρότητος ἢ ἐκκλύσεως τῶν ἠθῶν.

Ἀπὸ τις παλαιότερες κοινωνίες τὸ διαζύγιον ἐπέρασε καί εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον «διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τῶν Ἰουδαίων», ὅπως τοὺς κατεμαρτύρησεν ὁ Κύριος. Ὅμως ἡ διάταξις τοῦ Δευτερονομίου «Ἐὰν τις λάβῃ γυναῖκα ἐὰν μὴ εὖρη χάριν ἐναντίον αὐτοῦ... γράψῃ βιβλίον ἀποστασίου καί δώσῃ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς καί ἔξαποστελεῖ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ...» (Δευτ. ΚΔ', 1), «**καταργεῖται, μὲ τὴν τελειοποίησιν τῆς περὶ διαζυγίου νομοθεσίας τοῦ Κυρίου. Μὲ τὴν νέαν ἐντολὴν τὸ διαζύγιον ἐπιτρέπεται μόνον ἐν περιπτώσει μοιχείας**». (Ματθ. Ε', 32).

Ἡ Πολιτεία ἐκ φόβου καί πρὸς ἀποφυγὴν βαρύτερων ἐγκλημάτων ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ καί ἄλλους λόγους διαζυγίου, ἐκτὸς τῆς μοιχείας. Ἡ Ἐκκλησία ἐξ ἄλλου ἂν καί διδάσκει ὅτι ὁ γάμος εἶναι ἱερός καί ἀδιάλυτος, παρεκτὸς μοιχείας, διὰ νὰ μὴ ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας ἀναγνωρίζει τις ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων καί λύει πνευματικῶς τὸν γάμον καί αὐτὴ «κατ' οἰκονομίαν».

Πρέπει ὅμως νὰ υπογραμμισθῆ ὅτι ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Α. Κ. τοῦ 1946 βάσις τῆς ἀγωγῆς διαζυγίου ἦτο ἡ *ὑπαιτιότης τοῦ ἐναγομένου*. Διαζύγιον ἠμποροῦσε νὰ ζητήσῃ μόνον ὁ *ἀναίτιος* σύζυγος εἰς βάρος τοῦ ὑπαίτιου. Ἔτσι, προεβλέποντο πέντε ὑπαίτιοι λόγοι διαζυγίου: Ἡ ἐπιβουλὴ τῆς ζωῆς - Ἡ κακόβουλος ἐγκατάλειψις - Ἡ

μοιχεία - Ἡ διγαμία καί - Ὁ ἰσχυρὸς κλονισμὸς τῆς γαμικῆς συμβιώσεως ὑπαιτιότητι τοῦ ἐτέρου.

Ἔρχεται ὅμως ὁ νεώτερος νομοθέτης καί μὲ τὸν ν.1329/1983 φέρνει τὰ πάνω κάτω. Καταργεῖ τὸν ἔνεκα μοιχείας λόγον διαζυγίου καί τὴν τελευταίαν ὑπάγει στὸν ὑπαίτιον κλονισμόν. Ὅπως ὑπάγει σ' αὐτὸν τὴν διγαμίαν, τὴν ἐπιβουλὴν τῆς ζωῆς καί τὴν ἐγκατάλειψιν. Καθιερώνει τὸν ἀντικειμενικὸν κλονισμόν, πού σημαίνει ὅτι ὅποιος ἐπιθυμεῖ, ἐγκαταλείπει γυναῖκα καί παιδιὰ. Καί ὕστερα ἀπὸ τέσσερα χρόνια ἔρχεται καί ζητεῖ νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸ δικαστήριον... τὸ «ἔπαθλον» διὰ τὴν ἄστοργη συμπεριφορὰν του! Τὴν λύσιν τοῦ γάμου λόγω 4ετοῦς διαστάσεως!

Μὲ προκλητικότητα καί περιφρόνησιν πρὸς τις ἐπιταγὰς τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς καί τῆς Ἐκκλησίας, μεταβάλλει τὸν ἱερὸν θεσμόν τοῦ γάμου ἀπὸ «μυστήριον μέγα» σὲ μίαν ἀπλὴν σύμβασιν ἐνοχικοῦ δικαίου, καθιερώνοντας τὸν πολιτικὸν γάμον καί τὸ συναινετικὸν διαζύγιον. Νὰ σημειωθῆ ὅτι ὑπάρχουν διατάξεις ἐνοχικοῦ δικαίου, πού περιέχουν δεσμευτικὰς ρητρες π.χ. Μιά ἀπλὴ σύμβασις μισθώσεως κατοικίας καί ἂν ἀκόμη συμφωνηθῆ μεταξύ τῶν συμβαλλομένων ὅτι ἰσχύει ἓνα ἔτος *ὑποχρεωτικῶς* θὰ ἰσχύσῃ ὑπὲρ τοῦ μισθωτοῦ ἐπὶ τρία ἔτη. Τοῦτο ὁρθῶς γίνεται χάριν τῆς προστασίας τοῦ ἀσθενεστεροῦ. Ὅμως, ἐὰν δύο «σύζυγοι» θελήσουν, ἠμποροῦν εὐκόλα καί μέσα σὲ ἐπτὰ μῆνες (ἂν δὲν ὑπάρχη φόρτος εἰς τὰ πινάκια τῶν δικαστηρίων) νὰ λύσουν τὸν γάμον των μὲ τὸ περίφημον «συναινετικὸν διαζύγιον», πού καθιερώθηκε μὲ τὸν προρρηθέντα νόμον 1329/1983.

γ) *Ὁ νεώτερος νομοθέτης, ἐνομοθέτησε καί ἄλλες διατάξεις -ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω-* πού ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν χριστιανικὴν Ἠθικὴν, χαριζόμενος σὲ ὠρισμένες ομάδες «προοδευτικῶν» ἀνεγχεφάλων φεμινιστριῶν καί σὲ φατρίες διανοουμένων γνωστῶν διὰ τις ἀντιχριστιανικὰς θέσεις των.

1) Ἡ μοιχεία ἀποτελοῦσε ποινικὸν ἀδίκημα καὶ τὸ κατήργησε μὲ τὸ ἄρθρον 6 τοῦ ν.1272/1982.

2) Διὰ τοῦ ἄρθρου 1363 τοῦ Α. Κ. ἀπηγορεύετο ὁ γάμος μεταξύ καταδικασθέντων ἐπὶ μοιχεία. Τὸ κώλυμα αὐτὸ κατηργήθη μὲ τὸ ἄρθρο 3 τοῦ ν.1250/1982. Τὸ μνημονεύω δὲ πάλι, διότι θὰ ἤθελα νὰ ὑπογραμμίσω ὅτι τὸ κώλυμα αὐτὸ (ὅπως καὶ τὸ ἔνεκα συγγενείας τῶν συζύγων), ἐξ ἀπόψεως χριστιανικῆς εἶναι ἀπόλυτον.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἤθελε δοθῆ συγγνώμη ἀπὸ τὸν ἀδικηθέντα - προσβληθέντα σύζυγον, εἰς τὸν καταδικασθέντα ἐπὶ μοιχεία τοιοῦτον καὶ πάλι τὸ κώλυμα παραμένει, δὲν ἀναιρεῖται. Ἐὰν δὲ συναφθῆ θρησκευτικὸς γάμος μεταξύ τῶν μοιχευθέντων, ἐκ παραδρομῆς ἢ ἐξ ἀγνοίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν ἢ Ἐκκλησία τὸν γάμον τοῦτον τὸν θεωρεῖ διαλυτέον, ὀρθῶς ἐπομένῃ εἰς τὸν ΛΘ΄ Κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου (Ματθ. Βλάσταρη ἐν ΡΠ - Στ σελ. 376).

Καὶ δυστυχῶς ἔχουν γίνεи τέτοιοι ἱερολογημένοι γάμοι μεταξύ «ἐπωνύμων»!

3) Ὑπεβίβασε τὸν γάμον ἀπὸ μυστήριον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς ἀπλὴν σύμβασιν. Καὶ τὴν ἱεροτελεσίαν ἔθεσεν εἰς ἴσην μοῖραν μὲ τὴν ἐμφάνισιν - δήλωσιν τῶν νυμφευομένων ἐνώπιον τοῦ... δημάρχου ἢ τοῦ προέδρου κοινότητος!

Ἦθελαν μάλιστα νὰ καταργήσουν τελείως τὴν ἱεροτελεσίαν καὶ ὡς τύπον ἀπὸ τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 1367 τοῦ Α. Κ., μὲ τὴν καθιέρωσιν ὡς ὑποχρεωτικοῦ μόνου τοῦ πολιτικοῦ γάμου!

Δ) Ποινικὸν Δίκαιον.

Ἡ Ἀμβλωσις.

Οὐσιαστικῶς, παραμένουμε εἰς τὸν ἐνδύτερον ἱερόν χώρον τῆς Οἰκογενείας, ἐξετάζοντες τὸ ἀδίκημα τῆς ἀμβλώσεως.

Εἰς τὸ Εον Κεφ. τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος ἔχουν καταστρωθῆ τὰ ἐγκλήματα κατὰ τῆς ζωῆς.

Τὸ βασικώτερον ἐγκλημα κατὰ τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀφαίρεσις τῆς ζωῆς, πού πραγμα-

τώνεται μὲ τρεῖς πράξεις: Τὴν ἀνθρωποκτονίαν - Τὴν Παιδοκτονίαν καὶ τὴν Ἀμβλωσιν, ὅπως ἐλέγετο μέχρι τῆς ἀλλαγῆς μὲ τὸν νόμον 1609 / 1986. Οὗτος τὴν μετωνόμασε ἐπὶ τὸ «εὐγενικώτερον», εἰς «Τεχνητὴν διακοπὴν τῆς ἐγκυμοσύνης». Ἔτσι διὰ νὰ μὴ προσβάλλωνται οἱ «προοδευτικὲς φεμινίστριες»!

Ἡ λέξις «ἀμβλωσις» ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ρῆμα ἀμβλώ-ω πού σημαίνει «ἀφαιρῶ τὴν ζωὴν τοῦ ἐμβρύου». Τὸ ἄρθρον 304 Π.Κ. ὠρίζε τὰ ἐξῆς: «*Ἐγκυος πού μὲ πρόθεση σκοτῶνει μὲ ἔκτρωσι ἢ μὲ ἄλλον τρόπο τὸ ἔμβρυο πού κυφορεῖ ἢ ἐπιτρέπει σὲ ἄλλον νὰ τὸ σκοτώσει τιμωρεῖται μὲ φυλάκιση μέχρι τριῶν ἐτῶν.*»

Ἡ νέα διάταξις τοῦ ἄρθρου, τροποποιηθεῖσα μὲ τὸν ν. 1609/1986 ὀρίζει:

«Ἐγκυος πού διακόπτει ἀνεπίτρεπτα τὴν ἐγκυμοσύνην τῆς ἢ ἐπιτρέπει σὲ ἄλλον νὰ τὴν διακόψει τιμωρεῖται μὲ φυλάκιση μέχρι ἑνα ἔτος.» Ἔτσι ἐτροποποιήθη ἡ παράγραφος 3 τοῦ ἄρθρου 304 τοῦ Π.Κ. Δὲν εἶναι τόσο σημαντικὸν ὅτι μὲ τὴν τροποποίησιν ἐμειώθη ἡ ποινὴ ἀπὸ 3 ἔτη σὲ ἑνα ἔτος καὶ τὸ ρῆμα «σκοτῶνει» ἔγινε «διακόπτει τὴν ἐγκυμοσύνην». Τὸ σημαντικὸν εἶναι ὅτι μὲ τὸν νόμον τοῦτον, προσετέθη παράγραφος 4η εἰς τὸ ἄρθρον 304 μὲ τὴν ὁμοίαν: *«Δὲν εἶναι ἄδικη πράξις ἢ τεχνητὴ διακοπὴ τῆς ἐγκυμοσύνης πού ἐνεργεῖται μὲ τὴ συναίνεση τῆς ἐγκύου ἀπὸ γιατρὸ μαιευτήρα-γυναικολόγο... ἂν συντρέχει μίᾳ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις: α) Δὲν ἔχουν συμπληρωθῆ δώδεκα ἐβδομάδες ἐγκυμοσύνης.»*

Ἔτσι, ὁ νεώτερος νομοθέτης ἀφήνει ἀτιμώρητη τὴν ἀμβλωσι, ἂν ἐνεργηθῆ στὶς πρῶτες δώδεκα ἐβδομάδες! Τὴν ἀνήθηκη, ἀνίερη καὶ ἀπάνθρωπη αὐτὴν διάταξιν τοῦ νομοθέτου, πού ἀλλοῦ «κόπτεται» ὑποκριτικὰ διὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἐνῶ μένει ἀσυγκίνητος καὶ δὲν προστατεῖ τὴν ἀγέννητη ζωὴν, ἔχουν σιγματίσει ὅλοι οἱ πνευματικῶς ὑγιαίνοντες ἄνθρωποι. Τὴν σιγματίζουν ὄχι μόνον ὡς ἀντιβαίνουσαν

εις την Ἡθικὴν ἀλλὰ καὶ ὡς παραβιάζουσαν αὐτὸ τὸ ὑγιὲς Δίκαιον. Εἶναι διάταξις εισάγουσα δίκαιον κίβδηλον. Τὴν ἔχουν ὅμως θεωρήσει «προοδευτικὴ κατάκτηση» οἱ ἐκπρόσωποι τῆς «νεώτερης κουλτούρας».

Θεωρῶ χρήσιμον νὰ παραθέσω ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ καθηγητοῦ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Κων. Δεσποτοπούλου, μὲ τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐφημερίδα «Καθημερινή» (τῆς 5-7-2002) σὲ ἄρθρο καθηγητοῦ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου, γνωστοῦ διὰ τὶς ἀντιχριστιανικὰς τοποθετήσεις του σὲ πολλὰ θέματα. Λέγει: «*Ἄς συγχωρηθῆ ὅτι ἐπιτελεσθεῖ τὴν ὀγδοηκοστὴν ἡμέραν, ὕστερα ἀπὸ τὴν σύλληψιν, νὰ χαρακτηρίζεται ὡς μὴ ἀντίθετη πρὸς τὸ δίκαιο, ἂν ἐπιτελεσθεῖ ὁμοίως τὴν ὀγδοηκοστὴν πέμπτην ἡμέραν, ὕστερα ἀπὸ τὴν σύλληψιν, νὰ χαρακτηρίζεται ἀξιόποινον ἀδίκημα. Μιᾶς ἡμέρας διαφορά ἐμφανίζεται κρίσιμη γιὰ τὸν ἐγκληματικὸν ἢ μὴ χαρακτήρα τῆς ἰδίας πράξεως, πρὸς γελοιοποίησιν τῆς νομοθεσίας. Καὶ ἰδοὺ ἡ πρόσθετη ἀθλιότατη ἀνοησία: ἡ διεκδίκηση δικαιώματος πρὸς ἔκτρωσιν ὡς «δικαιώματος τῆς γυναίκας νὰ ἐξουσιάζει τὸ σῶμα της». Ὁ φίλος καθηγητὴς περιορίζεται νὰ μνημονεύσει ἀπλῶς τὸν οἰκτρὸν αὐτὸν ἰσχυρισμὸν, γέννημα, πι-*

στεύω, τῆς ἠθικῆς μυωπίας ὀρισμένων γυναικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντιμετώπιση τῆς ἐγκυμοσύνης δὲν εἶναι χειρισμὸς ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ ἀτομικοῦ της δικαιώματος. Ἡ ἐγκυμοσύνη ἐνέχει συνύπαρξιν ἐπὶ ἐννεάμηρον δύο ἀνθρώπων ὄντων». Αὐτὰ λέγει ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Δεσποτόπουλος.

Τὸ ἔγκλημα τῆς ἀμβλώσεως ἢ τῆς τεχνητῆς διακοπῆς τῆς ἐγκυμοσύνης δὲν εἶναι τῆς νεωτέρας νομικῆς ἐπιστήμης, τῆς κοινωνιολογίας καὶ ἐγκληματολογίας ἐφεύρημα.

Οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐθεωροῦσαν τελείαν ἀνθρωποκτονίαν τὴν ἀμβλωσιν, ἀπὸ τῆς συλλήψεως μέχρι πρὸ τοῦ τοκετοῦ. Ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ Λυσίου, ποῦ ἐπιγράφεται «Κατὰ Ἀντιγένους Ἀμβλώσεως» προκύπτει ὅτι αὐτὸς ἢ αὐτὴ ποῦ ἔδινε φάρμακα εἰς τὴν ἔγκυον γιὰ νὰ προκαλέσει ἀμβλωσιν ἀντιμετωπίζοντο ὡς ἀνθρωποκτόνοι, καθὼς καὶ ἡ ἰδία ἢ ἔγκυος. Ἴδου τὶ εἶχε θεσμοθετηθῆ: «*Τὰς τοῖς ἀμβλωθρίδιοις χρωμέναις ἀνδροφονεῖν φαμέν. Καὶ τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσας τὸ τοῦ φονεύος ἐπιτίμιον ὑποβάλλομεν*». Πρόκειται, λοιπόν, ἢ ἀμβλωσιν ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐγκληματικὴ καὶ ἀνήθικη πράξις.

Ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν καὶ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι βαρύτερον ἀμάρτημα ἢ ἀμβλωσιν, κολαζόμενον ἀπὸ τὸ κανονικὸν δίκαιον ὡς φόνος-ἀνθρωποκτονία ἐκ προθέσεως. Δυστυχῶς, ὁ νεώτερος νομοθέτης δὲν διστάζει νὰ ἔλθῃ εἰς μετωπικὴν σύγκρουσιν μὲ τὴν Χριστιανικὴν Ἡθικὴν!

ΦΙΛΟΛΑΟΣ ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Δρ. Πανεπιστημίου - Δικηγόρος

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Ἐκτός ἀπὸ τὶς ἔνοπλες ἐξεγέρσεις καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, πού ἔγιναν στὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας, γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας, προβλήθηκε καὶ μία ἄλλη σθεναρὴ καὶ διαρκὴς πνευματικὴ ἀντίσταση, ἡ ὁποία συνετέλεσε στὴ διατήρηση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὑποδούλων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἀντίσταση προβλήθηκε κυρίως ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀπέβλεπε πρῶτα στὴ διατήρηση τῆς χριστιανικῆς πίστεως τῶν ὑποδούλων, ἔπαιξε δὲ μεγάλο ρόλο καὶ στὴ διατήρηση τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας καὶ τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ κυρίως τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πνευματικὴ δράση τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὰ κηρύγματα, τὰ σχολεῖα καὶ μὲ τὴ θρησκευτικὴ λατρεία ἀκόμη, συνετέλεσε στὴν ἐνίσχυση τῆς χριστιανικῆς πίστεως τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν καὶ ἐπομένως ἐμπόδισε τὴν πρόοδο τοῦ ἐξισλαμισμοῦ, τὸν ὁποῖο ἐπιδίωκαν μὲ ποικίλα μέσα οἱ Τούρκοι. Ἐάν κατόρθωναν νὰ ἐξισλαμίσουν ὅλους τοὺς ὑπόδουλους λαούς, θὰ τοὺς ἀφομοίωσαν ἐθνικὰ καὶ δὲν θὰ δημιουργοῦνταν τὰ νεώτερα ἐθνικὰ βαλκανικὰ κράτη οὔτε θὰ ὑπῆρχε ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς θὰ ἐξαφανίζονταν. Ὅλα αὐτὰ ἀποφεύχθηκαν χάρις στὴν πνευματικὴ ἀντίσταση, πού πρόβαλε τότε ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία.

Τὸ θαυμαστὸ εἶναι ὅτι οἱ ὑπόδουλοι χριστιανοὶ ὑπέμεναν μὲ καρτερικότητα τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν δέχονταν νὰ προδώσουν τὴν πίστη τους. Ὑπῆρξαν βέβαια καὶ μερικὲς ἐξαιρέσεις,

ἀλλὰ ἡ πλειοψηφία τῶν ὀρθοδόξων ἔμεινε πιστὴ στὰ πάτρια. Δέχονταν νὰ πληρώσουν βαρεῖς φόρους, νὰ κάμουν ἀγγαρεῖες, νὰ τοὺς ἀδικοῦν καὶ νὰ τοὺς ἐκμεταλλεῦνται σκληρὰ οἱ Τούρκοι, γιὰ νὰ μείνουν πιστοὶ στὴ θρησκεία τῶν Πατέρων τους. (Γιὰ τὴ φορολογία στὴν Πελοπόννησο, βλ. Μιχ. Σακελλαρίου. Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν τουρκοκρατίαν)⁽¹⁾. Τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει μελετηθῆ καὶ ἀπὸ πολλοὺς νεώτερος ἐρευνητὲς καὶ διαπιστώθηκε ὅτι οἱ φόροι αὐτοὶ ἦσαν πολλοὶ καὶ βαρεῖς (δεκάτη, χαράτσι, καὶ πολλοὶ ἄλλοι). Αὐτοὶ πού πήγαιναν νὰ τοὺς εἰσπράξουν, εἰσέπρατταν πολὺ περισσότερα, γιὰ νὰ ἔχουν κέρδη, ἐπομένως ἐκμεταλλεῦονταν πολὺ τὸ πτωχὸ λαό, πού ζοῦσε σὲ ἄθλιες συνθῆκες.

Ἐκτός ἀπὸ τοὺς βαρεῖς φόρους οἱ Τούρκοι καταπίεζαν καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους τρόπους τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τους. Δὲν τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ κτίσουν ναοὺς ἢ νὰ τοὺς ἐπισκευάζουν, ἐκτός ἂν πλήρωναν μεγάλα ποσὰ ὡς φιλοδώρημα (μπαξίσι) σὲ κάποιον Πασᾶ. Δὲν τοὺς ἄφηναν νὰ κτίσουν σχολεῖα. Δὲν τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ φοροῦν πολυτελεῖ ἐνδύματα, ὅπως φοροῦσαν οἱ μωαμεθανοί, τοὺς ἄρπαζαν τὰ παιδιὰ μὲ τὸ παιδομάζωμα, τὰ κορίτσιά τους καὶ τὴς γυναῖκες τους τὶς ἔπαιρναν γιὰ τὰ χαρέμια τους. Πολλὲς φορὲς σκότωναν μὲ τὸ παραμικρό, ὅποιον ἤθελαν. Ἀκόμη τοὺς πίεζαν μὲ κάθε τρόπο, γιὰ νὰ ἀλλαξοπιστήσουν, νὰ γίνουν δηλαδὴ μωαμεθανοί. Ὅποιος ἀλλαξοπιστοῦσε ἀπαλλασσόταν πρῶτον ἀπὸ ὅλους τοὺς φόρους. Ἐπειτα τὸν ἔπαιρνε ὁ Πασᾶς καὶ τὸν ἔντυνε μὲ πολυτελεῖ ἐνδύματα, μάλιστα σὲ μερικοὺς ἔδιναν καὶ ἀξιώματα. Πολλοὶ πού δὲν μπορούσαν νὰ πληρώνουν

βαρεῖς φόρους, ἀποφάσισαν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτούς. Μερικοὶ ὅμως ἀλλαξοπιστοῦσαν τυπικά, μετεῖχαν στὶς τελετὲς τῶν μωαμεθανῶν, ἀλλὰ τὸ βράδυ στὸ σπίτι ἢ στὴν ἐκκλησία λάβαιναν μέρος στὴν τέλεση χριστιανικῶν ἀκολουθιῶν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι Κρυπτοχριστιανοί. Τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἐγγόνια τους ὅμως ξεκνοῦσαν τὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ γίνονταν μωαμεθανοί, δηλαδὴ Τοῦρκοι, ἐπομένως χάνονταν γιὰ τὸν ἑλληνισμό.

Γιατὸ εἶναι ἄξιοι μεγάλου θαυμασμοῦ ὅσοι κατόρθωσαν καὶ ἔμεναν σταθεροὶ στὴ χριστιανικὴ πίστη, παρόλα τὰ δεινὰ τῆς σκλαβιάς. Καὶ δὲν ἦσαν λίγοι αὐτοί, ἦσαν οἱ περισσότεροι. Αὐτοὶ διέσωσαν τὸ ἑλληνικὸ γένος. Ἡ στάση τους ἀπέδειξε ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστη εἶχε βαθιὲς ρίζες στὸν ἑλληνισμό. Θὰ ἀναφέρω μία μαρτυρία ἐνὸς Ἰησοῦ Ἰτη, τοῦ π. S. Fournier, ὁ ὁποῖος τὸ 1643 πῆγε σὲ μία μονὴ τῆς Θήρας καὶ ἔγραψε σχετικὰ: «Σὲ κάθε ἑλληνικὸ σπίτι θὰ δεῖτε πολλὰς εἰκόνας τῆς Παναγίας. Εἶναι ὁ φρουρὸς ἢ ἂν προτιμᾶτε ἡ νοικοκυρά του. Σ' αὐτὴν ἀπευθύνονται οἱ πιστοί, ὅταν τοὺς συμβῇ κακό, ἐπικαλούμενοι τὴ βοήθειά της. Σ' αὐτὴν στρέφονται, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸ Θεό, ὅταν τοὺς συμβῇ κάτι εὐχάριστο. Σ' αὐτὴν ὅλες οἱ ἰκεσίες καὶ οἱ προσευχὲς τους». «Πολλὰς φορὰς διερωτῶμαι πῶς κατόρθωσε νὰ ἐπιβίωσῃ ἡ χριστιανικὴ πίστη στὴν Τουρκία καὶ πῶς ὑπάρχουν στὴν Ἑλλάδα 120.000 Ὀρθόδοξοι. Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ δὲν γνῶρισε ὁ χριστιανισμὸς σκληρότερους ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀντιμετωπίζει σήμερα ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία... Πιστεῦω πῶς τὴ χάρη αὐτὴ ὀφείλουν στὴν εὐλάβεια, ποὺ ἔχουν στὴν Παναγία⁽²⁾». Ὁ ἴδιος προσθέτει: «Ἡ ἀφοσίωσή τους στὴ θρησκεία εἶναι ἀπεριόριστη. Πῶς νὰ μὴ θαυμάσῃ κανεὶς ὅτι ἕνα τόσο πολυάριθμο ἔθνος προτιμᾶει τὴ στυγνὴ δουλεία, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μείνῃ

πιστὸ στὸ χριστιανισμό⁽³⁾.

Ὁ μαρτυρικὸς Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινούπολης Κύριλλος ὁ Λούκαρις (17ος αἰώνας), ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς γιὰ τὸ διάλογο ποὺ ἔκανε μὲ τοὺς Καλβινιστὲς καὶ τὴν πολεμικὴ του κατὰ τῶν Ἰησοῦ Ἰτῶν, γράφει τὰ ἐξῆς στοὺς Λατίνους, ποὺ κατηγοροῦσαν τοὺς Ὀρθοδόξους γιὰ ἀπαιδευσία:

«Ὅσον πῶς δὲν ἔχομεν σοφίαν καὶ μαθήματα, ἀλήθεια εἶναι. Ἀμὴ ἄς μετρήσουν δύο πράγματα οἱ Λατῖνοι πρῶτον ὅτι τὸν καιρὸν τὸν παλαιόν, ὅσον ἡ σοφία ἐπολιτεύετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, τοὺς Λατίνους οἱ Ἕλληνες εἶχον διὰ βαρβάρους· καὶ τῶρα ἄς ἐβαρβαρώθημεν ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνοι ἐσοφίσθησαν, παράδοξον δὲν εἶναι· ἡ πτωχεία καὶ ἡ ἀφαίρεση τῆς βασιλείας μᾶς τὸ ἔκαμαν.

Δεύτερον· ἄς λογιῶσιν, ὅτι ἂν δὲν ἔχομεν σοφίαν ἐξωτέραν, ἔχομεν χάριν Χριστοῦ, σοφίαν ἐσωτέραν καὶ πνευματικὴν, ἡ ὁποία στολίζει τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ εἰς τοῦτο πάντοτε ἤμεσθεν ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς Λατίνους, εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὰς σκληραγωγίας καὶ νὰ σπκῶνωμεν τὸν σταυρὸν μας καὶ νὰ χύνωμεν τὸ αἷμα μας διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐὰν εἶχε βασιλεύσει ὁ Τοῦρκος εἰς τὴν Φραγκίαν δέκα χρόνους, Χριστιανούς ἐκεῖ δὲν εὔρισκες!

Καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶρα διακοσίου χρόνους εὔρισκεται καὶ κακοπαθοῦσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ βασανίζονται γιὰ νὰ στέκουν στὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ μυστήριον τῆς εὐσεβείας καὶ σεῖς μου λέγετε ὅτι δὲν ἔχομεν σοφίαν; Τὴν σοφίαν σου δὲν ἠθέλω ἐμπρὸς εἰς τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Κάλλιον ἦτο νὰ ἔχει τινὰς καὶ τὰ δύο. Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι. Πλὴν ἀπὸ τὰ δύο, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ προτιμῶ».

«Εἰ καὶ δουλεῖα τὸ Γένος ἡμῶν ὑπέπεσεν, ἀλλ' ἄσεβειας ἀνένευσεν καὶ μέλλει κηρύττειν τὴν εὐσέβειαν», γράφει ὁ ὀνομαστὸς Πατριάρχης Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός, ὁ ὁποῖος στὴ Σύνοδο τοῦ 1598 παρήγγειλε σ' ὅλους τοὺς Ἐπισκόπους νὰ φροντίσουν

για την Ίδρυση σχολείων στην περιφέρειά τους. Και από τότε άρχισε η αναγέννηση της παιδείας στην υπόδουλη Ελλάδα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και η παιδεία συνέβαλε πολύ στην διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και της αγάπης των Ελλήνων για την ελευθερία. Άλλα και την παιδεία είχε στα χέρια της τότε κυρίως η Έκκλησία, μαζί με τις Κοινότητες. Και οι περισσότεροι δάσκαλοι ήταν ιερείς ή μοναχοί. Επομένως και την παιδεία η Έκκλησία κυρίως διετήρησε και ανέπτυξε.

Μεγάλο ρόλο στη διατήρηση της θρησκευτικής πίστεως και της εθνικής συνειδήσεως των Ελλήνων στα χρόνια της δουλείας έπαιξαν οι Νεομάρτυρες. Ο μαρτυρικός θάνατος για την πίστη του Χριστού ήταν τότε μία μορφή πνευματικής και εθνικής αντιστάσεως στον αλλόθρησκο κατακτητή. Οι Τούρκοι έπεδωκαν με κάθε μέσον, όπως είπαμε, να έξιπλαμίσουν και να άφομοιώσουν έθνικά τους υπηκόους τους. Το ρεύμα του έξιπλαμισμού ανέκοψαν έν μέρει και οι Νεομάρτυρες, οι όποιοι ένίσχυσαν την πίστη των υπόδουλων χριστιανών στην Όρθοδοξία και συνέβαλαν έμμεσα και στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων, άλλα και των άλλων χριστιανών των βαλκανικών χωρών. Γιαυτό δικαίως θεωρούνται όχι μόνο άγιοι και μάρτυρες της πίστεως, άλλα και έθνομάρτυρες, ήρωες της πίστεως και της πατρίδος. Τη θρησκευτική πίστη του έλληνικού λαού ένίσχυσαν στα χρόνια της σκλαβιάς και μερικοί έμπνευσμένοι ιεροκώρυκες, όπως ο Νεκτάριος Τέρπος και ο Κοσμάς Αίτωλός, ο άγιος Νικόδημος ο Άγιορείτης και άλλοι.

Θά παραθέσω ένα άποσπασμα όμιλίας του άγιου Νικοδήμου του Άγιορείτου (άρ-

χες 19ου αϊ): «Φυλαχθήτε να μην άρνηθήτε την Όρθόδοξον πίστιν σας, και να όμολογήσετε την εκείνων θρησκείαν μη τυφλωθήτε τόσο, όσον όπου να προτιμήσετε το σκότος από το φώς, το ψεύδος από την αλήθειαν... τον άδην από τον ουρανόν, και την κόλασιν από τον παράδεισον... μη το στέργετε ποτέ άδελφοί, να άρνηθήτε τον πραότατον Υιόν του Θεου και Θεόν, δι' ου έκτίσθησαν τα πάντα... τον πλάστην σας, τον προνοπήν σας, τον πατέρα σας, τον εύεργέτην σας, τον σωτήρα σας· τον διδάσκαλόν σας· όστις έγένητο άνθρωπος και έπαθε, έσταυρώθη και απέθανε και άνέστη δια την έδικήν σας σωτηρίαν... σās έλυσεν από την κόλασιν και σās έκαμε κληρονόμους της Βασιλείας του»⁽⁴⁾.

Παρόμοια κηρύγματα έκαμαν και άλλοι ιεροκήρυκες και διδάσκαλοι του γένους, κληρικοί και λαϊκοί. Με τους λόγους αυτους έμψύχωναν τους υπόδουλους χριστιανούς, ένίσχυαν την πίστη τους στην όρθοδοξία, διατηρούσαν το έθνικό φρόνημα και ένέπνεαν την αγάπη για την ελευθερία. Και όταν ήλθε η ώρα το Γένος ξεσπκώθηκε σύσσωμο και απέκτησε την πολυπόθητη ελευθερία του, με την επανάσταση του 1821.

ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ
Φιλόλογος

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Σακελλαρίου Μιχαήλ, 'Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν, 1715 - 1821. Έκδ. β' 1978 (α' 1939) σσ. 54 - 77.
2. Ρούσου Μιχαήλ, 'Ιησουΐτες στον έλληνικό χώρο. Έκδ. ΚΕΟ, Άθήνα, 1991, σσ. 197 - 198
3. "Ο. π. σελ. 104.
4. Γαρίτσον Κων/νου, 'Ο Νεκτάριος Τέρπος και το έργο του. Έκδ. «Θεσβίτης», Θήρας 2002.
5. Νικοδήμου Άγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, σ. 17 - 18.

ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ ΚΑΙ Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

Βαθεῖα ἱστορική συνείδησις καὶ ἐθνικὴ αὐτονομία διέπει τὰ μεγαλεῶδη ἐπιτεύγματα καὶ τὰ τίμια γεγονότα τῆς φυλῆς μας. Ἄπὸ τὴν καταβολὴν τῆς ὑποστάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀποκρυσταλλώσεως τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἔθνους μας συνυπάρχει ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτοτέλεια καὶ αὐτοδυναμία του.

Πολλοὶ ἔχουν ἐξάρει τὸ αὐτοδύναμον τῆς Φυλῆς. Καὶ τὸ Εἰκοσιένα μέσα εἰς αὐτὸ τὸ πλαίσιον τοῦ αὐτονόμου ἤθους καὶ αὐτοδύναμου χαρακτήρος ἐπιβάλλεται νὰ ἐρμηνευθῆ καὶ νὰ ἀποτιμηθῆ. Ἔχει γηγενῆ χαρακτῆρα καὶ δὲν περικλείεται εἰς κανὲν σχῆμα «ταξικῶν ἀγῶνων». Προῆλθε ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τὴν ἐπίμονον καὶ τὴν μακρὰν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς παραδόσεως. Συνεπῶς παρεξηγοῦν καὶ ἀδικοῦν κατὰ πολὺ τὸν λαμπρὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ὅσοι τὸν θεωροῦν καὶ τὸν ἐκλαμβάνουν ὡς ἀντίγραφον καὶ ἀντίλαλον τῶν διαφόρων ἐπαναστατικῶν κινήσεων τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδιαίτερος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 - 99. Τὸ ἐπιχείρημα τῶν ὑποστηριζόντων τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν στηρίζεται εἰς θέσεις καὶ ἀπόψεις ὅπως: α) Ὅτι ἡ Γαλλικὴ ἐκείνη ἐξέγερσις ἐξήγειρε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ἔστρεψε τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν, β) ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν Ἐθνικοτήτων διεδόθη ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ ἀφύπνισε τοὺς Ἑλληνας, γ) ὅτι τὸ κίνημα τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀστικόν, στρεφόμενον κατὰ τῆς Φεουδαρχίας, ὅπως ἡ Γαλλικὴ ἐξέγερσις καὶ δ) ὅτι ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἦτο ἔργον τῆς ἀστικῆς τάξεως, πού εἶχε ἀναπτυχθῆ τότε καὶ ἡ ὁποία ἠθέλησε νὰ ὑποκαταστήσῃ τοὺς Τούρκους, ἀφοῦ εἶχε συναγάγει πλοῦτον καὶ εὐμάρειαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον.

Τὰ προβαλλόμενα ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας τῶν ἀγῶνων ἐπὶ Τουρ-

κοκρατίας ἀλλὰ καὶ τοῦ ἤθους τῆς ἐθνεγερσίας ἀνασκευάζονται καὶ ἀνατρέπονται εὐχερῶς. Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου αὐτοῦ ἦτο σταθερόν, ἀκμαῖον καὶ διαρκές. Συνείδησις ἐνότιος καὶ ἐπίγνωσις κοινῶν δεσμῶν συνθέτουν κοινὸν χαρακτήρισμα ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ἡ αὐτονομία τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ τοῦ γνησίου πατριωτικοῦ αἰσθήματος διέπει τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Τουρκοκρατίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς δουλείας ἔγιναν 10 τοπικὰ κινήματα καὶ τρία μεγάλα, πού ἀπεικονίζουσαν ἐναργῶς τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸ ἔθνος οὐδέποτε ἀνεγνώρισε τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν ὡς νόμιμον ἢ συμβατικῶς ἀνεκτόν.

Σχέδια καὶ προγράμματα ἀποτινάξεως τοῦ ζυγοῦ κατέστρωναν οἱ Ἕλληνες πρὸ τῶν Ἐπαναστάσεων Ἀμερικανικῆς καὶ Γαλλικῆς, σύμφωνα μὲ μαρτυρίες ξένων περιηγητῶν William Eton, Σουαζὲλ Γκουφριὲ καὶ λοιπῶν.

Τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα καὶ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις δὲν συμπορεύονται μὲ τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν κρυστάλλωσιν τῆς λεγομένης ἀστικῆς τάξεως, πού εἶναι νεώτερον δημοῦργημα. Ἀπεναντίας τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον, ἡ φιλοπατρία, ἡ πνευματικότης, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐλευθερίαν «ἀπὸ τὰ κόκκαλα βγαλμένη τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά» ὑπάρχουν ὡς ζωντανὰ καὶ πάγια βιώματα εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀπὸ χιλιετηρίδων. «... Ὅπως οὖν ἔσσεσθε ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας ἧς κέκτησθε καὶ ἧς ὑμᾶς εὐδαιμονίζω» προέτρεπε ὁ Κύριος ὁ νεώτερος τοὺς Ἑλληνας, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν εἰς «Κύρου ἀνάβασιν».

Λέγουσιν οἱ διάφοροι ἐνιστάμενοι ὡς πρὸς τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἀγῶνος, ὅτι οἱ ἀστοὶ καὶ οἱ ἔμποροι ἐπειδὴ ἐπλούτισαν ἀπὸ τὴν ἄσκησιν ἐμπορίας καὶ ἐπιχειρήσεων ἐκινήθησαν

δῆθεν νὰ ὑποκαταστήσουν τοὺς Τούρκους.

Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ εἶναι ὑπερβολικὴ καὶ μονολιθικὴ. Οἱ ἔμποροι ποὺ ἀποτελοῦσαν ἔστω καθ' ὑπόθεσιν τὴν ἀσικὴν τάξιν, ποῖον συμφέρον εἶχον νὰ θυσιάσουν πλοῦτη καὶ περιουσίες εἰς τὸν ἀγῶνα; Ἐνα παράδειγμα ἰσχυρὸν ἀναφέρομεν: Τὸ παράδειγμα τοῦ πλουσίου ἐμπόρου ἐκ Πατρῶν Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου, ὁ ὁποῖος διέθεσε τὰ πλοῦτη του ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος καὶ τέλος προερχόμενος ἐκ Ζακύνθου, ὅπου συνέλεξε χρήματα ὑπὲρ τῶν πολιορκουμένων Μεσολογγιτῶν, παρὰ τὴν προτροπὴν φίλων του, ἐπέστρεψε εἰς Μεσολόγγι. Ἐκεῖ ἔπασσε μαχόμενος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡρωϊκῆς ἐξόδου τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1826.

Γενικῶς τὸ Εἰκοσιένα δὲν ἔχει κίνητρα ὑλικά ἢ κοινωνικά, ἀλλὰ πνευματικά καὶ ἠθικά, ἔθνικα καὶ πατριωτικά ἀκραίφωδως. Τὰ ὑλικά συμφέροντα καὶ τὰ κοινωνικά κίνητρα δὲν παροτρύνουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς πράξεις ἡρωϊσμοῦ, αὐτοθυσίας καὶ αὐταπαρνήσεως (Ἀθανάσιος Διάκος, Μάρκος Μπότσαρης, Γ. Καραϊσκάκης, Ἱερολοχίτες, Γρηγ. Δικαῖος Παπαφλέσσας, Σαλῶνων Ἡσαΐας καὶ μῦριοι ἄλλοι). Μόνον ἡ πίστις καὶ ἡ ἰσχύς τῶν ἰδεῶδων ἐμπνέουν τοὺς ἀγῶνας καὶ τῆς θυσίας. Ἐκεῖ συνίσταται ἡ αὐτονομία τοῦ κλέους τοῦ Εἰκοσιένα. Ἡ ἐθνεγερσία ἐξῆλθε κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὴν πολύχρονον καὶ αἰώνιαν ἑλληνικὴν παράδοσιν. Ἐδημιούργησε νέον Διεθνὲς Δίκαιον καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐστερέωσε τὴν «ἀρχὴν τῶν ἐθνικοτήτων».

Ἄξιον παρατηρήσεως τυγχάνει τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐξέγερσις συνετελέσθη εἰς ἐποχὴν; καθ' ἣν ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς Εὐρώπης εἶχαν κατασταλῆ καὶ ἐδέσποζε ἡ θλιπτικὴ «Ἱερὰ Συμμαχία» (γράφει ἀνίερος).

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐποποιῖα στρέφεται ἐναντίον τοῦ κατακτητοῦ ἀντιχρίστου Σουλτάνου καὶ ἐπιζητεῖ νὰ θεμελιώσῃ τὴν παλαιὰν παράδοσιν, αὐτὴν ποὺ ἐξεθεμελίωσε ὁ συγὸς τῶν Ἀσιατῶν Τούρκων.

Ὁ κλῆρος εἶναι ὁ πρωτουργός, τὸ αἱματοβαμμένον ράσο ἀποβαίνει ἱερὸν σύμβολον. Ὁ

ἀπαχνοσιμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ οἱ θυσίαι ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ χιλιάδων ἄλλων κληρικῶν καθάγιασαν τὸν ἀγῶνα, ἐπεσφράγισαν τὸ διπλὸν σύμβολον: Ὁρσκειά καὶ παιδεία, Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς.

Ὡς αὐτόνομον ἐθνικὸν κατόρθωμα καὶ πνευματικὸν γεγονός πελωρίων διαστάσεων ἐχαιρέτισαν καὶ ὕμνησαν τὸν ξεσηκωμὸ τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων, ἀπογόνων Σαλαμινομάχων καὶ Μαραθονομάχων, τῶν πολεμιστῶν τοῦ Βυζαντίου ξένοι καὶ διανοούμενοι τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν ἄλλων Ἠπειρῶν.

Ὁ λαὸς μας σήμερα ὀφείλει νὰ συνειδητοποιήσῃ τὸ χρέος του καὶ τὸ μέγεθος τῶν εὐθυνῶν του. Ἡ καλλιέργεια τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν πατρίδα, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος προέχουν ὡς καθήκοντα πέρα τῶν ὅσων ἄλλων διὰ τοὺς συγχρόνους Ἑλληνας. Ἐν ὄψει μάλιστα τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνοποιήσεως ὁ Ἑλληνισμὸς, ὁ Νεοἑλλὴν πρέπει νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴν θέσιν του καὶ τὴν ἀποστολὴν του.

Τὸ ὄραμα Εὐρωπαῖος δὲν εἶναι ἀρκετόν. Ἔχει τὰ ἑλλειπτικά του στοιχεῖα. Ἡ σημερινὴ Εὐρώπη λογίζεται μὲν χριστιανικὴ, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν εἶναι προτεσταντικὴ, παπικὴ, ἀγγλικανικὴ καὶ μελλοντικῶς θὰ ἔχη καὶ μουσουλμανικὸν χαρακτῆρα, ἂν ἡ Τουρκία καταστῇ μέλος προσεχῶς τῆς Ε. Ε. σύμφωνα μὲ τοὺς σχεδιασμοὺς τῶν ἰσχυρῶν τῆς Γῆς.

Συνεπῶς ἡ πανοπερμία καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἔθνοτήτων θὰ ἀποτελέσῃ πρόβλημα διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλλάδα. Ὅμως τὸ αὐτόνομον Εἰκοσιένα φωτίζει τὸν δρόμον τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητος. Μᾶς ὑποχρεῶνουν οἱ ἀγῶνες, μᾶς τὸ ἐπιβάλλουν οἱ ἐκατόμβες προγόνων, παλαιότερων καὶ νεωτέρων, συνεχῶς νὰ ἐπαγρυπνοῦμεν καὶ νὰ ἀγωνιζώμεθα πέραν συμπερόντων, σκοπιμοτήτων καὶ λοιπῶν φαινομένων νοσηρῶν ποὺ ἐπιτρέπουν διαφθορὰν καὶ ἀποσύνθεσιν τοῦ βίου. Τὸ αὐτόφωτον «οὐράνιον σῶμα» τοῦ Εἰκοσιένα νὰ εἶναι ὁ ὁδηγὸς τῆς πορείας μας.

ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΟΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Μεταξύ των άμφισβητήσεων και των αντιδράσεων, οι οποίες συνθέτουν ένα αντιθρησκευτικό πνεύμα στις ημέρες μας, είναι και εκείνες που διατυπώνονται από όρισμένους κύκλους για την διδασκαλία των θρησκευτικών στα σχολεία της Μέσης Έκπαιδεύσεως.

Επανερχεται κατά καιρούς στις στήλες των εφημερίδων το ερώτημα, εάν πρέπει να διδάσκονται τα θρησκευτικά και μάλιστα με την μορφή που έχουν σήμερα, δηλαδή ως εισαγωγή στην Όρθόδοξη Χριστιανική κατήχηση και παράδοση.

Επικαλούνται συνήθως τα έπιχειρήματα, ότι η θρησκευτική διδασκαλία αντίκειται στο πνεύμα και την πρακτική των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένώσεως, και ότι δεν είναι δημοκρατικό το μάθημα αυτό να είναι υποχρεωτικό και θα πρέπει να γίνει προαιρετικό.

Για το πρώτο έπιχείρημα το σχετικό με το πνεύμα της Ευρωπαϊκής Ένώσεως είναι σαφές ότι τούτο διέπεται από τον σεβασμό της έθνικης ταυτότητας των λαών που την αποτελούν και ειδικότερα το νομικόν καθεστώς των Έκκλησιών στις χώρες αυτές ρυθμίζεται αποκλειστικά από τα Συντάγματα αυτών και όχι από την νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένώσεως.

Όσον αφορά στο δεύτερο έπιχείρημα της αντιδημοκρατικότητας για την διδασκαλία των θρησκευτικών πρόσφατες δημοσκοπήσεις απέδειξαν ότι περίπου το 87% των έρωτηθέντων επιθυμεί την υποχρεωτική διδασκαλία των θρησκευτικών και το ποσοστό αυτών εξέφραζε τις απόψεις πολιτών οι όποιοι ανήκουν σε όλα τα κόμμα-

τα του πολιτικού φάσματος.

Άλλοι προτείνουν την αντικατάσταση της Όρθόδοξης Διδασκαλίας από το μάθημα της Θρησκευολογίας. Ένα τέτοιο ένδεχόμενο θα έπεφερε την σύγχυση στις ανώριμες παιδικές ψυχές. Άλλωστε στοιχεία θρησκευολογίας περιέχονται στο διδακτικό πρόγραμμα των θρησκευτικών της δευτέρας Λυκείου.

Τέλος δεν πρέπει να παραθεωρείται το γεγονός ότι η πλειονότης των Έλλήνων κατοίκων της χώρας ανήκει στην Όρθόδοξη Ανατολική Έκκλησία και ως εκ τούτου η διδασκαλία αυτής αρμόζει στην πλειοψηφία των μαθητών.

Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Με την πρόσφατη εισδοχή της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την προοπτική εντάξεως σε αυτήν όρθόδοξων βαλκανικών χωρών, όπως εκείνων της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας ισχυροποιείται το όρθόδοξο μέτωπο αυτής, την μόνην εκπροσώπηση του όποιου κατείχε επί είκοσι δύο έτη η Ελλάδα.

Κατά αυτόν τον τρόπον ενισχύεται και η δυνατότητα έπιδράσεως του όρθόδοξου πνεύματος και στις χώρες της Δύσεως.

Η δυνατότητα όμως αυτή, η όποια διανοίγεται στο άμεσον μέλλον για να φέρει αποτελέσματα πρέπει να συνοδεύεται από ένα κοινό πρόγραμμα δράσεως και συνεργασίας των όρθόδοξων εταίρων.

Ο έπικαλούμενος από πολλούς κίνδυνος έξ αιτίας της συμμετοχής των όρθόδοξων αυτών λαών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και παράλληλα και από το πνεύμα της παγκοσμιοποιήσεως περι ίσοπεδώσεως των πάντων και της άπομειώσεως της έπιρροής

ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Στο προηγούμενο τεύχος παρουσιάσαμε ένα ελληνικό επιστημονικό Σωματείο, τον «Ελληνικό Σύνδεσμο» (Hellenic Sink) που έχει έδρα τη Νέα Υόρκη και δραστηριοποιείται στην Αμερική και συνεργάζεται και με επιστήμονες του Έλλαδικού χώρου.

Στο τεύχος αυτό θα αναφερθούμε στο Συντονιστικό Συμβούλιο της Αρχιεπισκοπικής Επιτροπής Επιστήμης και Τεχνολογίας. Στη συνάντηση που είχε τον περασμένο Οκτώβριο το Συντονιστικό Συμβούλιο με τον Αρχιεπίσκοπο κ. Δημήτριο στη Νέα Υόρκη, συζητήθηκαν θέματα και ελήφθησαν αποφάσεις σχετικά με τη δομή και το έργο της ΑΣΕΕΤ.

Δημιουργήθηκαν τρεις ύπο επιτροπές και διορίστηκαν συντονιστές των ως εξής: 1) Βιοηθικής και Ιατρικής, με συντονιστή τον Δρα Χρήστο Μαντζώρο, 2) Οικονομικών, Ενέργειας, Περιβάλλοντος, Πληθυσμού και Φυσικών Πόρων, με συντονιστή τον Δρα Αχιλλέα Αδαμαντιάδη, 3) Φυσικών Επιστημών και Σύγχρονων Τεχνολογιών, με συντονιστή τον Δρα Χάρη Δουμανίδη.

Οι διορισμοί στις ύπο - επιτροπές γίνονται με κάθε προσπάθεια να περιλαμβάνουν ειδήμονες σε κάθε τομέα, οι όποιοι προσφέρουν να στηρίξουν το έργο της Εκκλησίας.

Ήδη σημειωθεί εδώ ότι, όλη αυτή η κίνηση γίνεται με πρωτοβουλία του Ελληνικού Συνδέσμου, σε συνεργασία με την Αρχιεπισκοπή Αμερικής.

Στις 19 Οκτωβρίου 2002, το Συντονιστικό Συμβούλιο της Αρχιεπισκοπικής Επιτροπής Επιστήμης και Τεχνολογίας, είχε την Συνεδρίασή του σε όλομέλεια, στη Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού, υπό την Προεδρία του Αρχιεπισκόπου κ. Δημητρίου. Μετά την έναρκτήρια προσευχή, ο Σεβασμιώτατος αναφέρθηκε στις αιτίες που η Εκκλησία επεσφράγισε και ύποστηριξε τη συγκρότηση της Αρχιεπισκοπικής Συντονιστικής Επιτροπής

Επιστήμης και Τεχνολογίας (ΑΣΕΕΤ) και τις προσπάθειές της. Αυτές είναι:

– Οι γρήγορες αλλαγές στην επιστήμη και τεχνολογία εγείρουν έντονες ερωτήσεις στις όποιες οι εκκλησιαστικοί ηγέτες και ο κληρικός προκαλούνται να απαντήσουν.

– Η ανάγκη να διαμορφωθεί μία βάση πληροφοριών με αντίστοιχα θέματα.

– Η ευκαιρία συναντήσεως με τα μέλη της επιστημονικής και τεχνικής κοινότητας τα όποια είναι επίσης πιστά μέλη της Εκκλησίας, θα προαγάγει τα αισθήματα αδελφότητας μεταξύ των μελών αυτών.

– Η αλληλοεπικοινωνία μεταξύ των διαφόρων πεδίων της επιστήμης και η γόνιμη ανταλλαγή απόψεων θα αποβεί ωφέλιμη για όλους: τέτοιου είδους επικοινωνία κρημνίζει τους διαχωριστικούς τοίχους.

– Η Αρχιεπισκοπική Συντονιστική Επιτροπή Επιστήμης και Τεχνολογίας, δραστηριοποιείται στις Η. Π. Α. που είναι το κέντρο των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων.

Ο Εκτελεστικός Γραμματέας, Δρ Αχιλλέας Αδαμαντιάδης απαντώντας στις εισηγήσεις του Αρχιεπισκόπου, επανέλαβε τους σκοπούς του Συνεδρίου αυτού που είναι: α) Πιο καλή γνωριμία μεταξύ των συμμετεχόντων, β) παρουσίαση των Ύπο - επιτροπών και των προγραμμάτων εργασίας τους, γ) επιλογή ορισμένων θεμάτων σε κάθε Ύπο - επιτροπή προς ενέργεια, δ) πιο συγκεκριμένος προσδιορισμός των στόχων και ο καθορισμός ενός Προγράμματος Δράσης και ε) συστάσεις ειδικές από τον Σεβασμιώτατον όσον αφορά στους στόχους και σκοπούς της Επιτροπής. Στη συνέχεια οι συνέδροι παρακολούθησαν τις ανακοινώσεις των Συντονιστών και των μελών των Ύπο - επιτροπών. Το πρώτο αυτό Συνέδριο της ΑΣΕΕΤ ήταν ένα γεγονός σημαντικό για την ομογένεια της Αμερικής, διότι έτέθησαν οι βάσεις για μία

γόνιμη εργασία σε διάφορους τομείς της επί-
στήμης, σε συνεργασία με την Ορθόδοξη Έλ-
ληνική Εκκλησία της Αμερικής.

Εμείς εδώ, τα μέλη της Χριστιανικής
Ένώσεως Έπιστημόνων, τους ευχόμεθα όλό-
ψυχα, τὸ ἔργο ποὺ ἀρχίζουν τώρα, νὰ εἶναι

πάντα γεμάτο ἐπιτυχίες καὶ εὐλογημένο ἀπὸ
τὸν Κύριον.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς Γεωπονικοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ περιο-
δικοῦ, ἀναφέρθηκαν μερικὰ βασικὰ θέ-
ματα γιὰ τὰ Πανεπιστήμια τῆς Χώρας
μας, ποὺ ἔχουν σχέση μετὰ τὴν ὀργάνω-
ση καὶ λειτουργία τους.

Στὸ τεῦχος αὐτὸ θὰ ἀναφέρουμε με-
ρικὰ ἀπὸ τὰ κακῶς κείμενα ὅσον ἀφορᾷ
στὰ τῆς λειτουργίας τῶν Πανεπιστη-
μίων μας. Ἀκόμη, θὰ ἀναφερθοῦν, οἱ
κατὰ καιροὺς προτάσεις βελτιώσεως τῆς
καταστάσεως, οἱ ὁποῖες, ὡς συνήθως,
διότι ἔχουν πολιτικὸ κόστος, δὲν εἰσα-
κούσθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους φορεῖς
τῶν ἐκάστοτε Κυβερνήσεων.

Ἀπὸ τὸ 1982 ποὺ δημοσιεύθηκε ὁ
Νόμος Πλαίσιο (1268/82) μέχρι σήμερα
ἔχουν γίνει, διάφορες προτάσεις ἐκσυγ-
χρονισμοῦ τῆς Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως.
Αὐτὲς οἱ προτάσεις, εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ
γίνει τὸ Ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιό πιὸ
εὐέλικτο καὶ ἀποτελεσματικὸ, μέσα στὰ
πλαίσια τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης, γιὰ
μιὰ στενότερη συνεργασία μεταξὺ τῶν
Πανεπιστημίων τῶν ἄλλων χωρῶν.

Βασικὰ στοιχεῖα τῶν προτάσεων αὐ-
τῶν ἦσαν, μεταξὺ ἄλλων, ἡ αὐτοτέλεια
τῶν Πανεπιστημίων μας, ὡς πρὸς τὴν
οἰκονομικὴ διαχείριση, ὡς πρὸς τὴν
ἀνάπτυξη καὶ χρηματοδότηση καὶ ὡς
πρὸς τὴν παραγωγικότητα. Ἐπίσης, ἐκτὸς
τῶν οἰκονομικῆς φύσεως θεμάτων τῶν
Πανεπιστημίων μας, οἱ προτάσεις περι-
λάμβαναν θέματα, αὐτοδιοίκησης τῶν ΑΕΙ,
ὅπως π.χ. ἡ ἐπιλογή καὶ ὁ διορισμὸς
πάσης φύσεως προσωπικοῦ (διδασκτικοῦ,

διοικητικοῦ κ.λ.π.), νὰ γίνεται ἀποκλει-
στικὰ ἀπὸ τὰ ἀρμόδια ὄργανα τοῦ οἰ-
κείου ΑΕΙ, μετὰ τὴν ἐπίσημη ἐξουσία
παρέχονται ἀπὸ τὸ Κράτος, χωρὶς ἄλλη
ὑπουργικὴ ἀνάμιξη. Γενικὰ νὰ ὑπάρχει
λιγότερη παρέμβαση τοῦ Κράτους στὰ
ἑσωτερικὰ τῶν Πανεπιστημίων. Ἐνα ση-
μαντικὸ σημεῖο ποὺ ἔχει σχέση μετὰ τὴν
ὑποβάθμιση τῶν πτυχίων τῶν Πανεπι-
στημίων μας, εἶναι ἡ δημιουργία πολ-
λῶν νέων Πανεπιστημίων στὴ χώρα μας,
χωρὶς τὴν ἀπαραίτητη ὑποδομὴ (κτίρια
κατάλληλα, φοιτητικὲς ἐστίες, κατοικίες
καθηγητῶν γιὰ μόνιμη παραμονὴ των
στὴν ἔδρα τοῦ Πανεπιστημίου, βιβλιοθη-
κες σύγχρονες κ.λ.π.). Σχετικὰ μετὰ τὸ θέμα
αὐτὸ, εἶχαν γίνει προτάσεις, νὰ δημιουρ-
γοῦνται νέα ἐπαρχιακὰ Πανεπιστήμια ἀλλὰ,
μετὰ ἀπὸ σοβαρὴ καὶ ἐγκυρὴ μελέτη
εἰδικῶν καὶ ἐφ' ὅσον αὐτὰ ἐξυπηρετοῦν
ἀναπτυξιακὲς ἀνάγκες, καὶ ἐν πάσει πε-
ριπτώσει, χωρὶς μικροπολιτικὲς καὶ τοπι-
στικὲς σκοπιμότητες. Ἡ λειτουργία τῶν
νέων αὐτῶν Πανεπιστημίων, νὰ ἀρχίζει
ὅταν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ὅλη ἡ ἀπαραίτη-
τη ὑποδομὴ, ὅπως ἀναφέρθηκε πιὸ πάνω
καὶ ἔχουν ἐκλεγεί τὰ μέλη τοῦ Διδακτι-
κοῦ Ἐρευνητικοῦ Προσωπικοῦ (ΔΕΠ). Δυ-
στυχῶς αὐτὸ δὲν ἐφαρμόζεται καὶ ἡ
κατάσταση ποὺ ἐπικρατεῖ στὸ θέμα αὐτὸ
εἶναι ἄσχημη γιὰ τὸ ἐπίπεδο μορφώ-
σεως τῆς νεολαίας μας.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ, θὰ διακόψουμε, γιὰ
νὰ συνεχίσουμε στὸ ἐπόμενο τεῦχος.

Χ. Γ.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

CD - ROM ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Το cd - rom είναι ένας ψηφιακός δίσκος (όμοιος στην εμφάνισι με αυτόν που ακοῦμε μουσική και τραγούδια) στον οποίο μπορούν να αποθηκευθῶν σὲ μεγάλες ποσότητες κείμενα, εἰκόνες και φωτογραφίες, καθώς και ἤχοι και μικρὰ βίντεο. Ὁ δίσκος αὐτὸς εἰσάγεται σὸν ἠλεκτρονικὸ ὑπολογιστὴ και κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μπορούνε να χρησιμοποιήσωμε ὀλόκληρο τὸ περιεχόμενὸ του.

Στὶς ἡμέρες μας κυκλοφοροῦν πολλὰ cd - rom γιὰ διάφορα θέματα, κυρίως στὰ εἰδικὰ καταστήματα. Γιὰ θέματα που ἀφοροῦν τὴν Ὀρθοδοξία κυκλοφοροῦν ἀρκετὰ cd - rom ἀπὸ τὰ ὁποῖα παρουσιάζομε σὸ σημερινὸ σημεῖωμα μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ.

Ἡ Ἁγία Γραφή (ἔκδοσις Ἄποστ. Διακονίας). Σὲ αὐτὸν τὸν ψηφιακὸ δίσκο περιέχεται ὀλόκληρος ἡ Ἁγία Γραφή: Τὸ κείμενο τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῶν Ἑβδομήκοντα γιὰ τὴν Π. Διαθήκη και τὸ πρωτότυπο ἑλληνικὸ κείμενο γιὰ τὴν Κ. Διαθήκη. Ὑπάρχει πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χριστοδοῦλου και μηχανὴ ἀναζητήσεως ὁποιασδήποτε λέξεως σὲ ὀλόκληρο τὴν Ἁγία Γραφή. Ὁ χρήστης μπορεῖ να χρησιμοποιήσῃ τὸ πολυτονικὸ κείμενο τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς σὸν δικὸ του κειμενογράφο σὸν ὑπολογιστὴ, ἀλλὰ μόνον με τὴν συγκεκριμένη γραμματοσειρὰ, ἡ ὁποία δυστυχῶς δὲν εἶναι συμβατὴ με τὶς ὑπόλοιπες γραμματοσειρὲς τοῦ ὑπολογιστοῦ (μονοτονικὲς ἢ πολυτονικὲς). Ὁ δίσκος αὐτὸς εἶναι πολὺ χρήσιμος γιὰ ὄσους μελετοῦν και ἀσχολοῦνται με τὴν Βίβλο.

Θησαυρὸς ἑλληνικῆς γλώσσης (δύο ἐκδόσεις: μία στὶς Η.Π.Α. και μία σὴν Ἑλλάδα). Ὑπὸ τὸν τίτλο αὐτὸ κυκλοφοροῦν

δύο ψηφιακοὶ δίσκοι, σὸς ὁποῖους γίνετα προσπάθεια να ἀποθηκευθῶν ὄλα τὰ ἑλληνικὰ κείμενα ὄλων τῶν συγγραφέων ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἔως τὶς ἡμέρες μας. Ἡ ἐργασία, ἡ ὁποία γίνεται στὶς Η. Π. Α. ἀπὸ τὴν καθηγήτρια κα McDonald, ἀποθηκεῦει ὄλα τὰ κείμενα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς τὶς ἡμέρες μας κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ και ἔχει φθάσει μέχρι τὰ κείμενα τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπάρχει και ἐδῶ ἡ δυνατότης ἀναζητήσεως λέξεως στὰ κείμενα ἀνα συγγραφέα, πράγμα τὸ ὁποῖο καθιστὰ τὸν δίσκο αὐτὸν χρηστικὸ ἐργαλεῖο στὰ χέρια τῶν ἐρευνητῶν. Ὁ Θησαυρὸς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὁ ὁποῖος ἐκδίδετα σὴν Ἑλλάδα ἔχει ἀρχίσει τὴν ἀντίστροφο ἐργασία: Ἐκκινεῖ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες συγγραφεῖς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα και συνεχίζει πρὸς τὰ ὀπίσω ὄστε κάποτε οἱ δύο προσπάθειες να συναντηθῶν.

Φιλοκαλία (ἔκδοσις περιοδικοῦ *Νέμεσις*). Στὸν ψηφιακὸ αὐτὸν δίσκο περιλαμβάνετα ἡ πρώτη ἐκδοσις τῆς περιφήμου Φιλοκαλίας τῶν ἱερῶν Νηπιτικῶν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μὸχθο τῶν ἁγίων Νικοδήμου Ἀγιορείτου και Μακαρίου ἐπισκόπου Κορίνθου τὸν 18ο αἰ. Στὴν ἐκδοση ὑπάρχει εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα τοῦ Ἐπισκόπου Διοκλείας Καλλίστου Γουέα γιὰ τὴν σημασία τῆς Φιλοκαλίας σὸν σύγχρονο κόσμο. Ὁ δίσκος αὐτὸς ἐδόθη δωρεάν ἀπὸ τὸ περιοδικὸ *Νέμεσις* και μᾶλλον δὲν κυκλοφορεῖ σὸ ἐμπόριο.

Ἄθως. Ὁ ψηφιακὸς αὐτὸς δίσκος εἶναι μία γενικὴ παρουσίασις τῆς μοναστικῆς πολιτείας τοῦ Ἁγίου Ὁρους με ἀρκετὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα, καθώς και φωτογραφίες, ἤχους και σύντομα βίντεο.

Τερὰ Μεγίστη Μονὴ Βατοπαιδίου (ἔκδοσις τῆς Ἱ. Μονῆς). Διπλὸς ψηφιακὸς δίσκος σὸν ὁποῖο προβάλλονται ὁ πλοῦτος,

ή ιστορία και ή ζωή τών μοναχών τής Μονής. Περιλαμβάνει πολλά κείμενα (850 σελίδες) και πολλά σύντομα βίντεο (διάρκειας 60 λεπτών) από την ζωή και την ιστορία τής Μονής.

Ό Κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης (έκδοσις τής *Ι. Μονής Σταυρονικήτα*). Στόν ψηφιακό αυτό δίσκο παρουσιάζεται τό εικονογραφικό έργο τού Θεοφάνους τού Κρητός από την Μονή Σταυρονικήτα τού Άγίου Όρους με άνάλυσι τών εικόνων και πλήθος πληροφοριών.

Όι ψηφιακοί δίσκοι πού παρουσιάσαμε μαζί με άλλους πού κυκλοφορούν και μαζί με τούς δικτυακούς τόπους (sites) Μητροπόλεων και Μονών προβάλλουν με τά σύγχρονα τεχνικά μέσα τά μηνύματα και τό πνεύμα τής Όρθοδοξίας στους σημερινούς ανθρώπους και γι' αυτό είναι καλό νά τούς γνωρίζουμε και νά τούς αξιοποιούμε πρós δόξαν τού Τριαδικού Θεού και τής άγίας μας Έκκλησίας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΟ ΟΡΑΝΤΖ

Φρίκη! Όι λέξεις άποδεικνύονται τόσο άδύναμες γιά νά περιγράψουν τό τι αίσθάνθηκε στά τέλη τού περασμένου Ίανουαρίου ό σερίφης τού Όραντζ τής Καλιφόρνιας, όταν άκουσε τις όμολογίες τών άδελφών Bautista, πού σκότωσαν την μητέρα τους, την τεμάχισαν και στη συνέχεια πέταξαν τά κομμάτια της σέ παρακείμενο δάσος. Παραδέχθηκαν ότι έμπνεύσθηκαν τόν τρόπο δολοφονίας της από παρόμοιες σκηνές τής άγαπημένους τους τηλεοπτικής σειράς «Σοπράνος», πού άφηγείται τις άνατριχαστικές λεπτομέρειες τής δράσεως μιάς οικογένειας μαφιόζων τής Νέας Ύόρκης! Όι πρωταγωνιστές αυτής τής άποτρόπαιας πράξεως δέν ήταν δυό παιδαρέλια πού παρassύσθησαν περιστασιακά, ήταν δυό παλληκάρια 20 και 15 έτών πού μεγάλωσαν με νταντά την τηλεόραση!

Κατά σύμπτωση εκείνες τις μέρες τό

άστέρι τής παγκόσμιας δημοσιογραφίας, ό Λάρι Κίνγκ τού CNN, ό 70χρονος (κατά κόσμο) Λάρι Ζίγκερ από τό Μπρούκλιν τής Νέας Ύόρκης, με περισσότερες από 40.000 συνεντεύξεις στό ένεργητικό του, δήλωνε στό περιοδικό «Έψιλόν» πώς «ό,τι έχει σχέση με τό κακό είναι πάντα ένδιαφέρον», γιά μιá τηλεοπτική συνέντευξη. Παράλληλα, αν και έπεσήμανε ότι «δέν υπάρχει τίποτα στη ζωή πιδ σημαντικό από την οικογένεια», δέν άσχολήθηκε με τις επιδράσεις τής τηλεόρασης σ' αυτήν. Ίσως γιά τόν ίδιο ή τηλεόραση νά είναι λίγο πιδ σημαντική από την οικογένεια, αν αναλογιστεί κανείς ότι, αν και είναι πιστός γιά 18 όλόκληρα χρόνια στό CNN, πού τού επιτρέπει νά μπαίνει καθημερινά σέ εκατομμύρια σπίτια σέ περισσότερες από 200 χώρες τού πλανήτη μας, ό ίδιος δυσκολεύεται νά σταθεροποιήσει την οικογενειακή του ζωή και βρίσκεται ήδη στόν 7ο γάμο του!

Ό καθοριστικός έπηρεασμός τής οικογενειακής ζωής από την ανεξέλεγκτη και καθημερινή πολύωρη λειτουργία τού τηλεοπτικού δέκτη έχει άποδειχθεί. Μέχρι σήμερα γνωρίζαμε ότι ιδιαίτερα εύάλωτα είναι τά παιδιά από την ήλικία πού μπορούν νά συγκεντρώσουν έστω και γιά λίγο την προσοχή τους σέ ένα θέμα. Η τελευταία όμως έρευνα γιά την παιδική τηλεθέαση, πού δημοσιεύτηκε στό περιοδικό Child Development και παρουσιάστηκε στους New York Times, άνέτρεψε τά δεδομένα, άφου υποστηρίζει ότι «άκόμα και τά μωρά μπορούν νά έπηρεαστούν από τά συναισθηματικώς φορτισμένα μηνύματα πού μεταδίδονται από την τηλεόραση!» Όπως τόνισε ή άναπληρώτρια καθηγήτρια ψυχολογίας τού Πανεπιστημίου Tufts τής Βοστώνης, ή όποία συμμετείχε στην έρευνα, τά ένός έτους μωρά «μπορούν νά άντιληφθούν πρós ποιά κατεύθυνση κοιτάζει κάποιος και ασφαλώς μπορούν νά άντιληφθούν τι άκριβώς νοιώθει». Αυτό άποδείχθηκε, όταν τά μωρά πού συμμετείχαν στην έρευνα, «πα-

ρακολούθησαν βιντεοκασέτα, όπου μιὰ ἠθοποιὸς ἀντιδροῦσε ἄλλοτε θετικὰ καὶ ἄλλοτε ἀρνητικὰ στὴ θέα ἑνὸς παιχιδιοῦ... Παρὰ τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας τους, τὰ βρέφη ἀντέδρασαν κατὰ τρόπο ἀνάλογο μὲ αὐτὸ τῆς ἠθοποιοῦ, ὅταν ἤλθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ παιχίδι».

Ἄραγε πόσους ἀδελφοὺς Bautista χρειάζομαστε ἀκόμη, γιὰ νὰ πεισθοῦμε ὅτι

ἡ τηλεόραση δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικαταστήσει, ὡς ἄλλη baby sitter, τὴν γονεϊκὴ παρουσία καὶ τὴ ζεστὴ οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα; Καὶ ὅτι ἡ τηλεόραση μπορεῖ νὰ ἀποβεῖ ὠφέλιμη γιὰ τὰ παιδιά μας, ἂν ἀπὸ μικρὰ τὰ μάθουμε νὰ ἐπιλέγουν μαζί μας τὶς καλύτερες ἐκπομπές γιὰ τὴν προσωπικότητά τους;

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ο ΘΕΟΣ ΑΓΑΠΗ ΕΣΤΙ

*«Καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ
μένει ἐν τῷ Θεῷ».*

*Ὁ Ἄγνωστος τῆς ἄρρητης
τῶν οὐρανῶν Σοφίας,
πῶς νὰ γνωσθεῖ ἀπ' τὸ «κενὸ» τῆς γήινης σοφίας.*

*Ὁ Ἄτρεπτος καὶ Ἄοριστος
τὸ σύμπαν ποὺ ὀρίζει,
πῶς μέσα στὸ τρεπτὸ τῆς λογικῆς
νὰ ὀρισεῖ τῶν ὄντων.*

*Ὁ Ἄναρχος, ὁ Ἄκτιστος
ὁ ὑπερούσιος ὁ Νοῦς,
πῶς μέσα στὴν ἐφήμερη
τὴ νόση νὰ νοηθεῖ.*

*Μὰ σὰν δεχθεῖς ὡσὰν
πηγὴ Ἀγάπης τὸν Θεό,
καὶ ὅτι ἡ ζωὴ σου ἀνθισε
μὲ Κείνης τὸ ξεχείλισμα
τότε ὁ Ἄγνωστος καὶ ὁ Ἄτρεπτος καὶ ὁ Ἄναρχος,
στὸ εἶναι σου θὰ κατοικεῖ
μὲ θείας «μέθεξῃ» ζωῆς.*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Συχνά γίνεται λόγος για την θρησκευτικότητα και τὰ «πιστεύω» τῶν καλλιτεχνῶν. Ὅπως, θεβαίως, σὲ ὅλες τὶς ἐπιστήμες, ἔτσι καὶ στὶς τέχνες καὶ στὰ γράμματα, ὑπάρχουν σημαντικοὶ ἐκπρόσωποί τους ποὺ ἐκφράζουν μὲ τὰ «πιστεύω» τους μιὰ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴ κοσμοθεωρία, ἄποψη.

Στὴν παρούσα στήλη ὅμως, θὰ σταθοῦμε καὶ θ' ἀναφέρουμε τὴν καλλιτεχνικὴ κατηγορία τῶν μουσικῶν, ἐκείνων, ποὺ σημάδεψαν μὲ τὸ ἔργο τους τὴν παγκόσμια μουσικὴ ἀνθολογία καὶ παράλληλα διακήρυξαν τὸν χριστιανικὸ τους προσανατολισμὸ, μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα τους, τοὺς λόγους τους καὶ τὴν ζωὴ τους - ἄλλοι πιὸ ἔντονα καὶ ἄλλοι λιγότερο, ἄλλοι εὐθέως καὶ ἄλλοι πάλι, πλαγίως.

Οἱ συνθέτες ποὺ ἀσχολήθηκαν σοβαρὰ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ - θρησκευτικὴ μουσικὴ, γράφοντας Λειτουργίες, Ἀκολουθίες, Ὕμνους, Ψαλμοὺς, Ὁρατόρια, κ.λ.π., εἶναι πραγματικὰ πάρα πολλοί. Θὰ χρειάζονταν πολλὰ βιβλία γιὰ ν' ἀναφερθοῦμε σὲ ὅλους αὐτοὺς διεξοδικά. Ἄντ' αὐτοῦ, ἐπιλέξαμε νὰ παρουσιάσουμε τοὺς σημαντικότερους ἀπ' αὐτούς, τοὺς ὁποίους ἀναφέρουμε στὴ συνέχεια, ὀνομαστικά: *Cl. Monteverdi, D. Scarlatti, H. Purcell, G. Ph. Telemann, A. Vivaldi, J. S. Bach, W. A. Mozart, Fr. Schubert, L. van Beethoven, Ch. Fr. Gounod, C. Franck, N. Rimsky - Korsakov, M. P. Moussorgsky, Al. Borodin, G. F. Handel, J. Haydn, A. Dvorak, J. Brahms, I. Stravinsky, G. Verdi, C. Saint - Saens, Fr. Liszt, A. Bruckner, G. Rossini, F. Mendelssohn - Bartholdy, Ch. W. Gluck, G. Bizet, H. Berlioz*. Φυ-

σικά, ὑπάρχουν κι ἄλλοι πολλοὶ συνθέτες ποὺ ἀσχολήθηκαν σοβαρὰ μὲ τὴ θρησκευτικὴ μουσικὴ.

Ὑπάρχουν ὅμως, κι ἐκεῖνοι οἱ θαυμάσιοι συνθέτες ποὺ ἀφιέρωσαν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ζωὴ τους στὸν Θεό, ἐντασσόμενοι στὸν κληρὸ ἢ στὸν μοναχισμό, καὶ παράλληλα ὑπηρετήσαν μὲ ἀξιομνημόνευτο ζῆλο τὴν τέχνη, πολλαπλασιάζοντας τὸ τάλαντο τῆς μουσικῆς ποὺ τοὺς χάρισε ὁ Θεός. Μὲ βάση τὸ ἔγκυρο *Λεξικὸ τῶν Συνθετῶν* τοῦ Roland de Cande, ἔχουμε: 2 Ἐπισκόπους, 19 μοναχοὺς καὶ ἱερομονάχους, 1 μοναχὴ καὶ 26 ἱερεῖς! Ὅλοι αὐτοί, μᾶς ἄφησαν σπουδαῖα ἔργα μουσικῆς καὶ κυρίως ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

Παρακάτω, θὰ παρουσιάσουμε σὲ συνέχειες, στὶς «Ἀκτίνες», -μέσα ἀπὸ στιγμιότυπα, ἐπιστολὲς καὶ μαρτυρίες- μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς καὶ ἀξιόλογους συνθέτες, γιὰ τοὺς ὁποίους ὅμως, ἔχουμε συγκεκριμένες καὶ καταγεγραμμένες μαρτυρίες χριστιανικῆς ἀναζήτησης, πίστεως καὶ βιώματος:

Antonio Vivaldi (1678 - 1741)

Ἄγνοημένος καὶ σχεδὸν ὀλότελα ξεχασμένος γιὰ περίπου 200 χρόνια, μέχρι τὴν «ἀνακάλυψη» του στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ὁ συνθέτης τῶν *Τεσσαρῶν Ἐποχῶν*, Ἀντόνιο Βιβάλντι, δὲν ἦταν ἀπλᾶ ἓνας πιστὸς χριστιανός, ἀλλὰ εἶχε χειροτονηθεῖ ἱερέας! Τὰ ἔργα θρησκευτικῆς μουσικῆς ποὺ ἔγραψε εἶναι γύρω στὰ 50! Ὁ Ἀντόνιο ἦταν ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ 6 ἀδελφία. Ἀπὸ τὴν παιδικὴ του ἡλικία ἦταν -ὄπως καὶ ὅλη ἡ οἰκογένεια- κοντὰ στὴν ἐκκλησία. Σὲ ἡλικία 21 ἐτῶν γίνεται ὑποδιάκονος, στὰ 22 του γίνεται διάκονος καὶ τὸν Μάρτιο τοῦ

1703 (στήν ηλικία τῶν 25) χειροτονεῖται ἱερέας. Στὸ μεταξὺ, κάποια ἐκ γενετῆς ἀνεξιχνίαστη ἀσθένεια -σὲ βαθμὸ πού δυσκολευόταν καὶ στὸ περπάτημα ἀκόμα (οἱ μετακινήσεις του γινόντουσαν μὲ ἄμαξα ἢ μὲ γόνδολα)- τὸν ἐμποδίζει ν' ἀσκήσει τὸ λειτούργημα του καὶ μετὰ ἀπὸ ἓνα ἢ δύο χρόνια, παραιτεῖται οἰκιοθελῶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν του ὑποχρεώσεων. Πρέπει νὰ ὑπέφερε ἀπὸ κάποια στένωση τοῦ στήθους (*strettezza di petto*, ὅπως λέει ὁ ἴδιος- εἶδος ἄσθματος χωρὶς ἀμφιβολία, διότι δυσκολευόταν νὰ παίρνει μεγάλες ἀναπνοές) ἀνάλογη μὲ τὴν *Stricture pectoris* τῆς παλαιᾶς ἰατρικῆς. Δυστυχῶς, πολλὰ στοιχεῖα γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Βιβάλντι δὲν ἔχουμε, ἀλλὰ μόνο κάποια μικρὰ γεγονότα, ὅπως τὸ παρακάτω, πού δείχνει τὴν βαθιὰ του χριστιανικὴ πίστη: "Ὅταν ὁ μεγάλος συγγραφέας Γκολντόνι, θὰ πάει νὰ τοῦ κάνει ἐπίσκεψη, θὰ βρεῖ, ὅπως ἀναφέρει, τὸν Ἀντόνιο Βιβάλντι προσηλωμένο στὴν ἀπαγγελία τῆς προσευχῆς «τῶν Ὁρῶν» πού ἀποτελοῦσε καὶ ἀποτελεῖ μιὰ καθημερινὴ ὑποχρέωση τοῦ καθολικοῦ ἱερέα.

Georg Friedrich Haendel (1685 - 1759)

Τί νὰ ποῦμε γιὰ τὴν θρησκευτικὴ του συνθέτη τοῦ *Μεσσία*; Τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ τῆς μουσικῆς εἶναι μιὰ ὀλοκληρωμένη χριστιανικὴ διακήρυξη, ἀφοῦ περιλαμβάνει χωρὶς ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τὴν Καινὴ, τὴν Ἀποκάλυψη καὶ τὶς Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου (πρὸς Κορινθίους καὶ πρὸς Ρωμαίους). Ὁ Χαίντελ, ὅπως ἀναφέρουν ὅλοι οἱ βιογράφοι του, εἶχε βαθιὲς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις. Στὴ διαθήκη του ὁ Χαίντελ ζήτησε νὰ ταφεῖ ἰδιωτικὰ στὸ ἀβαεῖο τοῦ Γουέστμίνστερ καὶ πάνω στὸ μνήμα του εἶναι χαραγμένα τὸ λόγια πού χρησιμοποιεῖ καὶ στὸ *Μεσσία*, ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Ἰώβ: *Τὸ ξέρω ὅτι ὁ Ἀυτρωτῆς μου ζεῖ... (Ἰώβ: 19, 25).*

Johann Sebastian Bach (1685 - 1750)

Ἔχουν γραφεῖ τόσα πολλὰ γιὰ τὴν θρησκευτικὴ τοῦ Μπάχ, πού εἶναι κοινὸ γνῶρισμα ὅλου τοῦ κόσμου, αὐτὴ ἡ βαθιὰ του πίστη στὸν Χριστό. "Ὅλα τὰ ἔργα του, γιὰ τὸν Μπάχ ἦταν μιὰ δοξολογία στὸν Θεό, ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε συχνά. Ἐμπνεόταν ἀπὸ τὴν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, καὶ γενικὰ ὅλη τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Οἱ συνθέσεις του ἄρχιζαν πάντοτε μὲ προσευχὴ Ἡ ζωὴ του ὅλη ἦταν μιὰ ἔντονη ἀγάπη στὸν Θεό, ἢ ὅποια φαίνεται ξεκάθαρα ἀκόμα καὶ στὶς δύσκολες στιγμὲς τῆς ζωῆς του (σὲ θανάτους οἰκείων ἀνθρώπων -γονέων, συζύγου, τέκνων-, στὸ δικό του τέλος, κ. ἄ.). Στὴ συνέχεια θὰ ἀναφέρουμε μόνο δυὸ μικρὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ περίφημο *Μικρὸ Χρονικὸ* τῆς συζύγου του Ἄννας Μαγκνταλένα Μπάχ (ἀποτελεῖ τὴ βιογραφία τοῦ ἀνδρός της)*, τὸ ὁποῖο πλημμυρίζει ἀπὸ ἀνάλογες περιγραφὲς τῆς θρησκευτικῆς τοῦ Μπάχ:

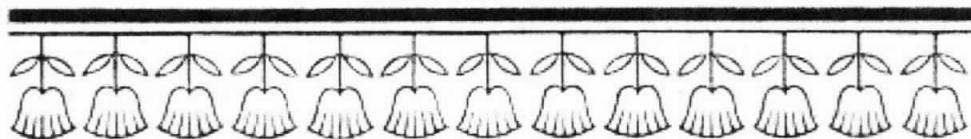
«... Εἶχε πεῖ μιὰ μέρα ὁ Σεμπάστιαν: *Δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ προαισθανόμαστε τὴν οὐράνια μουσική...*».

«...Ὁ Σεμπάστιαν ὄχι μόνο δὲν φοβόταν τὸν θάνατο ἀλλὰ σὲ ὅλη του τὴν ζωὴ τὸν ἀποζητοῦσε, γιὰτὶ πίστευε ὅτι ἦταν ἡ μοναδικὴ ἀληθινὴ ὀλοκλήρωση κάθε ὑπαρξῆς. Αὐτὸ τὸ συναίσθημα ἄλλωστε διέπνεε τὴ μουσικὴ του. Οἱ πιὸ ὁμορφες μελωδίες πού ἔγραψε ἦταν ἐκεῖνες γιὰ τὶς καντάτες οἱ ὁποῖες ἐξέφραζαν τὴ σκέψη τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναχώρησης ἀπὸ τὰ ἐγκόσµα...».

(Συνεχίζεται)

A. Γ.

*Τὸ «Μικρὸ Χρονικὸ» τῆς Ἄννας Μαγκνταλένα Μπάχ ἔχει ἐκδοθῆ ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις ἢ «Δαμασκός».

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ο ΑΛΕΞ. Ν. ΤΣΙΡΙΝΤΑΝΗΣ

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»,

Μὲ τὴ συμπλήρωση κατὰ τὸ νέο ἔτος, 100 ἐτῶν ἀπὸ τὴ γέννηση καὶ 25 ἀπὸ τὴν ἐκδημία τοῦ ἀείμνηστου καθηγητῆ Ἀλέξανδρου Τσιριντάνη, ἐπιτρέψτε τὴν κατάθεση μιᾶς μαρτυρίας μαθητῆ του ποῦ εὐτύχησε νὰ τὸν ἔχει δάσκαλο ὡς τριετῆς φοιτητῆς κατὰ τὸ τελευταῖο ἔτος (1967 - 1968) ποῦ δίδαξε καὶ δείχνει τὸ ἦθος, τὸν χαρακτήρα καὶ τὸν σεβασμὸ ποῦ ἀπέπνεε ὁ καθηγητῆς.

1. Τὸ 1968, τὸ δικτατορικὸ καθεστῶς μείωσε τὸ ὄριο ἡλικίας ποῦ ἀποχωροῦσαν οἱ καθηγητῆς ἀπὸ τὸ 70ο στὸ 65ο. Κατὰ τὰ θέσμιμα, οἱ συμπληρώνοντες τὸ ὄριο ἡλικίας ἐντὸς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους ἀποχωροῦσαν κατὰ τὴ λήξη αὐτοῦ, δηλαδὴ στὶς 31 Αὐγούστου. Ἀρχῆς Σεπτεμβρίου 1968 πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τὸν ἡμερήσιο τύπο, ὅτι ὁ καθηγητῆς Τσιριντάνης ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ Παιδείας Θ. Παπακωνσταντίνου καὶ λίγες μέρες ἀργότερα, ὅτι ἀποχωροῦσε λόγω ὀρίου ἡλικίας. Ὅταν τὸν ἐπόμενο μῆνα ἄρχισαν οἱ παραδόσεις, στοὺς φοιτητικοὺς κύκλους κυκλοφόρησε ἡ φήμη, ὅπως τὴν ἔχω καταγράψει τότε, ἀλλὰ δὲν τὴν ἔχω ἐπαληθεύσει, ὅτι ὁ καθηγητῆς δήλωσε στὸ Ὑπουργεῖο, ὅτι συμπλήρωνε τὸ 65ο ἔτος τὸν Νοέμβριο τοῦ 1968 καὶ συνεπῶς ἔπρεπε νὰ ἀποχωρήσει τὸν Αὐγουστο τοῦ 1969, ἀλλὰ, τοῦ ζητήθηκε νὰ προσκομίσει πιστοποιητικὸ ἀπὸ τὸ ὅποιο νὰ ἀποδεικνύεται ἡ ἡμερομηνία γεννήσεώς του. Ἐκεῖνος ζήτησε νὰ γίνῃ πιστευτὸς, ἀλλὰ ἐν ὄψει τῆς ἀμφισβητήσεως τῶν λεγομένων του, ὑπέβαλε τὴν παραίτησή του. Τότε, ὁ ὑπουργὸς Παιδείας τοῦ εἶπε ὅτι δέχεται τὸν

ισχυρισμὸ του καὶ νὰ ἀποσύρει τὴν παραίτησή του. Ὁ Ἀλέξ. Τσιριντάνης ἀπάντησε: *Τώρα εἶμαι 65.*

2. Λόγω τῆς μειώσεως τοῦ ὀρίου ἡλικίας ἀπεχώρησαν πολλοὶ καθηγητῆς, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ Νομικὴ Σχολὴ τὸ 1968 νὰ μείνῃ μόνο μὲ ὀκτώ (8) τακτικούς καθηγητῆς. Τὰ γραφεῖα αὐτῶν ποῦ ἀπεχώρησαν καὶ θρῖσκονταν στὴν ὁδὸν Ἰπποκράτους ἀρ. 33 παραχωρήθηκαν σὲ ἄλλους τακτικούς καθηγητῆς. Ἔτσι, τὸ γραφεῖο τοῦ καθηγητοῦ Τσιριντάνη παραχωρήθηκε στὸν συνάδελφό του καθηγητῆ κ. Ἡλία Κρίσπη. Ὁ τελευταῖος τοποθέτησε τὴν πινακίδα μὲ τὸ ὀνοματεπώνυμό του κάτω ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη τοῦ καθηγητῆ. Τὸ γεγονός σχολιάσθηκε ἀπὸ τοὺς φοιτητῆς, συγκρινόμενο μὲ τὴ συμπεριφορὰ ἄλλου καθηγητῆ, στὸν ὅποιο παραχωρήθηκε τὸ γραφεῖο τοῦ Γ. Ράμμου, ὁ ὅποιος ὄχι μόνο ἐβγαλε τὴν πινακίδα καὶ τοποθέτησε τὴν δική του, ἀλλὰ ἐκδίωξε τὸν μέχρι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκλεγμένο πρύτανη, συνάδελφό του καὶ (προπαντός), ἄλλοτε δάσκαλό του, μὲ ἐλάχιστα γι' αὐτὸν κολακευτικὸ τρόπο. Ἄς σημειωθεῖ παρεκβατικά, ὅτι ὁ Γ. Ράμμος ἀπέναντι ἀπὸ τὸ γραφεῖο του στὴν οἰκία του στὴν Ἐμμ. Μπενάκη 84, εἶχε σὲ ἐμφανῆ θέση τὴ γνωστὴ σὲ ὅλους μας φωτογραφία τοῦ καθηγητῆ καὶ φίλου του Ἀλέξ. Τσιριντάνη. Ὅταν ὁ καθηγητῆς Κρίσπης πληροφορηθῆκε τὰ σχόλια τῶν φοιτητῶν εἶπε στὸν γράφοντα: *«Μιὰ φορὰ στὶς 15 ἔρχεται νὰ μὴν ἔχει ποῦ νὰ καθίσει.»* Καὶ προσέθεσε ἐμφαντικά: *«Ἄλλωστε, εἶναι ὁ Τσιριντάνης!»*.

3. Δέν θὰ ἀναφέρουμε πῶς εἰσήρχετο στὸ ἀμφιθέατρο Σαριπόλων, ἀργὰ ἐπιβλη-

τικά να διδάξει στο ολιγάριθμο άκροατήριο, «*τό τρυφερό μέρος της άνωνίμου έταιρειάς: τό κεφάλαιον*», όπως χαρακτηριτικά έλεγε, ούτε ότι όπως έλεγε *είναι άπαράδεκτο να μὴ γνωρίζεις ένοχικό δικαιο και γενικές άρχές και να θέλεις να μάθεις έμπορικό δικαιο*, αλλά ότι ο όμοτεχνός του καθηγητής Κ. Ρόκας φειδωλός στις εκφράσεις και τους χαρακτηρισμούς, στο πρώτο μάθημα προς τους τεταρτοετείς, στην αίθουσα Οικονομίδου, τόν Οκτώβριο 1968, άφου ανέφερε ότι τό νέο έτος σημαδεύεται από την άπουσία του καθηγητή Ταιριντάνη, άφιέρωσε άφειδώς έπαινετικά λόγια για την προσωπικότητα και τό έργο του καθηγητή, άποκαλώντας τον *πατέρα του άσφαλιστικού δικαίου στην Ελλάδα*.

Άντι άλλης κατακλείδας, επανάλαμβάνουμε τή φράση, με την όποία μās άποχαιρέτησε, *κάνοντας και μια χαρακτηριστική κίνηση, ο καθηγητής Άλέξανδρος Ν. Ταιριντάνης, έν όψει του Πάσχα του 1968, και ή όποία δείχνει πολλά: Εύχομαι να συναντηθούμε με άναστάσιμο κέφι!*

Ν. Π. ΣΟΪΛΕΝΤΑΚΗΣ
Δρ. Νομικής

ΤΑ «ΜΕΤΑΛΛΑΓΜΕΝΑ» ΤΡΟΦΙΜΑ

Άγαπητές «Άκτινες»,

Τό θέμα των γενετικώς τροποποιημένων φυτών και των προϊόντων που παράγονται από αυτά, επανέρχεται τακτικά στην έπικαιρότητα μέσω των διαφόρων καναλιών της τηλεοράσεως, των ραδιοφωνικών σταθμών και του τύπου, καθημερινού ή περιοδικού.

Έτσι έτυχε να παρακολουθήσω σε ένα κρατικό κανάλι τηλεοράσεως μία ενημερωτική, υποτίθεται, έκπομπή για τά «μεταλλαγμένα» τρόφιμα. Ήταν στις 15 Ίανουαρίου 2003. Μετά δυο ήμέρες, δηλαδή στις 17 Ίανουαρίου, τό άπόγευμα παρακολούθησα στην έκπομπή «Κοντά στον άνθρωπο» του Ραδιοφωνικού Σταθμού τής Έκκλησίας Πειραιώς, μία άρκετά έκτεταμένη

άναφορά στα «γενετικώς τροποποιημένα τρόφιμα». Καί στις δύο αυτές περιπτώσεις, ή ενημέρωση ήταν έλλιπής και μονόπλευρη.

Χωρίς να θέλω να κάνω τό συνήγορο των προϊόντων αυτών, τά όποία κακώς και άντιεπιστημονικώς χαρακτηρίζονται ως «μεταλλαγμένα», θά ήθελα να άκούσω από τις έκπομπές αυτές μία άμερόληπτη τοποθέτηση του όλου θέματος, διότι αυτό άπαιτεί ή όρθη δημοσιογραφική δεοντολογία για μία έγκυρη ενημέρωση του κοινού και όχι παραπληροφόρηση. Συγκεκριμένα δέν άναφέρθηκε και στις δύο έκπομπές ότι, στις Η.Π.Α. τό κοινό, άφου ενημερώθηκε έγκαιρα από κρατικούς φορείς για τά προϊόντα αυτά, δέν προβληματίζεται για τό γεγονός ότι κυκλοφορούν έλεύθερα στο εμπόριο και μάλιστα χωρίς ειδική σήμανση στη συσκευασία τους. Στις Η.Π.Α. είναι γνωστό σε όλους όσοι άσχολούνται με τέτοια θέματα ότι, κάθε νέο προϊόν, φυτικό ή ζωικό ή χημικής συνθέσεως, για να κυκλοφορήσει στην άγορά, θά πρέπει να περάσει από πολύ αυστηρούς έλέγχους από δύο κρατικούς Όργανισμούς, εκ των όποιών ο ένας είναι ο Όργανισμός Τροφίμων και Φαρμάκων, γνωστός ως FDA (Food and Drug Administration) και ο άλλος είναι αυτός τής Προστασίας Περιβάλλοντος, EPA (Environmental Protection Agency). Ό πρώτος, ο FDA έχει άποφανθεί από τις άρχές τής δεκαετίας του 90 ότι, «ή εισαγωγή σε μία καλλιέργεια ενός ξένου γονιδίου, δέν κάνει την καλλιέργεια άφύσικη» και άκόμη ότι, «τά διαγονιδιακά φυτά δέν διαφέρουν από τά φυτά που προέρχονται από έπιλογή, σύμφωνα με τις συμβατικές τεχνικές».

Έτσι διερωτάται κανείς. Ποιά λογική άραγε διέπει την άμερικανική κοινωνία για να άποδέχεται τά προϊόντα αυτά και έμεις εδώ να πληροφορούμε τόν κόσμο ότι αυτά μās οδηγούν στην καταστροφή και την εξάφάνιση του ανθρώπινου γένους; Είναι τόσο άνόητοι οι άνθρωποι αυτοί στις Η.Π.Α.;

Η γνώμη μου είναι ότι, αυτοί που άσχο-

λοῦνται μὲ τὴν ἐνημέρωση τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, δὲν κάνουν τὸν κόπο νὰ μελετήσουν πρῶτα ὅλες τὶς πλευρὲς τοῦ θέματος, παίρνοντας πληροφορίες ἀπὸ σοβαρὲς ἐπιστημονικὲς πηγὲς ὥστε, νὰ τὸ παρουσιάζουν ἀντικειμενικὰ καὶ νὰ μὴ προσπαθοῦν νὰ ἐντυπωσιάζουν τὸ κοινὸ καὶ νὰ τοῦ δημιουργοῦν σύγχυση καὶ φόβο.

Εὐχαριστῶ διὰ τὴν φιλοξενία
Μὲ τιμὴ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ
Ὅμοτιμὸς Καθηγητὴς Γεωπονικοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΓΑΠΗΤΟΣ ΠΕΡΙΔΗΣ

Κύριε Διευθυντά,

Συμπληρώθηκαν πρόσφατα ἐπτὰ χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία τοῦ ἀείμνηστου ἱατροῦ καὶ συνεργάτη σας Ἀγαπητοῦ Περίδη. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ σκέφτηκα νὰ θέσω ὑπόψιν σας κάτι ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ μακαρίτη, ποὺ βρέθηκαν στὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο του. Πρόκειται γιὰ φιλικὰ ἐγκύκλια γράμματα (δακτυλογραφημένα) ποὺ ἔστειλε κάθε μῆνα σὲ φίλους του καὶ περιέχουν πνευματικὲς σκέψεις καὶ θαθεῖα μηνύματα παρμένα ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή, ἀπὸ τοὺς Πατέ-

ρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ σύγχρονους του θεολόγους. Παραθέτω ἕνα ἀπὸ αὐτά.

«Ὁ Θεὸς ὃς θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν», ἐγνώρισε καὶ εἰς ἡμᾶς τὸ θέλημά Του.

Ἐδημιούργησε συνθήκας καταλλήλους διὰ τὸν καθένα μας, δεσμούς οἰκογενειακούς, ἐπαγγελματικούς, φιλικούς. Μᾶς ἔδωκε διδασκάλους πρὸς τὸν καταρτισμόν μας. Ἦ συναίσθησις ἐξ ἄλλου τῆς ἀδυναμίας μας μᾶς ὀδηγεῖ ἐκάστοτε εἰς τὴν ἐπίκλησιν τῆς ἰδικῆς Του δυνάμεως.

Τοὺς ἀναγνώστας αὐτῶν τῶν σκέψεων συνδέει φιλικὴ γνωριμία καὶ κοινὸς πόθος διὰ τὴν πρόοδον εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ζωὴν. Ἦ ἐγγραφοῦς αὐτῆς μηνιαίας ἐπικοινωνίας συνεστήθη ἐξ ἀφορμῆς τῶν δυσκολιῶν τῆς ἐπὶ τῷ αὐτῷ συναντήσεως ὄλων μας.

Ἦδη συμπληρώνονται σαράντα μηνιαῖα δελτία ἀπὸ τότε ποὺ ἐκκυκλοφόρησε τὸ πρῶτον δελτίον (Νοέμβριος 1974).

Θὰ ἦτο μία ἰδιαίτερα εὐλογία, ἐὰν καθένας μας προσφέρει μίαν σκέψιν ἢ ὅ,τι ἄλλο νομίζει χρήσιμον διὰ τὴν συνέχισιν ἀλλὰ καὶ βελτίωσιν αὐτῆς τῆς προσπάθειας».

Μετὰ τιμῆς
ΑΜΑΛΙΑ ΑΡΝΑΟΥΤΗ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκότητος: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύττη 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατριδῆς, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δοῦρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίᾳ συνδρομῆ, ἐσωτερικοῦ € 9, ἐξωτερικοῦ 30 \$ U.S.A. Ἡ διευθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύσιμα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ διδλοκορσίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Μάρτιος 2003

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τίς έκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τό άληθινό του πρόσωπο και
ό συμβολισμός τοῦ ἔργου του

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

**ΘΕΜΑΤΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ**

Ἐκδόσεις «Η Δαμασκός»
Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998